

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

IURIDICA 3/2006

VYBRANÉ PROBLÉMY TRESTNÍHO POSTIHU EKONOMICKÉ KRIMINALITY

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM
2006

Vědecký redaktor: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Recenzovali: prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.
prof. JUDr. Jan Musil, CSc., dr. h. c.

VYBRANÉ PROBLÉMY
TRESTNÍHO PRÁVA
EKONOMICKÉ
KRIMINALITY

© Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2006

ISBN 80-246-1297-6

ISSN 0323-0619

SROVNÁNÍ TRESTNÍHO POSTIHU KORUPCE
VE VLÁDNÍCH STÁTECH

TOMÁŠ GRÝVA

JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.: Srovnání trestního postihu korupce
ve vybraných státech 7

JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.: Trestné činy hospodářské
ve vládním návrhu trestního zákoníku 33

JUDr. Václav Průcha: Objekt trestného činu poškozování věřitele
podle § 256 TrZ 47

SROVNÁNÍ TRESTNÍHO POSTIHU KORUPCE VE VYBRANÝCH STÁTECH

TOMÁŠ GRIVNA

I. ÚVODEM

Ve světě patrně neexistuje stát, který by neměl problém s korupcí. Korupce je zhoubnou nemocí společnosti nehledě na konkrétní formu vlády. Působí negativně na řádné fungování státu, společnosti i ekonomiky a vede k neodůvodněnému zvýhodňování jedněch před druhými. Trestní zákonodárství každého státu se snaží některé formy korupce postihovat a tím mimo jiné odradit další osoby od páchání těchto společensky škodlivých činů. Počet odsouzených osob za spáchání trestných činů spočívajících v korupci není nikterak vysoký¹. Ukazuje se však, jak o tom svědčí výzkumy veřejného mínění (např. tzv. CPI²), že pro tento druh kriminality je imanentní **vyšší míra latence**, jejíž rozsah několikanásobně překračuje počet registrovaných trestných činů (korupce bývá podle odhadů oznamována jen v cca 1–5 % případech). To je zřejmě způsobeno tím, že jde o trestné činy bez bezprostřední oběti, neboť spokojeny bývají zpravidla obě strany: jak osoba, která podplácí (tzv. **aktivní korupce**), tak osoba, která úplatek přijímá (tzv. **pasivní korupce**). Neochota kterékoliv ze stran čin oznámit je umocněna také tím, že jednání obou stran bývá zásadně trestné.

Hovoříme-li o korupci, měli bychom se pokusit ji také definovat. Jde o pojem, co do podstaty vnímaný intuitivně a druhově obdobně, přesto v jednotlivých vymezeních se lišící. Existují desítky různých definic korupce zdůrazňující ty či ony znaky.³ Tato vymezení jsou pro účely tohoto příspěvku příliš široká, neboť zahrnují i chování, která jsou z hlediska trestního práva nezávadná. Pro účely příspěvku nás budou zajímat pouze ty formy korupce, které jsou ve znacích vyjádřeny v jednotlivých skutkových podstatách trestných činů.

¹ Srov. tabulky č. 1–3, které uvádějí počet odsouzených osob za vybrané korupční trestné činy ve srovnávaných státech. Ve srovnání chybí statistika odsouzených podle trestního zákona Ruské federace, neboť se mi ji nepodařilo získat.

² CPI – Corruption Perception Index (index vnímání korupce) je každoročně publikován organizací Transparency International a je dostupný na www.transparency.cz. V žebříčku sestaveného od nejnižší po nejvyšší míru korupce ve 159 státech se v roce 2005 umístila ČR a SR na 47.–50. místě (zlepšení oproti stavu v roce 2004), Polsko na 70.–76. místě a RF na 126.–129. místě.

³ K různým vymezením pojmu korupce srov. např. Frič, P. a kol.: Korupce na český způsob. Praha: Nakladatelství G plus G, 1999 nebo Chmelík, J. a kol.: Pozornost, úplatek a korupce. Praha: Linde, 2003, str. 9–21 nebo Růžička, M.: Ke stíhání korupce z pohledu státního zástupce. In: Trestněprávní revue č. 1/2006, str. 3.

Jak již bylo řečeno, korupce v té či oné formě je postihována jako pro společnost nebezpečné jednání podle norem trestního práva zřejmě ve všech státech. Je proto vhodným předmětem mezinárodního srovnání, o které se pokusím v tomto příspěvku, pochopitelně pouze v omezeném rozsahu srovnání trestních kodexů České republiky, Slovenské republiky, Ruské Federace, Polské republiky. Důvodem pro srovnání vybraných států je jejich bývalá příslušnost k zemím tzv. východního bloku. Je proto přinejmenším zajímavé, jak se trestní zákony těchto postkomunistických států vyrovnaly s novými formami korupce, které jsou spojeny s novými ekonomicko-společenskými poměry, a též zda jednotlivé právní úpravy odpovídajícím způsobem reflektují mezinárodní smlouvy zavazující členské státy k postihu korupce. Společným rysem srovnávaných trestních kodexů je též formálně-materiální pojetí trestného činu (Ruská federace, Česká republika) nebo alespoň existence materiálního korektivu (Polská republika, Slovenská republika). Ze srovnávaných států je použití materiálního korektivu nejužěji upraveno ve slovenském trestním zákoníku, který v ustanovení § 8 deklaruje formální pojetí trestného činu. Použití materiálního korektivu (nepatrná závažnost činu – § 10 odst. 2) je možné jen u trestných činů nižší typové závažnosti (tzv. přečinů).

Srovnání české a slovenské právní úpravy věnuji detailnější pozornost. Důvodů je několik. Netřeba připomínat dlouholeté soužití ČR a SR ve společném státě (až do roku 1993), v němž od roku 1961 až do jeho rozpadu platil unifikovaný trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb., účinný od 1. 1. 1962), který je konec konců stále platným a účinným kodexem trestního práva hmotného v České republice⁴, byť v podstatně novelizované podobě. Česká a Slovenská republika upravovaly trestné činy úplatkářství až do 31. 5. 1995 ve stejném rozsahu⁵. K podstatné změně a odchýlení od společné právní úpravy došlo též přijetím zákona č. 96/1999 Sb. (s účinností od 9. 6. 1999) v České republice a zákonem č. 183/1999 Z.z. (s účinností od 1. 9. 1999) ve Slovenské republice. Od přijetí těchto zákonů se obě právní úpravy (česká a slovenská) výrazně odlišují. Prozatím posledním krokem v procesu diferenciacie obou právních úprav bylo přijetí nového trestního zákoníku ve Slovenské republice.

II. POJEM KORUPCE V TRESTNÍCH ZÁKONECH

Pokud jde o terminologii používanou v trestních zákonech srovnávaných států, tak pouze slovenský trestní zákon⁶ používá pojem *korupce* („korupcia“). Korupcí je nazván díl třetí hlavy osmé zvláštní části trestního zákona (trestné činy proti pořádku ve veřejných věcech). Zahrnuje tyto trestné činy: přijímání úplatku (§ 328–331), podplácení (§ 332–335) a nepřímá korupce (§ 336). Český trestní zákon používá pojem *úplatkářství*, pod něhož zahrnuje přijímání úplatku – § 160, podplácení – § 161 a nepřímé úplatkářství – § 162. Systematické zařazení ve zvláštní části trest-

⁴ Nový slovenský trestní zákoník byl přijat Národní radou SR, podepsán prezidentem a vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 300/2005. Účinností nabyl 1. ledna 2006.

⁵ V období od 31. 5. 1995 (účinnost zákona č. 102/1995 Z.z.) až do 28. 1. 1999 (účinnost zákona č. 10/1999 Z.z.) bylo ze slovenského trestního zákona vypuštěno ustanovení § 161 postihující podplácení.

⁶ Zákon č. 300/2005 Z.z.

niho zákona je podobné slovenské právní úpravě (oddíl třetí hlavy třetí – trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných). **Trestní zákon Ruské federace**⁷ nemá společnou marginální rubriku pro trestné činy spočívající v korupci. Přijímání úplatku (§ 290) a podplácení (§ 291) je upraveno ve zvláštní části trestního zákona v hlavě třicáté (trestné činy proti státní moci, zájmům státní služby a služby v orgánech místní samosprávy). Podplácení v obchodní sféře (§ 204) a podplácení účastníků a organizátorů profesionálních sportovních závodů a zábavných komerčních soutěží (§ 184) jsou upraveny v jiných hlavách zvláštní části. **Polský trestní zákon**⁸ také nemá společnou marginální rubriku pro trestné činy spočívající v korupci, jednotlivé trestné činy nemají ani zákonné označení. Trestné činy přijímání úplatku (art. 228), podplácení (art. 229) a nepřímé úplatkářství (art. 230 a 230a) jsou upraveny v hlavě dvacáté deváté (trestné činy proti činnosti institucí státních a územní samosprávy). Teorie nazývá tyto trestné činy souhrnně **úplatkářstvím** („łapownictwo“). Hospodářská korupce (art. 296a), korupce ve sportu (art. 296b) a při volbách (art. 250a) jsou upraveny mimo hlavu dvacátou devátou.

Považuji za nutné zdůraznit, že shora uvedené pojmové odlišnosti samy o sobě ještě nic nevyovídají o tom, zda je trestně postihováno stejné či obdobné jednání. Rozdílnost názvu spolu s odlišností obsahovou může být pro členské státy EU problematická z hlediska aplikace **evropského zatýkacího rozkazu**. Právní úprava evropského zatýkacího rozkazu u vyjmenovaných trestných činů, mezi nimiž je i korupce, vylučuje zkoumání naplnění pro extradici jinak tradičního požadavku oboustranné trestnosti.

Konečně je vhodné dodat, že znaky jednotlivých trestných činů postihujících korupci se v jednotlivých státech do značné míry shodují zejména v důsledku závazků států postihovat tyto formy kriminality, které pro ně vyplývají z mezinárodních smluv (např. **Trestněprávní úmluva o korupci** přijatá ve Štrasburku dne 27. ledna 1999, kterou podepsaly všechny čtyři státy,⁹ nebo **Úmluva OECD o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích** přijatá 17. prosince 1997 v Paříži, která vstoupila v platnost pro tři ze srovnávaných států¹⁰).

III. VYMEZENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ

Ve skutkových podstatách trestných činů spočívajících v korupci se často objevuje pojem úplatku. Některé skutkové podstaty též používají pojem veřejný činitel. Specifikem české a slovenské úpravy je použití pojmu obstarávání věcí obecného zájmu. Považuji za vhodné a účelné nejprve vymezit zmíněné pojmy podle té které právní úpravy, popř. podle jejich výkladu. Vymezení umožní čtenáři, aby si uvědomil

⁷ Zákon z 13. 6. 1995, č. 63 Sbirky federálních zákonů.

⁸ Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553.

⁹ Ruská federace podepsala Úmluvu dne 27. 1. 1999, doposud ji však neratifikovala, takže pro ni zatím nevstoupila ani v platnost. Česká republika Úmluvu podepsala 15. 10. 1999, ratifikovala 8. 9. 2000. Slovenská republika podepsala Úmluvu dne 27. 1. 1999, ratifikovala 9. 6. 2000. Pro oba státy vstoupila Úmluva v platnost dnem 1. 7. 2002. Polská republika podepsala Úmluvu 27. 1. 1999, ratifikovala 11. 12. 2002, v platnost Úmluva vstoupila pro Polskou republiku dnem 1. 4. 2003.

¹⁰ Úmluva vstoupila v platnost pro Slovenskou republiku dne 23. 11. 1999, Českou republiku dne 9. 6. 1999, Polskou republiku dne 7. 11. 2000.

rozdíly v jednotlivých srovnávaných státech. Zároveň se tím další výklad zpřehlední, neboť v dalším textu je uveden již jen zde definovaný pojem, bez bližšího rozvedení jeho obsahu.

A. POJEM ÚPLATKU

Český trestní zákon uvádí legální definici úplatku v ustanovení § 162a odst. 1, které bylo do trestního zákona vloženo novelou v roce 1999 (zákon č. 96/1999 Sb.) v souladu s dosavadní judikaturou (Rt 17/1978). Úplatkem se rozumí *neoprávněná výhoda spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok*. Úplatek může mít tedy podobu materiální (zejména finanční), ale může jít i o výhodu jiného druhu (např. poskytnutí protislužby, vykonání soulože apod.). Z uvedené definice je též zjevné, že zákon nestanoví žádnou minimální hranici úplatku. Výše úplatku tak bude spoluurčující okolností (§ 3 odst. 4 TZ) pro stanovení konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost. Proto při zanedbatelné, minimální výši úplatku není vyloučeno, že stupeň nebezpečnosti činu bude nepatrný, popř. malý, a tedy se nebude jednat o trestný čin. Bývalý Nejvyšší soud ČSSR ve svém stanovisku (Rt 17/1978) uvádí, že v oblasti státní moci a správy nelze tolerovat zásadně žádné úplatky, a to ani nepatrné hodnoty. Podle Nejvyššího soudu ČSSR je to odůvodněno zájmem společnosti na čistotě veřejného života zdůrazněným především skutečností, že orgány státní moci a správy vydávají závažná rozhodnutí.

Podle § 131 odst. 3 **slovenského trestního zákona** se úplatkem¹¹ rozumí *věc nebo jiné plnění majetkové či nemajetkové povahy, na které není právní nárok*. Za účinnosti předchozího trestního zákona (zákon č. 140/1961 Sb. byl na Slovensku zrušen novým trestním zákonem č. 300/2005 Z.z.) nebyl tento pojem legislativně vymezen. Praxe jej však vykládala v souladu s předlistopadovou judikaturou (Rt 17/1978), tedy obdobně, jak zní naše legislativní vymezení úplatku v § 162a odst. 1 TZ. Současné vymezení úplatku taktéž neobsahuje žádný kvantitativní znak týkající se jeho výše. V tomto směru je aplikace materiálního korektivu obdobného českému materiálnímu znaku trestného činu (nebezpečnosti činu pro společnost) značně omezená, neboť slovenská úprava vychází z formálního pojetí trestného činu (§ 8). V případě přečinů lze aplikovat ustanovení o nepatrně závažnosti přečinu (§ 10 odst. 2), jehož důsledkem je, že se nejedná o přečin. Kritéria závažnosti činu jsou formulována obdobně našemu § 3 odst. 4 TZ. Přečinem jsou nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, za které trestní zákon ve zvláštní části stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nepřevyšující 5 let. Srovnáme-li trestní sazby za trestné činy korupce, přichází v úvahu aplikace § 10 odst. 2 pouze u některých z nich. To se týká přijímání úplatku podle § 328 odst. 1, podplácení podle § 332 odst. 1 a odst. 2, § 333 odst. 1 a odst. 2, § 334 odst. 1, § 335 odst. 1 a nepřímé korupce podle § 336 odst. 1 i odst. 2.

¹¹ Obdobně jako pojem úplatek jsou i některé další pojmy legislativně vymezeny v hlavě páté slovenského trestního zákona (výklad pojmů), kterou tvoří dva díly: všeobecné pojmy a zvláštní kvalifikační pojmy.

Trestní zákon Ruské federace nemá výkladové ustanovení pro pojem úplatku. V ustanovení § 290 (получение взятки) však uvádí formy úplatku (взятка)¹² – *peněžní forma nebo forma cenných papírů, jiného majetku nebo výhod majetkové povahy*. Výhody nemateriálního charakteru sem spadat nebudou, byť by jednání osoby jinak naplnilo všechny znaky trestného činu přijímání úplatku nebo podplácení. Za výhody nemajetkové povahy lze označit např. pochvalný článek o veřejném činiteli v novinách nebo televizi, kladná recenze vědecké práce veřejného činitele, intimní vztah s veřejným činitelem apod.¹³

Skutkové podstaty nevyžadují žádnou minimální výši úplatku. Někteří autoři¹⁴ výkladem za pomoci § 575 občanského zákoníku dovozují, že hranicí mezi úplatkem a dárkem je pětinašobek minimální mzdy stanovený zákonem. Jiní autoři¹⁵ zpochybňují tento výklad s poukazem na § 572 odst. 1 věty druhé občanského zákoníku, který uvádí, že darování není v souladu se zákonem v případě vzájemného převodu věci nebo práva anebo vzájemného závazku. Pomocí tohoto ustanovení lze dojít k závěru, že nejde o darování, ale o úplatek, jestliže se pod darováním simuluje odměna za jednání v zájmu dárce. Jelikož ruské trestní právo je postaveno na formálně-materiálním pojetí trestného činu (§ 14), nelze vyloučit v případě bagatelních úplatků aplikaci ustanovení o nepatrné nebezpečnosti činu pro společnost (§ 14 odst. 2).

V praxi i nauce je sporné, zda mohou být úplatkem nemajetková práva, konkrétně práva duševního vlastnictví (např. autorské právo). Podle komentáře¹⁶ lze např. na převod autorského práva hledět jako na úplatek, jestliže dává možnost získat honorář. Jestliže však takový převod práva duševního vlastnictví znamená pouze morální zadostiučinění veřejného činitele nebo zvyšuje jeho prestiž v očích ostatních, o úplatek se nejedná.

Ani **polský trestní zákon** nepoužívá obecný pojem úplatku. V jednotlivých ustanoveních místo toho opakuje slovní spojení *výhoda majetková nebo osobní* („korzyść majątkową lub osobista“). Majetkovou výhodou se rozumí taková zvýhodnění různého druhu, jejichž hodnotu lze vyjádřit v penězích a která zlepšují, byť jen přechodně, majetkovou situaci osoby (např. peníze, dar, postoupení pohledávky, poskytnutí půjčky za mimořádně výhodných podmínek apod.)¹⁷. Zahrnují též činnost, v jejíž důsledku dojde ke zvýšení aktiv nebo nedojde, ačkoliv by při řádném běhu věcí došlo, ke ztrátě na majetku.¹⁸ Výhody osobní zahrnují služby charakteru nemajetkového, které mají význam pro osoby, které se úplatek dostává, vylepšují jeho situaci nebo mu působí příjemnost (např. protekce při služebním povýšení, získání vyznamenání, sexuální kontakty

¹² V podstatě totéž vymezení úplatku se opakuje v ustanovení § 204. V jiných ustanoveních je pouze uvedeno jednání – podplácení, aniž by byla specifikována jeho forma (např. § 184, 304, 309).

¹³ Srov. Lebeděv, V. M. a kol.: *Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. 3. vydání. Norma, 2004, str. 741.

¹⁴ *Ugolovnoje pravo Rossii. Osobennaja čast'*. Učebník pod red. V. N. Kudrjavceva, A. V. Naumova. – *Jurist'*. 2001.

¹⁵ Srov. Lebeděv, V. M. a kol.: *Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. 3. vydání. Norma, 2004, str. 741.

¹⁶ Srov. Lebeděv, V. M. a kol.: *Kommentarij k Ugolovnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. 3. vydání. Norma, 2004, str. 741.

¹⁷ Např. Marek, A.: *Prawo karne*. 6. vydání. Varšava: C. H. Beck, 2005, str. 620 a n. nebo Gardocki, L.: *Prawo karne*. Varšava: C. H. Beck, 2005, str. 276.

¹⁸ Srov. výrok polského Nejvyššího soudu z 16. 6. 1959 – II K 518/58.

apod.).¹⁹ V případě pochyb, jde-li o výhodu majetkovou nebo nemajetkovou, se vychází z toho, které potřeby (životní potřeby – potřeby těla – nebo intelektuální potřeby – potřeby ducha) jsou uspokojovány ve vyšší míře (tzv. ekonomická koncepce). Už koncem 50. let a počátkem 60. let se v Polsku vedly diskuse²⁰ např. o „příjemnostech“ erotického charakteru. Nejvyšší soud zaujal stanovisko, že jde o výhodu osobní.²¹

Hodnota úplatku je s ohledem na to, že jde pouze o osoby plnící veřejnou činnost (funkci) nerozhodná, část nauky nepřipouští úplatky ani symbolické.

B. POJEM VEŘEJNÉHO ČINITELE

Legální vymezení veřejného činitele lze nalézt v českém trestním zákoně v ustanovení § 89 odst. 9 (hlava osmá – společná ustanovení): *Veřejným činitelem je volený funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník orgánu státní správy a samosprávy, soudu nebo jiného státního orgánu nebo příslušník ozbrojených sil nebo bezpečnostního sboru, soudní exekutor při výkonu exekuční činnosti, sepisování exekutorských zápisů a při činnostech vykonávaných z pověření soudu podle zvláštního právního předpisu, pokud se podílí na plnění úkolů společnosti a státu a používá přitom pravomoci, která mu byla v rámci odpovědnosti za plnění těchto úkolů svěřena. Při výkonu oprávnění a pravomocí podle zvláštních právních předpisů je veřejným činitelem také fyzická osoba, která byla ustanovena lesní stráží, vodní stráží, stráží přírody, mysliveckou stráží nebo rybářskou stráží. K trestní odpovědnosti a ochraně veřejného činitele se podle jednotlivých ustanovení trestního zákona vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán v souvislosti s jeho pravomocí a odpovědností. Funkcionář nebo jiný odpovědný pracovník státního orgánu, samosprávy, ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru cizího státu, se za těchto podmínek považuje za veřejného činitele, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.*

V roce 1999 byl pojem veřejného činitele nad rámec § 89 odst. 9 TZ rozšířen v § 162a odst. 2 TZ (pouze pro účely ustanovení § 160–162 TZ) též o jakoukoliv osobu zastávající funkci v zákonodárném nebo soudním orgánu nebo v orgánu veřejné správy cizího státu, anebo v podniku, v němž má rozhodující vliv cizí stát, nebo v mezinárodní organizaci vytvořené státy nebo jinými subjekty mezinárodního práva veřejného. Nezbytnou podmínkou, aby se jednalo o veřejného činitele podle citovaného ustanovení je, že s výkonem takové funkce je spojena pravomoc při obstarávání věcí obecného zájmu a trestný čin byl spáchán v souvislosti s touto pravomocí. Hlavním důvodem pro toto rozšíření bylo plnění závazku vyplývajícího z Úmluvy OECD o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích,²² konkrétně z čl. 1, v němž se též v odst. 4 písm. a) podává vymezení zahraničního veřejného činitele.

¹⁹ Marek, A.: Prawo karne. 6. vydání. Varšava: C. H. Beck, 2005, str. 621 nebo nebo Gardocki, L.: Prawo karne. Varšava: C. H. Beck, 2005, str. 276.

²⁰ K tomu srov. Parkitny, S.: Problém korupčního charakteru prezentu v oboru hospodářském a trestní odpovědnost. In: Nová kodifikace trestního práva. Díl XV. Acta Universitatis Wratislaviensis č. 2622/2004, str. 123.

²¹ Výrok Nejvyššího soudu z 26. 5. 1960 – IV K 118/60.

²² Úmluva byla publikovaná pod č. 25/2000 Sb.m.s.

Veřejného činitele vymezuje **slovenský trestní zákon** v § 128 odst. 1 a odst. 2. Podle § 128 odst. 1 se veřejným činitelem rozumí *prezident Slovenské republiky, poslanec Národní rady Slovenské republiky, poslanec Evropského parlamentu, člen vlády, soudce Ústavního soudu Slovenské republiky, soudce, prokurátor nebo jiná osoba zastávající funkci v orgánu veřejné moci, příslušník ozbrojených sil, osoba ve služebním poměru, starosta, předseda vyššího územního celku, poslanec orgánu územní samosprávy, státní zaměstnanec anebo zaměstnanec orgánu státní správy, územní samosprávy anebo jiného státního orgánu, osoba, která vykonává působnost v rámci právnické osoby, které zákon svěřuje pravomoc rozhodovat v oblasti veřejné správy, notář, soudní exekutor, člen lesní stráže, vodní stráže, rybářské stráže, myslivecké stráže, stráže přírody anebo osoba, která má oprávnění člena stráže přírody, jestliže se podílí na plnění úkolů společnosti a státu a používá přitom pravomoci, která mu byla v rámci odpovědnosti za plnění těchto úkolů svěřená. Pro trestní odpovědnost a ochranu veřejného činitele se podle jednotlivých ustanovení trestního zákona vyžaduje, aby trestný čin byl spáchán v souvislosti s jeho pravomocí a odpovědností. Veřejným činitelem je též soudce anebo úředník mezinárodního soudního orgánu uznaného Slovenskou republikou anebo funkcionář anebo jiný odpovědný pracovník orgánu činného v trestním řízení jiného státu, orgánu Evropské unie anebo orgánu vytvořeného společně členskými státy Evropské unie, jestliže na území Slovenské republiky vykonává úkony trestního řízení takového státu anebo orgánu; pro jeho ochranu se podle ustanovení trestního zákona vyžaduje, aby úkony trestního řízení vykonával v souladu s mezinárodní smlouvou anebo se souhlasem orgánů Slovenské republiky.*

Zahraniční veřejný činitel je vymezen v § 128 odst. 2. Rozumí se jím *osoba, která zastává funkci a) v zákonodárném orgánu, soudním orgánu anebo v orgánu veřejné správy cizího státu včetně hlavy státu, anebo b) v právnické osobě, ve které má rozhodující vliv cizí stát, anebo v mezinárodní organizaci vytvořené státy anebo jinými subjekty mezinárodního práva veřejného. V obou případech za podmínky, že je s výkonem takové funkce spojená pravomoc při obstarávání veřejných záležitostí a trestný čin byl spáchán v souvislosti s touto pravomocí.*

Veřejný činitel je pro trestné činy hlavy třicáté **trestního zákona Ruské federace** (nikoliv obecně pro celou zvláštní část) vymezen v poznámce k § 285 jako *osoba, která stále, dočasně nebo na základě zvláštního zmocnění zastává funkci představitele státní moci nebo vykonává organizační, řídicí nebo administrativně hospodářskou funkci v orgánech státní správy, orgánech místní samosprávy, státních a obecních institucích nebo v ozbrojených silách Ruské federace či v jiných vojenských útvech Ruské federace.*

Polská úprava váže trestní odpovědnost za přijímání úplatku a podplácení na souvislost s plněním veřejné funkce. **Osoby plnící veřejnou funkci** jsou uvedeny ve „slovníčku“ art. 115. § 19. Rozumí se jimi *veřejný činitel, člen samosprávného orgánu* (zde jde o zájmovou samosprávu – např. lékař, advokát apod.), *osoba zaměstnaná v právnické osobě, která disponuje veřejnými prostředky* (např. ve škole, nemocnici) s výjimkou osob plnící výlučně funkci pomocnou (např. uklízečka, spojovatelka, technický personál), a také osoby, jejichž práva a povinnosti v oblasti veřejné činnosti jsou stanoveny nebo **uznány** zákonem nebo mezinárodní smlouvou. V témž „slovníčku“ je

v § 13 výčet osob, které spadají pod pojem **veřejný činitel**: 1. prezident republiky, 2. poslanec, senátor, ministr, 2a) poslanec Evropského parlamentu, 3. soudce, předsedící, prokurátor, notář, exekutor, soudní kurátor, osoba, která rozhoduje ve věcech přestupků nebo v disciplinárních orgánech činných na základě zákona, 4. osoba, která je administrativním pracovníkem vlády, jiného státního orgánu nebo územní samosprávy, pokud neplní jen funkce pomocné, a také jiná osoba v případě, ve kterém je oprávněna vydávat správní rozhodnutí, 5. osoba, která je pracovníkem orgánu kontroly státu nebo kontroly územní samosprávy, ledaže plní jen funkce pomocné, 6. osoba, která zaujímá vedoucí místo v jiných orgánech státu, 7. příslušník orgánu povoláného k ochraně veřejné bezpečnosti nebo příslušník Vězeňské služby, 8. osoba v aktivní vojenské službě.

Pro účely ustanovení art. 228 a art. 229 je okruh osob plnících veřejnou funkci výslovně rozšířen (art. 228. § 6, art. 229. § 5) o osoby, které plní veřejné funkce v cizím státě nebo mezinárodní organizaci, jestliže k uvedeným trestným činům došlo v souvislosti s touto činností.

Nepřímá korupce má vlastní výčet osob, na něž může pachatel působit. Tento výčet je zčásti užší a zčásti širší než je pojem osoby plnící veřejnou funkci (srov. níže).

C. POJEM OBSTARÁVÁNÍ VĚCÍ OBECNÉHO ZÁJMU

Český trestní zákon jako jeden ze znaků základních skutkových podstat podplácení a přijímání úplatku vyžaduje, aby se tak stalo v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu. Výklad pojmu obstarávání věcí obecného zájmu však činí v praxi potíže, resp. je vykládán nejednotně zejména tam, kde úplatek není v souvislosti s rozhodováním orgánů státní moci a správy. Judikatura se pokusila tento pojem vyložit jednak obecně, jednak lze v judikatuře nalézt i konkrétní případy. Bohužel rozhodnutí jsou vesměs poplatná společenským a ekonomickým poměrům před rokem 1989.

Obecně je obstaráváním věcí obecného zájmu činnost, která souvisí s plněním úkolů týkajících se věcí obecného zájmu, tedy nejen rozhodování orgánů státní moci a správy, ale i jiná činnost při uspokojování zájmů občanů a právnických osob v oblasti materiálních, sociálních, kulturních a jiných potřeb (stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR č. 1/1978 a č. 16/1988). Nespadá sem činnost občanů, jež je výlučně projevem jejich osobních práv.

V konkrétní kauze bylo za obstarávání věcí obecného zájmu považováno např. rozhodování o úkonech lékařské péče.²³ Takovým rozhodováním je i rozhodnutí o tom, že pacient bude operován a hospitalizován v nemocničním oddělení, které lékař – přednosta oddělení – řídí, popř. rozhodnutí, že lékař provede operaci sám.

V poslední době jsou mediálně známy případy podplácení fotbalových rozhodčích ze strany představitelů fotbalových klubů s cílem ovlivnit průběh prvoligových i druholigových fotbalových utkání. V jednom případě měl být úplatkem zaplacený nocleh i se společnicí v luxusním apartmánu.

²³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR z 16. 1. 1989 publikované pod č. 13/1990 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek.

K pojmu obstarávání věci obecného zájmu se vyjádřil i Ústavní soud v nálezu publikovaném ve Sbírce zákonů pod č. 282/1998 v souvislosti s ústavní stížností, která byla spojena s návrhem na zrušení ustanovení § 160 odst. 2 TZ. Stěžovatelka namítala především přílišnou obecnost použitého pojmu, jež naráží na zásadu nullum crimen sine lege. Ústavní soud souhlasil s navrhovatelkou, že jde o pojem velmi obecný a že výklad tohoto pojmu různými soudy může vytvářet dojem, že není jednotný, neboť zákon neposkytuje žádnou definici konkrétních pojmových znaků pro jeho posouzení, s tím, že zcela jednoznačný obsah tohoto pojmu v zákoně by přispěl k právní jistotě podnikatelů. Na druhé straně Ústavní soud uvedl, že je zřejmé, že úplatkářství může mít i v podmínkách tržního hospodářství natolik rozmanitou podobu, že pokus o jejich ještě bližší definici by mohl znamenat takové pojmové omezení, jež by nepostihlo všechny myslitelné formy této trestné činnosti. Podle Ústavního soudu složitost života společnosti vylučuje schopnost objektivně (v zákonech) formulovaného práva postihnout svými výchyty a definicemi veškerou variabilitu jeho projevů. Proto v této souvislosti vystupuje do popředí právě úloha soudů při interpretaci tohoto pojmu a při jeho aplikaci na jednotlivé případy. Z uvedených důvodů byl návrh zamítnut.

K dalšímu *rozšíření pojmu obstarávání věci obecného zájmu do soukromé sféry* došlo novelou v roce 2004 (zákon č. 537/2004 Sb.). Za obstarávání věci obecného zájmu se nově považuje též *zachování povinnosti uložené právním předpisem nebo smluvně převzaté, jejímž účelem je zajistit, aby v obchodních vztazích nedocházelo k poškozování nebo bezdůvodnému zvýhodňování účastníků těchto vztahů nebo osob, které jejich jménem jednají* (§ 162a odst. 3 TZ). Jedná se o implementaci rámcového rozhodnutí Rady EU 2003/568/SVV ze dne 22. 7. 2003 o boji proti korupci v soukromém sektoru²⁴.

Slovenský trestní zákon obdobně jako český trestní zákon používá v některých skutkových podstatách pojem obstarávání věci (vše)obecného zájmu. Na rozdíl od českého však slovenský zákonodárce v novém trestním zákoně podává, byť velmi obecně, legislativní vymezení věci (vše)obecného zájmu v § 131 odst. 1: *zájem přesahující rámec individuálních práv a zájmů jednotlivce, který je důležitý z hlediska zájmů společnosti*.

IV. KORUPČNÍ JEDNÁNÍ – OBJEKTIVNÍ STRÁNKA TRESTNÝCH ČINŮ

Všechny srovnávané trestní zákoníky postihují v současnosti aktivní (**podplácení**) i pasivní formu korupce (**přijímání úplatku**). Pokud bychom se však podívali do nedávné minulosti, zjistili bychom, že slovenská právní úprava v období od 31. 5. 1995 do 27. 1. 1999 postihovala jen přijímání úplatku. Důvodem pro dekriminálnízaci podplácení bylo přesvědčení zákonodárce, že tím bude motivována jedna ze stran, sice osoba uplácející, k oznamování trestné činnosti. Tento svérázný způsob boje

²⁴ K tomu blíže srov. Gřivna, T.: Trestní postih korupce v soukromé sféře. In: Trestněprávní revue č. 7/2005, str. 169–173.

s korupcí se však statisticky nepotvrdil. Zároveň by přetrvávající dekriminalizace podplácení byla v rozporu se závazky plynoucí pro Slovenskou republiku z mezinárodních smluv.

Ve všech čtyřech státech je trestné přijímání úplatku, jakož i podplácení, a to **přímo i přes zprostředkovatele**. Český a polský trestní zákon na rozdíl od zbývajících dvou srovnávaných trestních kodexů neuvádí výslovně, že se tak může stát „přímo nebo přes zprostředkovatele“ ani jako znak skutkové podstaty, ani ve výkladovém ustanovení. To může budít pochybnost, podle kterého ustanovení bude trestně odpovědný zprostředkovatel a podle kterého osoba, pro níž byl činný zprostředkovatel. Řešení odpovědnosti obou osob není tak jednoduché, jak se na první pohled může zdát. U zprostředkovatele se bude zřejmě jednat o některou z forem účastenství. Mám za to, že není vyloučeno ani spolupachatelství.

Zvláštní skutkovou podstatu **nepřímé úplatkářství** trestní zákon Ruské federace nezná.

A. PŘIJÍMÁNÍ ÚPLATKU

Trestný čin **přijímání úplatku podle české právní úpravy** je dokonán nejen faktickým *přijetím* úplatku, ale alternativně pro naplnění objektivní stránky postačí též, že si pachatel *dá slíbit* nebo že *žádá* úplatek. Naposledy uvedené způsoby jednání ve svém důsledku rozšiřují trestnost činu na případy, jež by materiálně (fakticky) byly pouhou jeho přípravou (tzv. *předčasně dokonáný trestný čin*). Žádost o úplatek je uvedena v samostatné skutkové podstatě, neboť vykazuje ve srovnání se zbývajícimi dvěma uvedenými jednáními vyšší typovou nebezpečnost pro společnost, což má též odraz v sankci. Žádost o úplatek totiž vyžaduje mnohem aktivnější přístup pachatele, který se na rozdíl od slibu nebo přijetí úplatku „nenechává zlákat k trestnému činu“, ale sám jej vyvolává. Proto, dojde-li k tomu, že pachatel nejprve žádá úplatek, který později přijme, je třeba takové jednání posoudit podle přísnějšího ustanovení, přičemž se při stanovení trestu přihlédne k okolnosti, že pachatel skutečně úplatek přijal. Neuplatní se zde obecná zásada, že se pachateli přičítá forma bližší dokonání, neboť trestný čin je dokonán již samotnou žádostí. Podle judikatury je třeba žádost o úplatek vykládat širě – nemusí jít o přímé vyslovení požadavku, ale postačí určitý náznak, z něhož je nepochybné, že pachatel navozuje situaci, aby mu byl úplatek slíben nebo nabídnut (srov. Rt 17/1978).

K naplnění typových znaků skutkové podstaty trestného činu přijímání úplatku se vyžaduje, aby byl tento úplatek přijat (slíben, žádán) *v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu* (k tomuto pojmu srov. shora). Základní skutková podstata nevyžaduje ani porušení povinnosti (konáním či opomenutím) ze strany pachatele, ani aby pachatel jiného zvýhodnil nebo způsobil škodu. Ačkoliv základní skutková podstata nevyžaduje ani, aby se pachatel nebo s jeho souhlasem jiná osoba obohatila, tento požadavek vyplývá z legálně vymezeného pojmu úplatku (srov. výše). Je-li zachována příčinná souvislost mezi úplatným jednáním a obstaráváním věcí obecného zájmu, je nerozhodné, kdy k úplatnému jednání došlo, zdali před tím, než pachatel jednal, byl i po právu, nebo poté. Proto bude alespoň z formálního hlediska naplněním skutkové

podstaty, jestliže pachatel např. přijme věcný dárek, po té, co vydal rozhodnutí, na něž měl žadatel nárok, aniž by ho zvýhodnil a aniž by mezi nimi byla předchozí domluva.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou: úmysl opatřit sobě nebo jinému značný prospěch /§ 160 odst. 3 písm. a)/ nebo prospěch velkého rozsahu /§ 160 odst. 4 písm. a)/; byl-li čin spáchán veřejným činitelem /§ 160 odst. 3 písm. b)/, popř. veřejným činitelem v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch /§ 160 odst. 4 písm. b)/.

Slovenský trestní zákon upravuje přijímání úplatku ve čtyřech paragrafech. Každý z těchto paragrafů obsahuje jednu základní skutkovou podstatu a jednu nebo dvě kvalifikované skutkové podstaty. Ve všech základních skutkových podstatách jsou uvedeny shodně formy úplatného jednání – *přijme, žádá, dá slíbit úplatek* (tedy totožně jako podle českého trestního zákona). Shodně je též uvedeno, že k těmto jednáním dochází buď *přímo nebo přes zprostředkovatele*, a že příjemcem úplatku může být jak pachatel, tak i třetí osoba („*pro sebe nebo jiného*“). Jednotlivé základní skutkové podstaty se od sebe liší jednak subjektem, jednak dalšími znaky charakterizujícími způsob spáchání činu.

V ustanovení § 328 odst. 1 je vedle společných znaků uvedených u všech dalších základních skutkových podstat stanoveno, že důvodem úplatného jednání je, *aby pachatel konal nebo se zdržel konání tak, že poruší svoje povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce*.

Ustanovení 329 odst. 1 požaduje vedle naplnění společných znaků, aby k úplatnému jednání došlo *v souvislosti s obstaráváním věci všeobecného zájmu*.

Realizace závazků plynoucích z Úmluvy OECD o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích byla důvodem zvláštního ustanovení § 330 odst. 1, jehož skutková podstata má *speciální subjekt* – zahraničního veřejného činitele. Vedle společných znaků se vyžaduje, aby k úplatnému jednání došlo *v souvislosti s výkonem úředních povinností v úmyslu, aby se získala anebo zachovala nepřiměřená výhoda při realizaci mezinárodního obchodu*.

Obdobně též ustanovení § 331 odst. 1 je odrazem implementace závazků vyplývajících pro Slovenskou republiku z Trestněprávní úmluvy o korupci. I zde jde o *speciální subjekt* – člen zahraničního parlamentního shromáždění, soudce anebo úředník mezinárodního soudního orgánu uznaného Slovenskou republikou anebo zástupce či zaměstnanec mezinárodní, nadnárodní, mezivládní organizace nebo orgánu, se kterým je Slovenská republika ve smluvním vztahu anebo osoba v obdobné funkci. Vedle společných znaků se vyžaduje, aby k úplatnému jednání došlo *v souvislosti s výkonem uvedené funkce*.

Mezi *okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby* patří: závažnější způsob jednání²⁵ (v § 328 odst. 2), spáchání činu ve velkém rozsahu²⁶ (§ 328 odst. 3, 329 odst. 3, 330 odst. 2, 331 odst. 2), spáchání činu jako veřejný činitel (§ 329 odst. 2).

²⁵ Pojem „závažnější způsob jednání“ je legislativně vymezen taxativním způsobem ve výkladovém ustanovení § 138.

²⁶ Při výkladu spáchání činu ve velkém rozsahu je nutné aplikovat ustanovení § 125 odst. 1, které vyjmenovává a matematicky vyjadřuje jednotlivé stupně škody (malá-větší-značná-velkého rozsahu). Těchto hledisek se užije stejně i pro stanovení výše prospěchu, hodnoty věci a rozsahu činu. Velký rozsah činu se podle uvedeného ustanovení rovná částce 4 000 000 SK.

Podle **trestního zákona Ruské federace** je trestný čin **přijímání úplatku** (§ 290) *dokonán až přijetím (alespoň částečným) úplatku*, nezávisle na tom, zda bylo vykonáno jednání, za které byl úplatek poskytnut. Jiné formy úplatného jednání známé z české nebo slovenské právní úpravy („žádá“, „dá slíbit“) nejsou naplněním znaků tohoto trestného činu. Jestliže pachatel žádá úplatek, lze takové jednání kvalifikovat jako pokus tohoto trestného činu. Přípravné jednání (např. slíbení úplatku, domluva o způsobu úhrady apod.) není trestné (§ 30 odst. 2), nesměřuje-li úmysl pachatele k naplnění některé z okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby uvedených ve druhém až čtvrtém odstavci, neboť trestný čin přijímání úplatku podle § 290 odst. 1 není závažným, ani zvláště závažným trestným činem (§ 15 odst. 4, odst. 5).

Úplatek lze přijímat *přímo nebo přes zprostředkovatele*. Zákon nestanoví, že *adresátem úplatku může být i třetí osoba*, judikatura²⁷ to však připouští, jestliže je úplatek poskytnut příbuzným nebo osobám blízkým se souhlasem veřejného činitele anebo jestliže se proti tomu neohradil a jednal v zájmu úplatkáře.

Úplatek pachatel (veřejný činitel) přijímá za *konání nebo opomenutí v zájmu toho, kdo dává úplatek (nebo jím zastupovaných osob)*, pokud takové jednání spadá do *služební pravomoci pachatele* nebo pokud může z titulu své funkce k takovému jednání nápomoci, anebo rovněž za *celkovou protekci nebo shovívavost v zaměstnání*.

Zajímavá se zdá být naposledy zmíněná alternativa, kdy pachatel přijímá úplatek za celkovou protekci nebo shovívavost v zaměstnání. Jde o jakési zaplacení příznivé budoucnosti v zaměstnání. O protekci půjde např. v případě mimořádného nepodloženého služebního povýšení, o shovívavost pak v případě, že není přijato opatření za zanedbání nebo porušení služební povinnosti úplatkáře.

K úplatku může dojít před jednáním pachatele nebo po něm. Z hlediska základní skutkové podstaty je též irelevantní, zdali to, co pachatel za úplatek vykonal, bylo v souladu se zákonem nebo nikoliv.

Mezi *okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby* patří: přijetí úplatku za protiprávní jednání (§ 290 odst. 2); spáchání činu osobou, jež zastává státní funkci Ruské federace nebo státní funkci subjektu Ruské federace, nebo vedoucím představitelem orgánu místní samosprávy²⁸ (§ 290 odst. 3); spáchání činu skupinou osob po předchozí dohodě nebo organizovanou skupinou nebo s vymáháním úplatku anebo ve velkém rozsahu²⁹ (§ 290 odst. 4).

Polský trestní zákon váže přijetí úplatku nebo jeho slibu (art. 228) na *souvislost s výkonem veřejné činnosti (funkce)*. Taková souvislost³⁰ zde bude též tehdy, jestliže byla již požadovaná činnost vykonána a úplatek neměl na tuto činnost žádný vliv. Musí však jít o činnost spadající do kompetence pachatele. Na druhou stranu se nemusí jednat o jeho výlučnou kompetenci. Jednal-li podplácející v omylu, že činnost spadá do

²⁷ Srov. stanovisko pléna Nejvyššího soudu Ruské federace č. 4/2000.

²⁸ Jednotlivé pojmy jsou legislativně vymezeny v poznámce k § 285, kde se nachází i vymezení veřejného činitele.

²⁹ Velkým rozsahem se rozumí přijetí částky peněz, cenných papírů, jiného majetku nebo výhod majetkové povahy, jejichž celková hodnota převyšuje 150 000 rublů.

³⁰ Srov. k tomu Skorupka, J.: Typy korupčních trestných činů po novele trestního zákona z 13. 6. 2003. In: Nová kodifikace trestního práva. Díl XV. Acta Universitatis Wratislaviensis č. 2622/2004, str. 139–158 a literaturu a judikaturu tam citovanou.

kompetence pachatele, a ten omylu využil (nebo jej vyvolal), půjde o podvod. Úplatek může být přijat *před činem nebo i po činu*. Trestný čin je *dokonán přijetím úplatku nebo jeho slibu*. Pro naplnění znaků tohoto trestného činu není rozhodující, zda úplatek pachatel přijal *přímo pro sebe nebo pro jiného* (art. 115. § 4).

Kvalifikovanými případy jsou: přijetí úplatku nebo jeho nabídky za jednání, které je porušením právního předpisu (§ 3); konání služební činnosti závislé na úplatku nebo jeho slibu anebo žádá-li pachatel úplatek (§ 4); přijetí úplatku (nebo jeho slibu) značné hodnoty³¹ (§ 5).

O *privilegovaný případ* se jedná, jestliže je čin menší závažnosti (§ 2).

K trestnému činu přijetí úplatku je *subsidiární ustanovení art. 231. § 2 (zneužití úřadu – „nadużycie służbowe“)*, které sankcionuje překročení práv nebo nesplnění povinností, kterým veřejný činitel způsobil újmu zájmu veřejnému nebo soukromému, jestliže tak učinil v úmyslu získat výhodu majetkovou nebo osobní. Toto ustanovení se tedy aplikuje jen v případě, že nebyly naplněny všechny znaky art. 228.

B. PODPLÁCENÍ

Obdobně jako u trestného činu přijímání úplatku lze trestný čin **podplácení podle českého trestního zákona** (§ 161) spáchat nejen *poskytnutím* úplatku, ale také *slíbením* nebo *nabídnutím* úplatku. Platí tudíž obdobný výklad uvedený shora u přijímání úplatku, včetně zákonem požadované *souvislosti úplatku s obstaráváním věci obecného zájmu*. Lze zdůraznit, že k naplnění skutkové podstaty se nevyžaduje, aby druhá osoba úplatek přijala, tedy odmítnutí úplatku nemá vliv na trestní odpovědnost pachatele. Trestný čin je dokonán již pouhou nabídkou úplatku. K úplatnému jednání může dojít, jak před obstaráváním věci obecného zájmu, tak po něm, a to i bez předchozí dohody. Rovněž skutečnost, zda bylo dosaženo úplatkem sledovaného protiprávního zvýhodnění, není z hlediska naplnění formálních znaků tohoto činu relevantní.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby podle § 161 odst. 2 jsou: úmysl opatřit sobě nebo jinému značný prospěch nebo způsobit jinému značnou škodu nebo zvlášť závažný následek anebo byl-li čin spáchán vůči veřejnému činiteli.

Slovenský trestní zákon upravuje podplácení fakticky zrcadlově k ustanovením o trestném činu přijímání úplatku, a to opět ve čtyřech paragrafech, jež vždy mají jednu základní a alespoň jednu kvalifikovanou skutkovou podstatu. Pokud jde u úplatné jednání spočívá stejně jako podle české úpravy v *nabídnutí, slíbení nebo poskytnutí úplatku* u všech základních skutkových podstat s výjimkou § 332 odst. 1, ve kterém absentuje nabídnutí úplatku. Z jakého důvodu došlo k této výjimce, nelze z důvodové zprávy zjistit³². Novější komentář se tváří, jako by v ustanovení § 332 odst. 1 byla i tato alternativa úplatného jednání obsažena³³.

Opět je u všech základních podstat uvedeno, že k těmto jednáním dochází buď *přímo, nebo přes zprostředkovatele*, a že adresátem úplatku může být jak osoba, která má

³¹ Značnou hodnotou se rozumí dvěstěnásobek nejnižší měsíční mzdy (§ 115 odst. 5).

³² Důvodová zpráva uvádí: „Tohoto trestného činu (*podplácení – pozn. autora*) sa dopustí ten, kto inému v súvislosti s vecou všeobecného záujmu poskytne, ponúkne alebo slúbi úplatek.“

³³ Samaš, O., Stiffel, H., Toman, P.: Trestný zákon. Stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006, str. 682.

způsobilost jednat ve smyslu jednotlivých ustanovení, tak i osoba třetí. V ostatních znacích, kterými se jednotlivé základní skutkové podstaty od sebe liší, jde skutečně jen o zrcadlovou úpravu (tj. § 332 je obdobou § 328, § 333 obdobou § 329, § 334 obdobou § 330 a § 335 obdobou § 331), proto není nutné na tomto místě další znaky jednotlivých základních skutkových podstat zevrubněji rozvádět.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou: závažnější způsob jednání /§ 332 odst. 2, § 333 odst. 2 písm. a)/, velký rozsah činu (§ 332 odst. 3, § 333 odst. 3, § 334 odst. 2, § 335 odst. 2), spáchání činu vůči veřejnému činiteli /§ 333 odst. 2 písm. b)/.

Obdobně jako u trestného činu přijímání úplatku je trestný čin podplácení (§ 291–дача взятки) **podle trestního zákona Ruské federace** dokonán až přijetím (byť jen částečným) úplatku. O vývojových stádiích platí zásadně totéž jako u přijímání úplatku. Příprava je trestná jen v případě kvalifikované skutkové podstaty. Objektivní stránka tohoto trestného činu je vymezena velmi stručně: *poskytnutí úplatku veřejnému činiteli přímo nebo přes prostředníka*.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je poskytnutí úplatku veřejnému činiteli za provedení vědomě protiprávního jednání.

Podplácení podle art. 229. § 1 polského trestního zákona se dopustí *osoba, která úplatek poskytne nebo slíbí osobě plnící veřejnou funkci v souvislosti s touto činností*. K jednotlivým znakům srov. výše u přijímání úplatku. *Privilegovaným případem* je čin menší závažnosti (např. jestliže pachatel poskytl úplatek jen proto, že byl o něj požádán).³⁴ *Kvalifikační okolnosti* zrcadlově formulované odpovídají kvalifikačním okolnostem přijímání úplatku: jestliže je úplatek poskytnut nebo slíben za čin, kterým má podplácený porušit právní předpis (§ 3); jde-li o úplatek značné hodnoty (§ 4).

C. NEPŘÍMÉ ÚPLATKÁŘSTVÍ

Nepřímé úplatkářství spočívá podle **českého trestního zákona** v tom, že někdo buď *žádá nebo přijme úplatek za to, že bude svým vlivem působit na činnost veřejného činitele, popř. že tak již učinil (nepřímá pasivní korupce)* anebo *poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek jinému, aby takto konal (nepřímá aktivní korupce)*. U nepřímého úplatkářství je nezbytné zdůraznit požadavek působení na činnost veřejného činitele. Působení na činnost jiné osoby, byť by obstarávala věci obecného zájmu, není u nepřímého úplatkářství trestné. Rozdíl mezi nepřímým úplatkářstvím (nazývaným též **úplatná intervence**) a účastenstvím na trestném činu podplácení nebo přijímání úplatku je zjednodušeně řečeno v osobě adresáta úplatku. Je-li konečným adresátem úplatku veřejný činitel, pak je zprostředkovatel účastníkem na trestném činu podplácení nebo přijímání úplatku. Je-li konečným adresátem úplatku sám zprostředkovatel, odpovídá za nepřímé úplatkářství bez ohledu na to, zda skutečně intervenoval (Rt 16/1998).

Nepřímá korupce je v § 336 **slovenského trestního zákona** upravena principiálně obdobně jako v české úpravě. V ustanovení § 336 odst. 1 je pasivní úplatná inter-

³⁴ Tento případ je uveden v učebnici Marek, A.: *Pravo karne*. 6. vydání. Varšava: C. H. Beck, 2005, str. 622.

vence spočívající v přijímání úplatku (*přijme, žádá, dá slíbit úplatek*), v ustanovení § 336 odst. 2 je aktivní úplatná intervence spočívající v podplácení (*poskytne, slíbí úplatek*). K úplatnému jednání může dojít *přímo nebo přes zprostředkovatele*. Adresátem úplatku může být, jak osoba, která bude svým vlivem působit (nebo již působila) na výkon pravomoci, tak osoba třetí. Pasivní nepřímá korupce je trestná, jestliže má dojít (nebo již došlo) k působení na výkon pravomoci osoby uvedené v § 328, 329 nebo 330. Aktivní nepřímá korupce je trestná, jestliže má dojít (nebo již došlo) k působení na výkon pravomoci osoby uvedené v § 332 nebo § 333. Z uvedených ustanovení je zřejmé, že na rozdíl od české právní úpravy, není trestnost omezena pouze na působení na veřejného činitele.

Nepřímé úplatkářství není v **trestním zákoně Ruské federace** upraveno³⁵.

Jednání podobné nepřímému úplatkářství je trestné i podle art. 230 (pasivní forma) a art. 230a (aktivní forma) **polského trestního zákona**. Polská teorie jej nazývá **úplatnou protekcí** („platną protekcją“). Jednání pachatele při **pasivní formě** úplatné protekce lze rozdělit do dvou fází. První fáze spočívá v tom, že *se pachatel odvolává na svůj vliv* (vyvolává v jiném či jej utvrzuje v přesvědčení o existenci takového vlivu) v instituci státní, samosprávy, mezinárodní nebo vnitrostátní organizaci anebo v zahraniční právnické osobě, které disponují veřejnými prostředky. Druhá fáze pak spočívá v tom, že *pachatel bere na sebe roli zprostředkovatele vyřízení věci za poskytnutí nebo slíbení úplatku*. Méně závažný čin (§ 2) je důvodem pro užití mírnější sankce.

Aktivní forma (art. 230a), která byla do trestního zákona vložena novelou z 13. 6. 2003, spočívá (zrcadlově k pasivní formě) v tom, že *pachatel poskytne nebo se zavazuje poskytnout úplatek zprostředkovateli za vyřízení věci v instituci státní, samosprávy, mezinárodní nebo vnitrostátní organizaci anebo v zahraniční právnické osobě, které disponují veřejnými prostředky, spočívající v protiprávním užití vlivu na rozhodnutí, konání nebo opomenutí osoby, která plní veřejnou funkci v souvislosti s touto funkcí*. I u tohoto ustanovení je méně závažný čin důvodem pro mírnější trest.

V. POŽADAVKY NA SUBJEKT

Podle **ruské právní úpravy** je podplácení a přijímání úplatku vázáno na činnost **veřejného činitele**. Přijímat úplatek může jen veřejný činitel (třetí osoba jen v závislosti na veřejném činiteli), uplácet lze jen veřejného činitele. Tím se výrazně liší od české, slovenské i polské právní úpravy.

Podle **českého trestního zákona** je vázáno na výkon pravomoci veřejného činitele pouze nepřímé úplatkářství (§ 162). Zbývající dva trestné činy v základních skutkových podstatách takovou vazbu na veřejného činitele nevyžadují. Tudiž, podplácení se lze dopustit nejen vůči veřejnému činiteli, přijímat úplatek může nejen veřejný činitel. Rozhodující pro oba trestné činy je to, že pachatel úplatek přijal, nebo si ho nechal slíbit, požadoval, poskytnul, nabídnul či slíbil v **souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu**. Byl-li čin spáchán veřejným činitelem (přijímání úplatku) nebo vůči

³⁵ Srov. však § 174 již neplatného trestního zákona RSFSR.

veřejnému činiteli (podplácení), jde o okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Ještě přísněji se trestá přijímání úplatku veřejným činitelem v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch.

Na rozdíl od českého trestního zákona se podle **slovenského trestního zákona** lze dopustit podplácení, přijímání úplatku nebo nepřímé korupce, i když toto jednání není v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu, a i když se nejedná o veřejného činitele. Pouze u některých skutkových podstat se vyžaduje speciální subjekt (§ 330, 331).

Z hlediska požadavků na subjekt můžeme **polskou úpravu** zařadit někde mezi českou a ruskou úpravu. U přijímání úplatku může být pachatelem jen osoba plnící veřejnou funkci, resp. vykonávající veřejnou činnost. Mezi takové osoby se řadí nejen veřejný činitel, ale i další osoby vyjmenované v art. 115. § 19 a v art. 228. § 6. Při bližším pohledu na výčet těchto osob zjistíme, že jejich okruh je jistě užší než okruh osob obstarávajících věci obecného zájmu. Obdobně, podplácení se lze dopustit pouze vůči osobě plnící veřejnou funkci nebo osobě uvedené v art. 229. § 5. Zde je nutné upozornit na trestné činy upravené mimo hlavu dvacátou devátou. Jedná se o hospodářskou korupci a korupci v profesionálním sportu, které mají ve svých skutkových podstatách odlišné vymezení subjektu.

VI. SUBJEKTIVNÍ STRÁNKA

Všechny zmíněné trestné činy jsou trestnými činy úmyslnými.

V souvislosti se subjektivní stránkou je možné zmínit odlišnosti ve specifikaci **účelu sledovaného úplatkem** (tzv. *specifický* nebo *druhý úmysl*) podle jednotlivých trestních zákonů.

Český trestní zákon dává úplatek do souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu (viz výše), aniž by jakýkoliv specifický úmysl uváděl. Pro trestní odpovědnost je tudíž podmínkou jen to, aby byl úplatek v příčinné souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu. Nevyžaduje se, aby úplatkem bylo sledováno porušení povinnosti, poskytnutí výhody ani zvýhodnění některé osoby před jinými.

Podle některých ustanovení **slovenského trestního zákona** postihujícím korupci se úplatkem sleduje, aby **a)** osoba konala nebo se zdržela konání tak, že poruší svoje povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce (§ 328, § 332) nebo **b)** se získala anebo zachovala nepřiměřená výhoda při realizaci mezinárodního obchodu (§ 330, § 334).

Trestní zákon Ruské federace ve skutkové podstatě přijímání úplatku uvádí jako jeho účel – **a)** jednání v zájmu toho, kdo dává úplatek; **b)** protekce; **c)** shovívavost.

Polský trestní zákon v základních skutkových podstatách přijímání úplatku a podplácení neuvádí účel úplatku. Obdobně českému trestnímu zákonu je pro naplnění znaků příslušných skutkových podstat důležité, že úplatek byl poskytnut, slíben, žádán, nabídnut v souvislosti s výkonem veřejné funkce. Teprve v některých kvalifikovaných skutkových podstatách je specifický úmysl uveden – např. za jednání, které znamená porušení právních předpisů (art. 228. § 3).

VII. ZÁNÍK TRESTNOSTI, OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ PROTIPRÁVNOST

Český zákonodárce se snaží zvýšit efektivnost postihu korupce zvláštním ustanovením o **účinné lítosti**, jež má motivovat osoby, které poskytly nebo slíbily úplatek jen proto, že o něj byly požádány, k oznámení trestného činu. Trestnost podplácení (§ 161) a nepřímého úplatkářství (§ 162 odst. 2) zaniká, *jestliže pachatel úplatek poskytl nebo slíbil jen proto, že byl o to požádán, a učinil o tom dobrovolně bez odkladu oznámení státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu*. Zůstává však otázkou, zda je tento postup v souladu s mezinárodními úmluvami, které ČR zavazují ke stíhání korupce, neboť tyto smlouvy žádnou takovou výjimku neupravují.

Shodně s českou úpravou i **slovenský trestní zákon** obsahuje ustanovení o **účinné lítosti**, byť systematicky na jiném místě, a to v třetí hlavě obecné části (zánik trestnosti a trestu), v § 86 písm. f). Toto ustanovení lze aplikovat v případech spáchání trestného činu podplácení podle § 332, 333, 334, 335 a nepřímé korupce podle § 336 odst. 2. Podmínky, za nichž dojde k zániku trestnosti, jsou shodné jako v českém trestním zákoně, ve slovenské úpravě je pouze *rozšířen okruh subjektů*, vůči kterým lze oznámení učinit (všem orgánům činným v trestním řízení, policejnímu sboru, voják též vůči nadřízenému nebo služebnímu orgánu, osoba ve výkonu trestu nebo vazby též vůči příslušníkovi Sboru vězeňské a justiční stráže). Slovenská úprava uvádí jako jeden z důvodů vylučující protiprávnost podplácení (§ 332–335) a nepřímé korupce (§ 336 odst. 2) – **plnění úlohy agenta** (§ 30 odst. 3), *jestliže byl tento čin jinak trestný spáchán za účelem odhalení trestného činu podplácení podle § 326, 328 až 331 nebo nepřímé korupce podle 336 odst. 1*. Přítom nezbytnou podmínkou aplikace je, aby byl postup agenta v souladu s trestním řádem, který tento institut upravuje (zejména § 117).

U trestného činu podplácení (§ 291) **trestní zákon Ruské federace** uvádí, jako **důvod zániku trestnosti** („освобождение от удоловной отвественности“), že osoba poskytla úplatek v důsledku *vydírání ze strany veřejného činitele* nebo *jestliže po poskytnutí úplatku tuto skutečnost dobrovolně oznámila orgánu oprávněnému zahájit trestní stíhání*.

Polský trestní zákon po novele z 13. 6. 2003 upravuje **účinnou lítost** u trestného činu podplácení v art. 229. § 6 a aktivní úplatné protekce podle art. 230a. § 3. Zákon vyžaduje tři podmínky: *1. osoba úplatek nebo slib úplatku přijala, 2. pachatel dobrovolně oznámil čin orgánu oprávněnému k trestnímu stíhání dříve, než se o trestném činu tento orgán dozvěděl a 3. pachatel uvedl tomuto orgánu všechny podstatné okolnosti případu*.

VIII. POSTIH DALŠÍCH FOREM KORUPČNÍHO JEDNÁNÍ

Jiné formy korupčního jednání lze podle **českého trestního zákona** postihovat podle § 149 TZ (**nekalá soutěž**). Jedná se z části o blanketní ustanovení odkazující na předpisy upravující soutěž v hospodářském styku. Tímto předpisem je obchodní zákoník, který upravuje nekalou soutěž, a v rámci ní jako jednu z jejích

forem také podplácení (§ 49 obchodního zákoníku). Název je poněkud zavádějící, neboť uvedené ustanovení se vztahuje nejen na podplácení, ale také na přijímání úplatku (§ 49 písm. b)/. Závažnější formy nekalé soutěže lze kvalifikovat jako trestný čin **porušování závazných pravidel hospodářského styku** podle § 127 TZ, který je speciálním ustanovením vůči ustanovení § 149 TZ. Nakolik je souběh ustanovení § 149 s některým z ustanovení § 160 – § 162 možný nebo vyloučen s ohledem na rozšíření pojmu obstarávání věci obecného zájmu (§ 162a odst. 3 TZ), je sporné.³⁶

Další formy korupčního jednání mohou naplnit znaky §§ 128b, 128c (**pletichy při veřejné soutěži a veřejné dražbě**), § 256b (**pletichy při řízení konkursním a vyrovnacím**).

Další trestné činy podle **slovenského trestního zákona**, jejichž znakem je úplatné jednání, jsou obdobné úpravě české – § 266–268 (**pletichy při veřejné soutěži a dražbě**), § 241 (**pletichy v souvislosti s konkursním a vyrovnacím řízením**). Podle § 250 odst. 1 písm. a) (**zneužití účasti v hospodářské soutěži**) se trestá, kdo zneužije účasti v hospodářské soutěži tím, že nekalou soutěží v hospodářském styku poškodí dobrou pověst soutěžitele. Jednou z forem nekalé soutěže je též podplácení podle § 49 obchodního zákoníku.

Korupčním jednáním podle **trestního zákona Ruské federace** je také jednání podle § 184 (**podplácení účastníků a organizátorů profesionálních závodů a zábavných komerčních soutěží**) spočívající buď v podplácení vyjmenovaných subjektů (např. sportovců či rozhodčích, ale i trenérů či organizátorů), nebo v přijímání úplatku těmito subjekty s cílem ovlivnit výsledky těchto závodů nebo soutěží.

V ustanovení § 204 upravuje trestní zákoník **podplácení v obchodní sféře**. Trestné je jak podplácení, tak přijímání úplatku. Úplatku se dostává (má dostat) osobě vykonávající řídicí funkci v obchodní společnosti nebo jiné organizaci za to, že tato osoba bude jednat (bude konat nebo opomene) z titulu svého služebního postavení v zájmu osoby, která úplatek dává (má dát). U tohoto trestného činu je stanoven zánik trestnosti („освобождение от уголовной ответственности“), jestliže osoba poskytla nebo slíbila úplatek proto, že vůči ní bylo použito vydírání nebo pokud dobrovolně oznámila podplácení orgánu oprávněnému zahájit trestní řízení.

Podplácení je také znakem některých dalších činů (např. § 304 nebo § 309).

Po novelizaci **polského trestního zákona** provedené zákonem z 13. 6. 2003 (Dz.U. Nr 111, poz. 1061) je trestná též **korupce hospodářská** (art. 296a) a **korupce v profesionálním sportu** (art. 296b). Lze říci, že do novelizace polský trestní zákon trestal pouze korupci ve veřejném sektoru. Důvodem pro zavedení trestnosti hospodářské korupce byla jednak Trestněprávní úmluva o korupci, jednak rámcové rozhodnutí Rady ze dne 22. července 2003 o boji proti korupci v soukromém sektoru (2003/568/SVV). Oba shora uvedené trestné činy jsou velmi podobné obdobným trestným činům v ruské úpravě (§ 204 a § 184).

Hospodářská korupce může mít formu pasivní (art. 296a. § 1) i aktivní (art. 296a. § 2). Subjektem přijímání úplatku může být pouze osoba, která plní vedoucí funkci v právnické osobě vykonávající hospodářskou činnost, nebo osoba, která má z pozice zastávaného místa či vykonávané činnosti určitý vliv na rozhodování spojená s činností

³⁶ Srov. Gřivna, T.: Trestní postih korupce v soukromé sféře. In: Trestněprávní revue č. 7/2005, str. 169–173.

právnícké osoby. Jednání spočívá v tom, že tato osoba přijímá úplatek nebo slib úplatku za jednání, které může způsobit právnícké osobě majetkovou škodu anebo za čin nekalé soutěže anebo za nepřipustné zvýhodňování nabyvatele nebo odběratele zboží či služby. Trestný je též, kdo v uvedeném případě poskytne nebo slíbí úplatek. Kvalifikační okolností (§ 4) je způsobení značné škody.

Korupce v profesionálním sportu (art. 296b) může mít formu přijímání úplatku i podplácení. Pokud jde o pasivní formu, vyžaduje skutková podstata, aby pachatel byl organizátorem nebo účastníkem soutěže. Jednání spočívá v přijetí úplatku nebo jeho slibu za nečestné chování, které může mít vliv na výsledek soutěže. U aktivní formy se nevyžaduje zvláštní subjekt, pachatelem může být kdokoliv, kdo ve výše popsaném případě poskytne nebo slíbí úplatek.

U obou těchto trestných činů je stanoven nižší trest, jestliže čin byl menší závažnosti (art. 296a. § 3, art. 296b. § 3). Obě ustanovení (art. 296a. § 5, art. 296b. § 4) upravují též účinnou lítost pro podplácení za stejných podmínek jako u podplácení (art. 229. § 6) a aktivní úplatné protekce (art. 230a. § 3).

Mimo uvedené trestné činy lze uvést trestné činy **korupce volební** (art. 250a), **korupce věřitelů** (art. 302. § 2, § 3) a **zneužití pravomoci** (art. 231).

IX. SANKCE – TREST ODNĚTÍ SVOBODY

Jednotlivé trestní zákoníky stanoví za spáchání korupčních trestných činů rozličné druhy sankcí v odlišném rozpětí. Srovnání jsem omezil na trest odnětí svobody, který je jakožto univerzální trest uveden u všech trestných činů, a je proto vhodným kritériem porovnání. Pro snadnější orientaci uvádím jednotlivé sazby odnětí svobody podle skutkových podstat v tabulce, jež je však určitým zjednodušením, neboť znaky skutkových podstat se v jednotlivých trestních kodexech od sebe méně či více odlišují.

Český zákonodárce považuje přijímání úplatku (§ 160 odst. 1) za typově společensky nebezpečnější čin než podplácení (§ 161 odst. 1), neboť sankce za spáchání základních skutkových podstat jsou výrazně rozdílné. U přijímání úplatku to je odnětí svobody až na dvě léta, resp. šest měsíců až tři léta (byl-li úplatek žádán), u podplácení až na jeden rok. Při naplnění stejných okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby je trest odnětí svobody stanoven ve stejném rozsahu – jeden rok až pět let. Za přijímání úplatku lze při naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty uložit trest odnětí svobody na dva až osm let.

Obdobná diferenciacie je u nepřímého úplatkářství. Jde-li o pasivní nepřímé úplatkářství (§ 162 odst. 1) lze uložit trest odnětí svobody až na dvě léta, jde-li o aktivní nepřímé úplatkářství lze uložit tentýž druh trestu pouze až na jeden rok.

Z obdobné úvahy o společensky nebezpečnějším přijímání úplatku před podplácením vycházel i **slovenský zákonodárce**. Korupční jednání jsou však diferencovanější a tudíž i stanovené tresty odnětí svobody jsou zevrubněji stratifikovány podle závažnosti činu. U trestných činů přijímání úplatku jsou za naplnění základních skutkových podstat stanoveny sazby odnětí svobody v rozmezích od dvou do pěti let (§ 328 odst. 1) až pět až dvanáct let (§ 330 odst. 1, § 331 odst. 1). Našemu trestnému

činu přijímání úplatku odpovídá podle slovenské úpravy (§ 329 odst. 1) sazba tři až osm let, jde-li o základní skutkovou podstatu. To tedy znamená, že trest stanovený za naplnění znaků základní skutkové podstaty podle slovenské úpravy je přísnější než trest podle § 160 odst. 4 českého trestního zákona. Nejpřísněji trestné jsou činy uvedené v § 329 odst. 3, § 330 odst. 2 a § 331 odst. 2, za ně lze uložit trest odnětí svobody v rozmezí deset až patnáct let. U trestných činů podplácení jsou sazby odnětí svobody nižší. U základních skutkových podstat jsou nejpřísnější ustanovení § 334 odst. 1 a § 335 odst. 1, která stanoví trest odnětí svobody v rozmezí dva až pět let. U kvalifikovaných skutkových podstat je nejpřísnější rozmezí pět až dvanáct let (§ 333 odst. 3, § 334 odst. 2, § 335 odst. 2). Za pasivní nepřímou korupci (§ 336 odst. 1) lze uložit trest odnětí svobody až na tři roky, za aktivní nepřímou korupci (§ 336 odst. 2) pak až na dva roky.

Trestní zákon Ruské federace stanoví též rozdílně trestní sazby pro přijímání úplatku a podplácení. Za přijímání úplatku (§ 290 odst. 1) stanoví sazbu trestu odnětí svobody do pěti let, za podplácení (§ 291 odst. 1) do tří let. Nejpřísněji se trestá kvalifikovaný případ přijímání úplatku, kde se trestní sazba odnětí svobody pohybuje v rozmezí sedm až dvanáct let. Za podplácení v obchodní sféře lze uložit trest odnětí svobody do dvou let (§ 204 odst. 1), resp. do pěti let (§ 204 odst. 4). Podplácení účastníků a organizátorů profesionálních závodů a zábavných komerčních soutěží se trestá ještě mírněji, dokonce u § 184 odst. 1 nelze uložit trest odnětí svobody, pouze arest do tří měsíců. Kvalifikovaný případ (§ 184 odst. 2) lze potrestat odnětím svobody do pěti let.

Polský zákonodárce má zřejmě za to, že přijímání úplatku, podplácení i úplatná protekce (pasivní i aktivní) jsou stejně společensky nebezpečné činy, neboť za ně stanoví totožné rozmezí trestu odnětí svobody. U základních skutkových podstat (art. 228. § 1, art. 229. § 1, art. 230. § 1, art. 230a. § 1) je to rozmezí šest měsíců až osm let, u privilegovaného případu (art. 228. § 2, art. 229. § 2, art. 230. § 2, art. 230a. § 2) do dvou let a u nejzávažnějších kvalifikovaných případů přijímání úplatku a podplácení (art. 228. § 5, art. 229. § 4) od dvou do dvanácti let. Poměrně přísně se trestá i hospodářská korupce, v kvalifikovaném případě je dokonce rozmezí sazby trestu odnětí svobody od šesti měsíců do osmi let (art. 296a. § 4), jakož i korupce v profesionálním sportu (art. 296b. § 2 – tři měsíce až pět let).

X. SHRNUTÍ A ZÁVĚR

V příspěvku jsem se pokusil ukázat, že korupce je trestná ve všech srovnávaných státech, byť se jednotlivé právní úpravy odlišují nejen terminologicky, ale i ve znacích skutkových podstat. Ve všech čtyřech státech je korupce vždy trestná, jestliže k ní dochází **v souvislosti s výkonem funkce veřejného činitele**. Z tohoto pohledu je nejužší trestnost korupčních jednání podle ruské právní úpravy, která vyžaduje vázanost na veřejného činitele. Širší je úprava polská, okruh osob, které přijímají úplatek nebo jsou podpláceny je omezen na **osoby plnící veřejnou funkci** (s rozšířením podle art. 228. § 6, resp. art. 229. § 5). Ještě širší bude okruh jednání podle české právní úpravy, která vyžaduje, aby byl úplatek **v souvislosti s obstaráváním věcí obecného**

zájmu. Nejširší se zdá být slovenská právní úprava, která v podstatě obsahuje v jednotlivých ustanoveních všechny již uvedené alternativy a navíc ustanovení § 328 a § 332.

Pojetí úplatku je v podstatě shodné. Úplatek může mít podobu materiální (majetkovou) i nemateriální (nemajetkovou). Jen na výhodu majetkovou je omezena trestnost korupce podle trestního zákona Ruské federace. Podle všech úprav je pro trestnost činu nerozhodné, zda se úplatek dostává přímo uplácené osobě nebo s jejím vědomím osobě třetí. Z hlediska všech srovnávaných trestních zákonů a jejich výkladu je pro trestní odpovědnost irelevantní, zda byl úplatek poskytnut **před nebo po provedení požadovaného úkonu** či nebyl úkon proveden vůbec (nešlo-li o podvod). Rovněž se nežádá žádná minimální **výše úplatku**. Formální stránka těchto trestných činů je naplněna i v případě úplatku zanedbatelné hodnoty či výše. Některé bagatelní případy úplatkářství (např. přijetí drobné pozornosti zanedbatelné hodnoty po provedení úkonu bez předchozí úmluvy) lze vyloučit z dosahu trestního zákona s poukazem na nedostatečný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, resp. zanedbatelnou závažnost činu.

Trestné jsou **aktivní (podplácení) i pasivní formy úplatkářství** (přijímání úplatku). Kromě ruské právní úpravy je trestné i **nepřímé úplatkářství**. K naplnění skutkových podstat vesměs (výjimkou je úprava ruská) postačí i některé formy jednání, která jsou materiálně pouhým pokusem nebo přípravou („nabídne“, „dá slíbit“). Shodně podle všech srovnávaných kodexů je trestné, i když k úplatnému jednání nedošlo přímo, ale přes zprostředkovatele. U podplácení (popř. aktivního nepřímého úplatkářství) všechny státy upravují **zvláštní případ účinné lítosti**, byť se její podmínky odlišují.

Znakem celé řady skutkových podstat je **speciální subjekt** (veřejný činitel, osoba obstarávající věci obecného zájmu, osoba plnící veřejnou funkci apod.). Zejména se to týká trestných činů postihujících pasivní korupci.

Všechny korupční trestné činy jsou z hlediska **zavinění** úmyslnými trestnými činy. U některých skutkových podstat se vyžaduje též druhý (specifický) úmysl, tj. že skutková podstata vyžaduje nejen úmysl pachatele zahrnující úplatné jednání, ale též např. porušení povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce.

Sankce za korupční trestné činy se liší stát od státu. Vesměs se přísněji trestá přijímání úplatku než podplácení. Výjimkou je Polská republika, kde jsou sankce stejně přísné pro obě formy úplatného jednání. Nejvyšší sazba odnětí svobody je stanovena u kvalifikovaných skutkových podstat trestného činu přijímání úplatku podle slovenského trestního zákona – činí 10 až 15 let.

Trestní zákoníky obsahují též **další trestné činy, jejichž znakem je úplatné jednání**. V posledních letech dochází k rozšíření trestnosti korupce v soukromém sektoru v důsledku mezinárodněprávních závazků. Příkladem tohoto trendu jsou ustanovení o hospodářské korupci v polském (art. 296a) a ruském trestním zákoně (§ 204) či rozšíření pojmu obstarávání věcí obecného zájmu v české právní úpravě (§ 162a odst. 3).

Na závěr je nezbytné konstatovat, že pouhé stanovení trestnosti určitého jednání je samo o sobě neúčelné, jestliže nebudou trestné činy stíhány, jejich pachatelé odhalováni a spravedlivě potrestáni v přiměřené lhůtě. Značnou pozornost je nutné věnovat nejen represí, ale i prevenci, zejména eliminaci kriminogenních faktorů.

THE COMPARISON OF CORRUPTION OFFENCE DEFINITIONS IN SELECTED COUNTRIES

Summary

The article deals with the worldwide spread problem of corruption. There is not any state without the problem of corruption in the world. The corruption is very dangerous for state, society and economy. Main feature of corruption is its latency. Every state tries to fight with corruption. So the criminalization of corruption by penal code of each state is a very good matter for comparison. The aim of the article is to find out the conjoint and distinct features of crimes consisted in corruption in the Czech Republic, Slovak Republic, Poland, Russian Federation.

In all of these states the active and passive bribery are crimes. These crimes could be committed only intentionally. The structure of the offences of passive and active bribery is different. In the Czech republic the bribe should be in connection with procuring affairs in the public interest. Only a public official according to Russian criminal code could commit the passive bribery. The connection with the performance of a public function is necessary for the bribery in Poland. No such a connection is required by Slovak criminal code that seems to punish the widest range of corruption acts.

In nearly all national laws the bribe can be a material or an immaterial advantage (exception: in Russia the bribe must be only a material advantage). The minor gifts are hardly excluded from punishability by lack of material aspect of crime (insufficient rate of danger to society). According to criminal codes the advantage can be given before or after the offender acts, directly or indirectly to him or to the third person (in agreement with the offender).

In all states (except Russia) it is not necessary for the completion of the offence that the offender receives the bribe. Demanding a bribe or accepting the promise of bribe is sufficient.

In the Czech Republic, Slovak Republic and Poland the trading in influence (a person requests or accepts a bribe for the promise to influence a public official or other described person) is also a crime.

All criminal codes give the privilege of non-committed crime (effective repentance) for the offender of active bribery if the offender has reported immediately after he was asked for a bribe.

The penalties provided for bribery differ from state to state. The maximum imprisonment is from 10 to 15 years for passive bribery if committed under certain aggravating circumstances.

The criminal codes include other crimes consisted in bribery (related offences) mainly in the private sector. In the last years such provisions (e.g. commercial corruption) were involved in the Polish penal code as well as in the Russian penal code.

Key words: Term "corruption"; active and passive bribery, procuring affairs in the public interest; public official; performance of a public function; material or an immaterial advantage; minor gifts; offender of bribery; trading in influence; effective repentance; penalties provided for bribery; related offences; commercial corruption.

Klíčová slova: Pojem korupce; pojem úplatku; veřejný činitel; osoby plnící veřejnou funkci; obstarávání věci obecného zájmu; aktivní a pasivní korupce; úplatkářství; přijímání úplatku; nepřímé úplatkářství; účinná lítost; sankce za úplatkářství; plnění úlohy agenta; nekalá soutěž; podplácení v obchodní sféře; korupce v profesionálním sportu.

Tabulka č. 1

Česká republika
pravomocně odsouzení dospělí za korupci v letech 1998 až 2005³⁷

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
přijímání úplatku								
§ 160	20	19	49	28	26	20	23	24
podplácení								
§ 161	88	88	68	83	108	53	74	82
nepřímá korupce								
§ 162	3	3	1	3	3	2	0	1

Tabulka č. 2

Slovenská republika
pravomocně odsouzení dospělí za korupci v letech 2000 až 2004³⁸

	2000	2001	2002	2003	2004
přijímání úplatku					
§ 160 (§ 328) ³⁹	20	17	9	7	9
§ 160a (§ 329)	4	4	9	7	12
§ 160b (§ 330)	–	–	–	–	–
§ 160c (§ 331)	–	–	–	–	–
podplácení					
§ 161 (§ 332)	35	24	27	24	30
§ 161a (§ 333)	8	6	10	9	14
§ 161b (§ 334)	–	–	–	–	–
§ 161c (§ 335)	–	–	–	–	–
nepřímá korupce					
§ 162 (§ 336)	–	–	2	2	1

³⁷ Počet odsouzených je převzat ze statistiky soudů, která je dostupná na www.justice.cz.

³⁸ Počet odsouzených je převzat ze statistik Generální prokuratury SR, která je dostupná na www.genpro.gov.sk.

³⁹ V tabulce je uvedena kvalifikace podle „staré“ právní úpravy (zákon č. 140/1961 Sb.). Ustanovení uvedená v závorkách odkazují na příslušná ustanovení nového trestního zákona (zákon č. 300/2005 Z.z.). Odkaz je pouze orientační, neboť znaky jednotlivých trestných činů podle staré a nové právní úpravy nejsou totožné.

Tabulka č. 3

Polská republika
pravomocně odsouzení dospělí za korupci v letech 1998 až 2004⁴⁰

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
přijímání úplatku							
§ 228 odst. 1	21	44	52	55	61	45	108
§ 228 odst. 2	4	3	1	1	2	4	6
§ 228 odst. 3	19	52	38	38	74	65	168
§ 228 odst. 4	14	15	12	6	12	5	19
§ 228 odst. 5	1	2	1	1	3	2	6
podplácení							
§ 229 odst. 1	54	83	77	72	74	134	291
§ 229 odst. 2	12	19	4	12	10	16	33
§ 229 odst. 3	62	203	314	360	362	496	688
§ 229 odst. 4	1	–	–	10	2	1	13
úplatná protekce							
§ 230	14	16	22	14	18	29	21

⁴⁰ Počet odsouzených je převzat z justiční statistiky, která je dostupná na www.ms.gov.pl.

Tabulka č. 4 Srovnání sazeb trestu odnětí svobody za vybrané korupční trestné činy ve vybraných státech

	Přijímání úplatku		Podplácení		Nepřímé úplatkářství			
					Pasivní		Aktivní	
Polská republika	§ 228 odst. 1	6 měs. až 8 let	§ 229 odst. 1	6 měs. až 8 let	§ 230 odst. 1	6 měs. až 8 let	§ 230a odst. 1	6 měs. až 8 let
	odst. 2	do 2 let	odst.2	do 2 let	odst. 2	do 2 let	odst. 2	do 2 let
	odst. 3	1 až 10 let	odst. 3	1 až 10 let				
	odst. 4	1 až 10 let	odst. 4	2 až 12 let				
	odst. 5	2 až 12 let						
Ruská federace	§ 290 odst. 1	do 5 let	§ 291 odst. 1	do 3 let				
	odst. 2	3 až 7 let	odst. 2	do 8 let				
	odst. 3	5 až 10 let						
	odst. 4	7 až 12 let						
Slovenská republika	§ 328 odst. 1	2 až 5 let	§ 332 odst. 1	až 3 roky	§ 336 odst. 1	až na 3 léta	§ 336 odst. 2	až na 2 léta
	odst. 2	3 až 8 let	odst. 2	1 až 5 let				
	odst. 3	7 až 12 let	odst. 3	4 až 10 let				
	§ 329 odst. 1	3 až 8 let	§ 333 odst. 1	6 měs. až 3 léta				
	odst. 2	5 až 12 let	odst. 2	2 až 5 let				
	odst. 3	10 až 15 let	odst. 3	5 až 12 let				
	§ 330 odst. 1	5 až 12 let	§ 334 odst. 1	2 až 5 let				
	odst. 2	10 až 15 let	odst. 2	5 až 12 let				
	§ 331 odst. 1	5 až 12 let	§ 335 odst. 1	2 až 5 let				
odst. 2	10 až 15 let	odst. 2	5 až 12 let					
Česká republika	§ 160 odst. 1	až 2 léta	§ 161 odst. 1	až 1 rok	§ 162 odst. 1	až 2 léta	§ 162 odst. 2	až 1 rok
	odst. 2	6 měs. až 3 léta	odst. 2	1 až 5 let				
	odst. 3	1 až 5 let						
	odst. 4	2 až 8 let						

TRESTNÉ ČINY HOSPODÁŘSKÉ VE VLÁDNÍM NÁVRHU TRESTNÍHO ZÁKONÍKU

JIŘÍ HERCZEG

ÚVOD

Vývoj po listopadu 1989 ukazuje, že trestné činy hospodářské nejsou spjaty jen s direktivním způsobem řízení národního hospodářství. I v demokratické společnosti tvoří trestné činy hospodářské tvoří významnou součást trestního zákoníku. Ani stát, jehož hospodářství je založeno na principech tržní ekonomiky, se neobejde bez určité regulace ekonomiky a součástí této regulace jsou i instrumenty práva trestního.

Návrh trestního zákoníku vychází z přesvědčení, že ochranu demokratického státního a společenského zřízení, práv a svobod jednotlivců a ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba zajišťovat především mimotrestními prostředky. Na protiprávní jednání by měl stát reagovat prostředky trestního práva až v krajních případech v souladu s pomocnou (subsidiární) úlohou trestního práva v právním řádu a ve společnosti. Trestní politika, která má zabezpečovat kontrolu a potlačování kriminality, musí proto spočívat na vhodném vyvažování prevence a represe. Trestní právo totiž může reagovat pouze na násleky negativních jevů v ekonomice, nikoli na jejich příčiny. Na ty lze trestní represí působit pouze nepřímou. Proto rozhodující roli zde musí sehrát jiné než trestněprávní nástroje, zejména pak kvalitní mimotrestní právní rámec podnikání.¹

Princip subsidiarity trestní represe přitom vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, tj. především v těch případech, kdy jiné právní prostředky selhávají nebo je jejich užití zjevně neúčelné (IV. ÚS 469/04). Pokud dlužník řádně a včas nezaplatí fakturu, je standardním prostředkem žaloba na zaplacení a nikoli trestní oznámení, jak je u nás dobrým zvykem. Argument, že obchodní soudnictví je přetížené a nefunguje, neobstojí. V právním státě proto musí platit, že trestní právo není základním instrumentem ke kultivaci podnikatelského prostředí, trestní právo nemá sankcionovat každý obchodní případ či porušení povinnosti. Funkcí trestního práva je jen a pouze sankcionovat ta nejhrubší porušení práva. Například Ústavní soud judikoval, že je zcela nepřijatelná praxe, kdy se standardní civilní vztahy na úkor jednoho z jejich účastníků řeší prostředky trestního práva. Tímto způsobem totiž potom dochází k zne-

¹ Púry, F. Poznámky k právní úpravě hospodářské kriminality v České republice. Trestní právo 9/2000, s. 9.

rovnoprávnění osob v jejich vzájemných vztazích a k neúčtě orgánů veřejné moci k rovnosti občanů, tedy k porušení čl. 1 Listiny a čl. 1 Ústavy (IV. ÚS 469/02).

Přechod k formálnímu pojetí trestného činu vyžaduje velmi přesně formulované znaky skutkových podstat v trestním zákoně, které jsou důležité právě ve vztahu k podnikání, aby pokud možno jednoznačně vymezovaly hranici tzv. trestního bezpráví, tj. toho, co je dovolené, resp. je postižitelné jen mimotrestními opatřeními, a co je již trestným činem. Negativním příkladem platné trestněprávní úpravy je ustanovení § 127 TZ (porušování závazných pravidel hospodářského styku), které obsahuje poměrně neurčité pojmy a jemuž je od počátku vytýkána značná vágnost, což jistě nepřispívá k právní jistotě podnikatelů ani k jednotnému uplatňování trestní repreze.²

V návrhu trestního zákoníku jsou trestné činy hospodářské zařazeny v hlavě VI. zvláštní části. Hospodářské trestné činy nelze ztotožňovat s hospodářskou kriminalitou či hospodářským trestním právem, což jsou pojmy širší. Hospodářské zájmy a vztahy mezi hospodářskými subjekty navzájem, resp. mezi nimi a státem jsou totiž chráněny i v dalších hlavách návrhu zvláštní části trestního zákoníku, zejména v hlavě V. (trestné činy proti majetku), jestliže tu je výrazný prvek majetkové škody, a v hlavě VII. (trestné činy obecně nebezpečné), pokud jsou hospodářskou činností narušeny obecné zájmy jako např. ochrana životního prostředí (průmyslové havárie, nebezpečný odpad apod.). Některé hospodářské zájmy jsou nepřímo chráněny i v ustanovení jiných hlav zvláštní části, například v hlavě IX. (trestné činy proti republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci).

Vládní návrh trestního zákoníku mění systematiku oddílů hlavy VI., přičemž nahrazuje i názvy jednotlivých oddílů, které byly poplatné době svého vzniku (např. trestné činy proti hospodářské kázní), novými názvy odpovídajícími stávajícímu hospodářskému systému. Návrh trestního zákoníku tak vyjadřuje nové chápání postihu hospodářské kriminality. Hlava VI. zvláštní části se člení na čtyři díly: trestné činy proti měně, trestné činy daňové, poplatkové a devizové, trestné činy proti závazným pravidlům tržní ekonomiky a oběhu zboží ve styku s cizinou a trestné činy proti průmyslovým právům a proti autorskému právu.

TRESTNÉ ČINY PROTI MĚNĚ

Trestáním padělání a pozměňování peněz stát zabezpečuje bezpečnost a funkčnost peněžního styku, jako jednoho ze základních předpokladů fungování ekonomiky. Postihem trestných činů proti měně plní Česká republika i své mezinárodní závazky.³

² Například Novotný, O. O otázkách hospodářského trestního práva, Právní praxe, 6/1997, s. 383.

³ Úmluva o potírání penězokazectví ze dne 20. 4. 1929 (č. 15/1932 Sb.), Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 6. prosince 2001, kterým se mění Rámcové rozhodnutí Rady 2000/383/JVV o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (32001F0888), Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/JVV).

Vládní návrh trestního zákoníku přejímá základní skutkové podstaty padělání a pozměňování peněz (§ 208), udávání padělaných a pozměněných peněz (§ 209) a výroby a držení padělatelského náčiní (§ 210) z platného trestního zákona (§ 140–143) bez zásadních změn. U trestných činů proti měně jde o osvědčené skutkové podstaty, jejichž aplikace v praxi nečiní potíže a je podpořena bohatou judikaturou.

U trestného činu padělání a pozměňování peněz (§ 208) jsou doplněny další zvlášť přitěžující okolnosti, a to spáchání činu ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech a spáchání takového činu ve velkém rozsahu. Doplnění těchto okolností má zohledňovat zvýšenou nebezpečnost takových jednání.

Skutková podstata trestného činu výroby a držení padělatelského náčiní (§ 210) je v návaznosti na Rámcové rozhodnutí Rady o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků,⁴ pokud jde o formy páchaní doplněna o „dopravování“. Jednotlivé prostředky používané k padělání nebo pozměňování peněz jsou doplněny o počítačový program a pomůcku určenou k takovému padělání nebo pozměňování.

V souladu s Rámcovým rozhodnutím Rady o zvýšené ochraně proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura⁵ návrh trestního zákoníku doplňuje trestné činy proti měně o novou skutkovou podstatu nazvanou **Opatření, přechovávání a udávání neoprávněně vyrobených peněz a peněz dosud do oběhu nevydaných**. Tohoto trestného činu se dopustí, „*kdo sobě nebo jinému opatří neoprávněně vyrobené peníze nebo peníze dosud do oběhu nevydané, nebo kdo takové peníze neoprávněně vyváží, dováží, prováží nebo přechovává, nebo kdo takové peníze neoprávněně dá do oběhu*“. Okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby je spáchání tohoto činu členem organizované skupiny nebo spáchání takového činu ve značném rozsahu. Zvlášť přitěžujícími okolnostmi se sazbou trestu odnětí svobody na pět až dvanáct let jsou pak spáchání činu členem organizované skupiny působící ve více státech nebo spáchání takového činu ve velkém rozsahu.

Dle důvodové zprávy je v souvislosti s měnovými opatřeními a stále důležitější rolí měny ve vztazích mezi státy a zejména ve vazbě na univerzální platidlo zavedené v Evropské unii v podobě eura, nezbytně nutné zajistit odpovídající trestněprávní postih i takových forem jednání, která narušují měnovou stabilitu uváděním do oběhu sice pravých, avšak neoprávněně použitých peněz. Jejich zdrojem bude zpravidla kriminální jednání, jímž se pachatelé zmocní pravých peněz ještě před tím, než jsou uvedeny do oběhu standardními způsoby, a jež – takto nelegálně fakticky „staženy“ z oběhu – musí být nahrazeny jinými penězi, čímž se objem peněz v oběhu zvyšuje, avšak není podložen reálnou hodnotou potud, že množství peněz je uměle navyšováno právě o tu část měny, která byla předtím odcizena a je posléze uváděna protiprávně (a vlastně duplicitně) do oběhu vedle té části měny, která je standardním způsobem udržována v oběhu.

⁴ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/JVV) (32001F0413).

⁵ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 6. prosince 2001, kterým se mění Rámcové rozhodnutí Rady 2000/383/JVV o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (32001F0888).

Dle společného ustanovení (§ 212) se ochrana podle § 208 až 211 se poskytuje též peněžům jiným než tuzemským, tuzemským a cizozemským platebním prostředkům a záručním šekovým kartám, jakož i tuzemským a cizozemským cenným papírům. Ochrana padělání je tak na rozdíl od dosavadního ustanovení § 143 TZ rozšířena i na záruční šekové karty. Jinými než tuzemskými penězi jsou jak zákonné peníze jiného státu, tak i peníze společné více státům (euro)⁶. Platební prostředky představuje řada instrumentů, jejichž prostřednictvím se uskutečňuje bezhotovostní platební styk a v podstatě nahrazují peníze v platebním styku. Jde například o příkaz k úhradě či platební kartu. U platebních prostředků se proto vypouští slovo „bezhotovostní“, což však nebude mít žádný vliv na použitelnost tohoto ustanovení, neboť platební prostředky jsou ze své povahy vždy bezhotovostní.

Trestného činu **ohrožování oběhu tuzemských peněz** dle § 213 odst. 1 se dopustí, „*kdo neoprávněně vyrobí nebo vydá náhražky tuzemských peněz nebo kdo takové náhražky neoprávněně dává do oběhu*“. Stejně bude potrestán, „*kdo bez zákonného důvodu odmítá tuzemské peníze nebo je poškozují*“. Ustanovení dosavadního § 144 odst. 2 písm. b) TZ, které sankcionovalo „shromažďování drobných tuzemských peněz bez hospodářské potřeby“ bylo k návrhu České národní banky vypuštěno.

TRESTNÉ ČINY DAŇOVÉ, POPLATKOVÉ A DEVIZOVÉ

Objektem trestných činů daňových a poplatkových je zájem státu na řádném vyměření a odvedení daní a poplatků. V případě trestných činů devizových to je zájem státu na vývoji platební bilance, pokud bezprostředně ohrožuje platební schopnost vůči zahraničí nebo vnitřní měnovou rovnováhu České republiky. Návrh trestního zákoníku v zásadě přejímá právní úpravu těchto trestných činů z platného trestního zákona s dílčími upřesněními těch skutkových podstat, jejichž aplikace v praxi způsobuje potíže. Trestné činy daňové, poplatkové a devizové jsou systematicky zařazeny do dílu druhého hlavy šesté zvláštní části.

Trestného činu **zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby** (§ 214) se dopustí, „*kdo ve větším rozsahu zkrátí daň, clo, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na zdravotní pojištění, poplatek nebo jinou podobnou povinnou platbu, anebo vyláká výhodu na některé z těchto povinných plateb*“. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je zkrácení daně nejméně se dvěma osobami, porušení k usnadnění takového činu úřední uzávěry nebo spáchání činu ve značném rozsahu. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, zkrátí-li daň ve velkém rozsahu. Dosud legislativně oddělená samostatná skutková podstata sankcionující vylákání výhody na některé z povinných plateb (dosavadní § 148 odst. 2 TZ) se tak převádí do základní skutkové podstaty obsahující „klasické“ zkrácení daně (dosavadní § 148 odst. 1 TZ). Tím je odstraněna dosavadní ne-

⁶ Srovnej Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 6. prosince 2001, kterým se mění Rámcové rozhodnutí Rady 2000/383/JVV o zvyklé ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (32001F0888).

možnost sčítat vylákanou výhodu na povinné platbě se zkrácením daně, poplatku nebo podobné povinné platby. Dle důvodové zprávy má toto řešení význam jak z hlediska naplnění základní skutkové podstaty (větší rozsah), tak i z hlediska naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby (značný rozsah a velký rozsah), kde je možno při navrhované úpravě bez problémů sčítat rozsah vylákané výhody na některé z těchto povinných plateb a rozsah zkrácení daně, poplatku nebo podobné povinné platby. Dále je do této skutkové podstaty výslovně doplněno i krácení příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, které sem logicky patří (srovnej dosavadní § 147 TZ).

Trestného činu **neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na zdravotní pojištění** (215) se dopustí, „*kdo jako zaměstnavatel nebo plátcе ve větším rozsahu nesplní svoji zákonnou povinnost za zaměstnance nebo jinou osobu odvést daň, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti nebo pojistné na zdravotní pojištění*“. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je, získá-li pachatel tímto činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch nebo prospěch velkého rozsahu. Ve vymezení skutkové podstaty jsou tak upřesněny základní pojmy „plátcе“ a „poplatník“ tak, aby byly v souladu nejen s daňovými předpisy, ale i s předpisy upravujícími pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění.⁷

Zásadním připomínkám Ministerstva práce a sociálních věcí a Ministerstva zdravotnictví, které požadovaly vypuštění slov „*za zaměstnance nebo jinou osobu*“, aby tak bylo dosaženo postihu i té části daně a pojistného, kterou odvádí zaměstnavatel „sám za sebe“ nebylo vyhověno. Jde o opakovaný návrh, který již v minulosti Poslanecká sněmovna odmítla s tím, že by se jednalo o trestní postih platební neschopnosti. Postih podle § 215 se tak bude i nadále omezovat jen na tu část daně nebo pojistného, kterou má zaměstnavatel odvést za poplatníka a kterou zaměstnanci i srazil. Trestnost neodvedení daně, pojistného na zdravotní pojištění a pojistného na sociální zabezpečení včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti tak bude v souladu s judikaturou ke stávajícímu § 147 TZ i nadále podmíněna zjištěním, že zaměstnavatel měl k dispozici potřebné finanční prostředky, tj. že příslušné částky ze mzdy svým zaměstnancům z jejich hrubých mezd skutečně srazil a v rozporu se zákonem je neodvedl oprávněným příjemcům, ale použil je k jiným účelům.⁸

Na rozdíl od trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (§ 214), který je svou podstatou zvláštním způsobem podvodu, skutková podstata trestného činu dle § 215 dopadá pouze na případy, kdy plátcе nezakrývá svou daňovou či poplatkovou povinnost nebo její výši, ale z nejrůznějších důvodů ji neplní. Dle ustanovení § 215 tedy nemohou být postihovány případy, kdy zaměstnavatel výkazy zfalšuje či zkreslí a dosáhne nižšího výpočtu pojistného. Takové jednání bude třeba kvalifikovat jako zkrácení pojistného dle § 214. Zvláštní ustanovení o účinné lítosti (§ 216) osnova přejímá z platné právní úpravy beze změny.

U trestného činu **nesplnění oznamovací povinnosti v daňovém řízení** (§ 217) návrh trestního zákoníku pouze rozšiřuje možnost ukládat alternativní tresty (trest

⁷ Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

⁸ č. 30/2001 Sb. rozh. tr.

zákazu činnosti a peněžitý trest) k trestu odnětí svobody. Skutkovou podstatu trestného činu **porušení předpisů o nálepkách a jiných předmětech k označení zboží** (§ 218) návrh rozšiřuje i na kontrolní pásky nebo jiné předměty k označení zboží pro daňové účely tak, aby i ohledně těchto důležitých předmětů pro daňové účely byla zajištěna trestněprávní ochrana při jejich nezákonném užití nebo jiném nakládání. Podle platného § 148a TZ je trestným činem uvádění do oběhu zboží bez nálepek k jeho označení pro daňové účely v rozporu s právním předpisem. Tímto právním předpisem je zákon č. 353/2003 Sb, o spotřebních daních. Tento zákon jako správní delikt postihuje vedle prodeje neoznačených cigaret i skladování a přepravu takových cigaret.⁹ Samotné skladování či přepravování však dosud nebylo trestné podle § 148a, přestože představuje pro společnost stejné ohrožení, jako je uvádění do oběhu. Proto návrh trestního zákoníku tento nedostatek odstraňuje. U skutkové podstaty trestného činu **padělání a pozměňování předmětů k označení zboží pro daňové účely a předmětů dokazujících splnění poplatkové povinnosti** (§ 219) návrh trestního zákoníku upřesňuje okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (získání prospěchu velkého rozsahu) tak, aby odpovídaly těmto okolnostem v jiných obdobných případech.

U trestného činu **padělání a pozměňování známek** (§ 220) návrh trestního zákoníku rozšiřuje možnost ukládat alternativní tresty (trest zákazu činnosti a peněžitý trest) k trestu odnětí svobody. Doplnuje se nová okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, a to získání prospěchu velkého rozsahu s možností uložení trestu odnětí svobody až na 10 let. Podobně i u trestného činu **porušení zákazů v době nouzového stavu v devizovém hospodářství** (§ 221) návrh rozšiřuje pouze možnost ukládat alternativní tresty (trest zákazu činnosti a peněžitý trest) k trestu odnětí svobody.

TRESTNÉ ČINY PROTI ZÁVAZNÝM PRAVIDLŮM

TRŽNÍ EKONOMIKY A OBĚHU ZBOŽÍ VE STYKU S CIZINOU

Ustanovení o trestném činu porušování závazných pravidel hospodářského styku (§ 127 TZ) a o trestném činu nekalé soutěže (§ 149 TZ), proti kterým byly vznášeny námitky z hlediska nedostatečné určitosti, jasnosti a přesnosti zákonné definice trestného činu, byly nahrazeny novou skutkovou podstatou trestného činu **porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže** (§ 222). Toto ustanovení obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty.

Trestného činu dle § 222 odst. 1 se dopustí, „*kdo poruší zvláštní právní předpisy o nekalé soutěži tím, že se při účasti v hospodářské soutěži dopustí klamavé reklamy, klamavého označování zboží a služeb, vyvolávání nebezpečí záměny, podplácení nebo ohrožování zdraví spotřebitelů a životního prostředí a způsobí tím ve větším rozsahu*

⁹ Podle § 128 odst. 1 zákona o spotřebních daních se právnické osobě, která skladuje nebo prodává neznačené tabákové výrobky na daňovém území České republiky, se uloží pokuta až do výše 1 000 000 Kč. Podle odstavce 2 tohoto ustanovení se právnické osobě, která skladuje neznačené tabákové výrobky na daňovém území České republiky v množství větším než 500 000 kusů cigaret, doutníků nebo cigarillos nebo v množství větším než 500 kilogramů tabáku, se uloží pokuta až do výše 10 000 000 Kč. Podle § 126 písm. b) zákona o spotřebních daních se právnické osobě, která neuvádí do volného daňového oběhu, nedováží nebo nedopravuje na daňové území České republiky tabákové výrobky v uzavřeném jednotkovém balení, lze uložit pokutu až do výše 2 000 000 Kč.

újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody“.

Porušení tzv. generální klauzule podle § 44 odst. 1 obchodního zákoníku nebo parazitování na pověsti (§ 48), zlehčování (§ 50), srovnávací reklama (§ 50a) či porušení obchodního tajemství (51) tak nebude podle tohoto ustanovení trestné. Dle důvodové zprávy je kritériem pro rozlišení trestního postihu jednotlivých forem nekalé soutěže zásada, že ochranu podle tohoto ustanovení je třeba poskytovat jen v těch případech, kdy jde o ochranu spotřebitele. V ostatních případech postačí ochrana jen podle obchodního zákoníku.

Toto rozlišení vnímám jako nedostatek navrhované úpravy, když zejména porušení obchodního tajemství je jednání často velmi závažné a vědomí beztrestnosti povede k rošíření tohoto společensky nežádoucího jednání. Prostředky obchodního práva v tomto ohledu neposkytují poškozeným dostatečnou ochranu.¹⁰

Porušení závazných pravidel zadávacího řízení v rozporu s předpisy o veřejných zakázkách, které se musí stát závažným způsobem, dále i porušení předpisů upravujících činnost bank a jiných právnických osob oprávněných k provozování finanční činnosti, obchodování s investičními nástroji, kolektivního investování, penzijního připojištění a pojišťovnictví, pokud tím jsou porušeny závažným způsobem závazná pravidla obezřetného podnikání, obhospodařování majetku, kapitálové přiměřenosti, odborné péče nebo zákaz vykonávat zákonem nebo úředním rozhodnutím určené úkony, služby nebo jiné činnosti, je trestným činem **porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže** dle § 222 odst. 2, avšak jen za podmínky, že pachatel tímto jednáním způsobí ve větším rozsahu újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody.

V návaznosti na tyto základní skutkové podstaty jsou pak stanoveny příslušné okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, kterými jsou spáchání členem organizované skupiny, opětovné spáchání činu, způsobení takovým činem značné škody (škody velkého rozsahu), nebo získání takovým činem pro sebe nebo pro jiného značného prospěchu (prospěchu velkého rozsahu). Způsobí-li pachatel takovým činem jinému neschopnost plnit své splatné závazky nebo předložení bude potrestán trestem odnětí svobody až na 8 let.

Návrh trestního zákoníku zavádí nové skutkové podstaty a to trestné činy porušení povinnosti obchodní společnosti a družstva (§ 223) a nesvolání valné hromady, členské a jiné obdobné schůze (§ 224). Trestného činu **porušení povinnosti v provozu obchodní společnosti a družstva** (§ 223) se dopustí, „kdo jako statutární orgán obchodní společnosti či družstva nebo jeho člen nebo jako člen dozorčí rady, kontrolní komise nebo jiného kontrolního orgánu anebo likvidátor v úmyslu opatřit sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody nebo prospěch nebo způsobit na cizím majetku větší škodu poruší zákonem nebo stanovami mu uloženou nebo smluvně převzatou povinnost směřující k ochraně zájmů společnosti, jejích společníků nebo členů“.

¹⁰ Srov. § 264 (1) slovenského trestního zákoníku, podle kterého se trestného činu „Ohrozenie obchodného, bankového, poštového, telekomunikačného a daňového tajomstva“ dopustí, „kto vyzvedá obchodné tajomstvo, bankové tajomstvo, poštové tajomstvo, telekomunikačné tajomstvo alebo daňové tajomstvo v úmysle vyzradí ho nepovolanej osobe alebo kto také tajomstvo nepovolanej osobe úmyselne vyzradí“.

Trestného činu **nesvolání valné hromady, členské a jiné obdobné schůze** (§ 224) se dopustí, „*kdo v úmyslu opatřit sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněné výhody nebo způsobit na cizím majetku větší škodu nesplní svou zákonnou povinnost svolat valnou hromadu, schůzi vlastníků dluhopisů, členskou nebo jinou obdobnou schůzi obchodní společnosti nebo družstva*“.

Podle § 225 (zvláštní ustanovení o účinné lítosti) trestnost porušení povinnosti v provozu obchodní společnosti nebo družstva (§ 223) a nesvolání valné hromady, členské nebo jiné obdobné schůze (§ 224) zaniká, jestliže pachatel (a) svou povinnost dobrovolně dodatečně splnil dříve než vznikla jemu nebo jinému neoprávněná výhoda nebo prospěch nebo než nastala škoda na cizím majetku, nebo (b) škodlivému následku trestného činu dobrovolně zamezil nebo jej napravil. Dle důvodové zprávy byly tyto skutkové podstaty do návrhu zařazeny vzhledem k vývoji na kapitálovém trhu a dalších trzích v České republice a z nutnosti zajištění ochrany akcionářů, ale i společníků v obchodních společnostech a družstvech, neboť sankcemi obsaženými ve speciálních obchodních předpisech se nedaří je dostatečně ochránit před nezákonným jednáním. Ustanovení o účinné lítosti má působit na pachatele, aby alespoň dodatečně své povinnosti splnili.

Tento názor nesdílím. Skutková podstata trestného činu dle § 223 je formulována mimořádně neurčitě a je tak v rozporu se zásadou nullum crimen sine lege. Ustanovení § 223 nevyžaduje způsobení škody, pokud škoda skutečně vznikne, bylo by takové jednání postižitelné jako trestný čin porušování povinnosti při správě cizího majetku dle § 195, popřípadě jiný majetkový trestný čin. Ustanovení o trestném činu dle § 223 kriminalizuje předpolí trestného činu porušování povinnosti při správě cizího majetku a dochází tak podle mého názoru k nežádoucímu rozšíření trestního bezpráví. To je v rozporu se zásadou pomocné úlohy a ekonomie trestní hrozby, neboť ochrana společnosti a jejích akcionářů (společníků, členů) před porušením povinností ze strany statutárních orgánů je dostatečně zajištěna již ustanovením o trestném činu porušování povinnosti při správě cizího majetku (§ 195), který je možno spáchat i z nedbalosti (§ 196). Rovněž v případě nesvolání valné hromady dává obchodní zákoník akcionářům (společníkům, členům) dostatečně účinné instrumenty k ochraně jejich práv. Obě tato ustanovení pak byla k návrhu ústavně-právního výboru při projednávání v Poslanecké sněmovně vypuštěna.

V souvislosti s rozvojem kapitálového trhu vzrůstá význam cenných papírů. V praxi se vyskytují např. případy, kdy jsou vydány akcie nebo zatímní listy před zápisem akciové společnosti do obchodního rejstříku, nebo kdy jsou vydány zatímní listy před splacením zákonem stanovené části emisního kursu upsaných akcií, anebo jsou vydány akcie před úplným splacením jejich emisního kursu atd. S přihlédnutím k trestuhodnosti takových jednání a jejich závažnosti z hlediska kapitálového trhu, návrh trestního zákoníku zakotvuje trestněprávní postih neoprávněného vydání cenného papíru (§ 226). Tohoto trestného činu se dopustí, „*kdo uvede do oběhu jako cenný papír listinu, aniž jsou splněny podmínky stanovené zákonem pro jeho vydání, nebo kdo nechá provést zápis o vydání zaknihovaného cenného papíru do zákonem stanovené evidence cenných papírů, aniž jsou splněny podmínky stanovené zákonem pro takový zápis*“.

Na kapitálovém trhu také často dochází k ovlivňování kurzu cenných papírů obchodovatelných na organizovaném trhu tím, že pachatel rozšíří nepravdivé nebo

hrubě zkreslené informace významně ovlivňující kurz takových cenných papírů, nebo skuteční nabídky nebo poptávky na organizovaném trhu cenných papírů nebo provede převody takových cenných papírů na účtu téže osoby nebo účtech osob jednajících ve shodě. Takové jednání samo o sobě nelze postihnout jako insider trading dle § 233 odst. 1 a proto návrh trestního zákoníku zavádí novou skutkovou podstatu trestného činu **manipulace s kurzem cenných papírů** (§ 227). Tohoto trestného činu se dopustí, „*kdo v úmyslu ovlivnit kurz cenných papírů obchodovatelných na organizovaném trhu (a) rozšíří nepravdivé nebo hrubě zkreslené informace významně ovlivňující kurz takových cenných papírů nebo (b) uskuteční nabídky nebo poptávky na organizovaném trhu cenných papírů nebo provede převody takových cenných papírů na účtu téže osoby nebo účtech osob jednajících ve shodě*“.

Trestný čin **neoprávněného podnikání** (§ 228) je do návrhu trestního zákoníku přebírán s upřesněním základní skutkové podstaty, kde je výslovně doplněno i „*obchodní*“ podnikání a se zavedením přísněji postižitelnými okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby. Dle důvodové zprávy v posledních letech dochází ve větším rozsahu k neoprávněnému podnikání spočívajícím v průmyslové výrobě lihu a výrobě alkoholických nápojů, z které pachatelé získávají značné zisky, aniž by z takové neoprávněné výroby platili daně. Tyto pachatele nelze postihnout pro trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 214, neboť by se tím nepřímou nutili k oznámení své vlastní trestné činnosti spočívající v neoprávněném podnikání, což je v rozporu se zásadou, že k doznání nesmí být obviněný donucován žádným způsobem. S přihlédnutím k tomu se upravují trestní sazby odnětí svobody stanovené u trestných činů podle § 228 odst. 1, 2 a dále se doplňuje nová okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívající v získání prospěchu velkého rozsahu jako samostatný odstavec 3 se sazbou tři léta až deset let odnětí svobody. Tím bude zajištěno, aby zmíněné, ale i další, v budoucnu se vyskytující trestné činy spočívající v různých formách neoprávněného podnikání, mohly být adekvátně postiženy s přihlédnutím k jejich stupni konkrétní závažnosti. Obdobně, a v návaznosti na trestný čin neoprávněného podnikání, jsou upraveny okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby i u speciální skutkové podstaty trestného činu **neoprávněného provozování loterie a jiné sázkové hry** (§ 229), která se navíc rozšiřuje v základní skutkové podstatě i o organizování, propagaci nebo zprostředkování loterie nebo podobné sázkové hry, které se v těchto formách také v praxi objevují a které je také třeba trestně postihovat.

Základní skutkovou podstatu trestného činu **poškození spotřebitele** (§ 230) návrh přebírá z platného trestního zákona (§ 121 TZ) s tím, že jsou upraveny trestní sazby tak, aby byly zejména v méně závažných případech využívány více alternativní tresty (propadnutí věci a zákaz činnosti). V návaznosti na to jsou upraveny zvláště přitěžující okolnosti a trestní sazby k nim se vztahující tak, aby lépe než dosud vyjadřovaly typovou závažnost tohoto trestného činu, jak v základní, tak i v kvalifikovaných skutkových podstatách. K zajištění náležité ochrany spotřebitele proti rozšiřování výrobků, prací nebo služeb s podstatnými vadami, které nejsou zřetelně označeny, kdy mohou hrozit i významné škody, se zavádí i skutková podstata **poškození spotřebitele z nedbalosti** (§ 231), která mimo neověření jakosti takových výrobků, prací nebo

služeb postihuje i neověření shody výrobku s požadavky stanovenými zvláštním předpisem.¹¹

Trestný čin **zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění** (§ 232) přejímá návrh trestního zákoníku bez zásadních změn, pouze s úpravou vymezení odstavce druhého i na rejstříky nadací, obecně prospěšných společností a společenství vlastníků bytových jednotek, včetně úpravy trestních sazeb s ohledem na typovou závažnost a doplněním okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby.

U trestného činu **zneužívání informací a postavení v obchodním styku** (§ 233) návrh trestního zákoníku upravuje název tak, aby vyjadřoval i samostatnou skutkovou podstatu uvedenou v odstavci 2. Toto ustanovení obsahuje dvě základní skutkové podstaty, jednak tzv. insider tradig (zneužívání informací v obchodním styku dle § 233 odst. 1) a jednak tzv. selftrading (zneužívání postavení v obchodním styku dle § 233 odst. 2). Terminologie § 233 odst. 2 se upravuje tak, aby odpovídala současným ekonomickým podmínkám a pojmům obvyklým v tržním hospodářství, které používá obchodní zákoník a další civilní předpisy. Trestného činu podle § 233 odst. 2 návrhu trestního zákoníku se tak dopustí „*kdo jako podnikatel, společník, člen orgánu, zaměstnanec nebo účastník na podnikání dvou nebo více podnikatelů se stejným nebo podobným předmětem činnosti v úmyslu opatřit sobě nebo jinému výhodu nebo prospěch uzavře nebo dá popud k uzavření smlouvy na úkor jednoho nebo více podnikatelů nebo jejich podniků*“.

Pokus o vypuštění ustanovení § 233 odst. 2 vládního návrhu trestního zákoníku rozpoutal nejen nevídanou politickou bitvu, která měla za následek neschválení deset let připravované rekodifikace trestního práva hmotného, ale nastolil opět otázku rozsahu trestního bezpráví v hospodářské oblasti. Ačkoli výhrady k tomuto ustanovení sdílím, způsob, jakým došlo k jeho vypuštění, považuji za poněkud nešťastný.

Řešením by mohlo být nahrazení ustanovení § 233 odst. 2 zvláštní skutkovou podstatou postihující porušení zákazů konkurence. Vzorem by nám mohla být úprava slovenská. Tak podle § 244 zákona č. 300/2005 Zb., trestného zákona, se trestného činu „**porušovanie zákazů konkurencie**“, dopustí „*kto ako osoba povinná dodržiavať zákazů konkurencie podľa zákona, zákaz uvedený v takom zákone poruší a spôsobí tým inému väčšiu škodu*“.¹² Jedná se o trestněprávní normu s odkazovací dispozicí, která odkazuje na zákaz konkurence dle obchodního zákoníku. Objektem tohoto trestného činu je regulérnost obchodních vztahů založená na dodržování právních předpisů.¹³ Toto ustanovení bylo zařazeno do hlavy IV. zvláštní části mezi trestné činy proti majetku, ačkoli systematicky patří spíše mezi trestné činy hospodářské. De lege ferenda tak

¹¹ Například zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Z důvodové zprávy: „*Ide o novú skutkovú podstatu, ktorá chráni obchodné spoločnosti a družstvá pred spôsobením škody vlastnými pracovníkmi alebo členmi, ktorí sú taxatívne vymenovaní v Obchodnom zákonníku – zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov tým, že napríklad vymenovaní pracovníci alebo členovia podnikajú v predmete podnikania materskej spoločnosti alebo družstva. Zákaz konkurencie sa vzťahuje len na zakázané činnosti, ktoré sú výslovne uvedené v Obchodnom zákonníku a nepatria sem dohodnuté obmedzenia.*“

¹³ Samaš, O., Stiefel, H., Toman, P. Trestný zákon. Stručný komentár. Iura Edition, Bratislava 2006, s. 521.

lze uvažovat o doplnění ustanovení § 222 odst. 2 návrhu trestního zákoníku o postih porušení zákazu konkurence.¹⁴

Skutkové podstaty trestných činů **zjednáání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě (§ 234) a pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži (§ 235)** návrh trestního zákoníku na rozdíl od platné úpravy rozšiřuje i na zadávání veřejných zakázek. U těchto trestných činů návrh umožňuje širší použití alternativních trestů (zákaz činnosti) a doplňuje zvláště přítěžující okolnosti tak, aby kvalifikované skutkové podstaty navazovaly na ostatní hospodářské trestné činy. U trestného činu vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy (§ 237) osnova upravuje terminologii tak, aby u auditora odpovídala zákonu č. 254/2000 Sb., o auditorech.

V souladu s Úmluvou o ochraně finančních zájmů Evropských společenství je v návrhu upraven nový trestný čin **poškození finančních zájmů Evropských společenství** (§ 238).¹⁵ Ustanovení § 238 obsahuje dvě samostatné základní skutkové podstaty. Jejich objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel:

- (1) *v oblasti výdajů nebo příjmů základního rozpočtu Evropských společenství nebo rozpočtů spravovaných Evropskými společenstvími nebo jejich jménem použije nebo předloží nepravdivé, nesprávné nebo neúplné údaje nebo doklady, anebo takové údaje nebo doklady zatají, a tím umožní nesprávné použití finančních prostředků nebo zadržování finančních prostředků z některého takového rozpočtu nebo zmenšení zdrojů některého takového rozpočtu;*
- (2) *v oblasti výdajů nebo příjmů základního rozpočtu Evropských společenství nebo rozpočtů spravovaných Evropskými společenstvími nebo jejich jménem neoprávněně použije finančních prostředků z některého takového rozpočtu nebo oprávněně získaných příjmů pro některý takový rozpočet.*

K trestnosti se v základní skutkové podstatě nevyžaduje způsobení škody ani získání prospěchu, ani podvodný úmysl k takovému způsobení škody či získání prospěchu směřující. Postačí škodlivý následek spočívající v nesprávném použití finančních prostředků Evropských společenství nebo jejich zadržování. Jde tedy o zvláštní případ podvodu, který se svojí konstrukcí nejvíce blíží dotačnímu podvodu (§ 188) a je proto na zvážení, zda by trestný čin poškození finančních zájmů Evropských společenství neměl být systematicky zařazen do hlavy páté mezi trestné činy proti majetku.

U trestného činu **porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou** (§ 238) byla skutková podstata doplněna tak, aby mimo porušení zákazu nebo omezení zahr-

¹⁴ Skutková podstata trestného činu **porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže** dle § 222 odst. 2 by pak mohla znít například:

„(2) *Stejně bude potrestán, kdo v rozporu se zvláštními právními předpisy o veřejných zakázkách poruší závažným způsobem závazná pravidla zadávacího řízení, nebo kdo v rozporu se zvláštními právními předpisy upravujícími činnost bank a jiných právnických osob oprávněných k provozování finanční činnosti, obchodování s investičními nástroji, kolektivního investování, penzijního připojištění a pojišťovnictví, poruší závažným způsobem závazná pravidla obezřetného podnikání, obhospodařování majetku, odborné péče nebo zákaz vykonávat zákonem nebo úředním rozhodnutím určené úkony, služby nebo jiné činnosti, nebo kdo v rozporu se zvláštními právními předpisy poruší závažným způsobem zákaz konkurence, a způsobí tím ve větším rozsahu újmu jiným soutěžitelům nebo spotřebitelům, zadavateli nebo jinému dodavateli nebo opatří tím sobě nebo jinému ve větším rozsahu neoprávněně výhody.*“

¹⁵ Úmluva EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26. 7. 1995 (41995A1127(03)).

novala i porušení jiné důležité povinnosti stanovené pro dovoz, vývoz nebo průvoz zboží. Dle důvodové zprávy se tím základní skutková podstata rozšiřuje i na jednání, které podle převažujících názorů v praxi se nepovažují za jednání porušující zákaz nebo omezení dovozu, vývozu nebo průvozu zboží, např. nepřihlášení zboží při přestupu státní hranice, pokud současně nedochází k porušení zákazu či omezení dovozu, vývozu nebo průvozu zboží upraveného zvláštním předpisem. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby byly upraveny tak, aby kvalifikované skutkové podstaty navazovaly na ostatní hospodářské trestné činy a postihovaly taková jednání, která jsou typově velmi závažná, a to způsobení nebo zvýšení nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci domácích nebo jiných hospodářsky důležitých zvířat nebo nakažlivé nemoci nebo škůdce užitkových rostlin, anebo spáchání takového činu ohledně věci, která je předmětem kulturní hodnoty nebo archíválií, anebo na věci patřící do sbírek muzejní povahy, event. ohledně věci, která je kulturní památkou. Dosavadní trestné činy týkající se porušování předpisů o nakládání s kontrolovaným zbožím a technologiemi a o zahraničním obchodu s vojenským materiálem (§ 240, § 241, § 243, § 244, § 245) návrh trestního zákoníku přebírá v podstatě beze změny. Doplněny jsou jen některé další okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, u trestného činu provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence (§ 243) se upřesňuje název ustanovení.

TRESTNÉ ČINY PROTI PRŮMYSLOVÝM PRÁVŮM A PROTI AUTORSKÉMU PRÁVU

Objektem těchto trestných činů je ochrana výsledků tvůrčí činnosti, a to technické (§ 246) a literární, vědecké a umělecké (§ 247–249). Trestáním porušování práva autorského a průmyslových práv plní Česká republika své mezinárodní závazky.¹⁶ V souvislosti s členstvím České republiky v Evropské unii je třeba přiblížit trestněprávní ochranu proti zásahům do práv tzv. duševního vlastnictví ochráně, jaká je poskytována jiným, především majetkovým vztahům. Z tohoto důvodu se zavádějí do jednotlivých skutkových podstat trestných činů porušování práv k ochranné známce, obchodní firmě, označení původu a zeměpisnému označení (§ 246), porušování průmyslových práv (§ 247) a porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi (§ 248) nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, a to v obdobném rozsahu jako u majetkových trestných činů.

Skutková podstata trestného činu **porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu, označení původu a zeměpisnému označení** podle § 246 je nově formulována s přihlédnutím k zákonu č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu

¹⁶ Jedná se zejména o tyto mezinárodní smlouvy: Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví ze dne 20. 3. 1883, vyhl. č. 90/1962 Sb., Madridská dohoda o mezinárodním zápisu továrních nebo obchodních známek ze dne 14. 4. 1891, vyhl. č. 65/1975, Štrasburská dohoda o mezinárodním patentovém třídění ze dne 24. 3. 1971, vyhl. č. 110/1978, Locarnská dohoda o zřízení mezinárodního třídění průmyslových vzorů a modelů ze dne 8. 10. 1968, vyhl. č. 21/1981 Sb., Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl ze dne 9. 9. 1886, vyhl. č. 133/1980 Sb., Všeobecná úmluva o autorském právu revidovaná v Paříži dne 24. července 1971, vyhl. č. 134/1980 Sb.

a zeměpisných označení, tak, aby lépe vyjadřovala znaky tohoto trestného činu z hlediska zájmu na ochraně řádného průběhu hospodářské soutěže, tedy ochranu subjektů vstupujících na trh, konkrétně zájem na ochraně užívání ochranné známky, obchodní firmy a označení původu a zeměpisného označení výrobků a služeb.

Dle důvodové zprávy lze u trestného činu porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu a chráněnému označení původu v platném znění podle § 150 TZ podle stávající právní úpravy uplatnit trestní odpovědnost jen vůči osobám, které uvádějí do oběhu výrobky nebo služby neoprávněně označované ochrannou známkou jiného nebo známkou s ní snadno zaměnitelnou. Obdobně je tomu u výrobků neoprávněně opatřených označením původu nebo zeměpisného označení. Osoby, jež se podílejí na trestné činnosti jednáním předcházejícím uvádění do oběhu (např. výrobou, dovozem, vývozem, skladováním atd. takových výrobků nebo služeb), lze postihnout jen v některých případech jako účastníky nebo trestnímu postihu unikají. Základní skutková podstata porušování práv k ochranné známce, obchodní firmě, označení původu a zeměpisnému označení dle § 246 odst. 1 se proto upravuje tak, že tohoto trestného činu se dopustí, „*kdo uvede do oběhu výrobky nebo služby neoprávněně označené ochrannou známkou, k níž přísluší výhradní právo jinému, nebo známkou snadno s ní zaměnitelnou, nebo pro tento účel sobě nebo jinému takové výrobky nabízí, zprostředkuje, vyrobí, doveze, proveze, vyveze nebo jinak opatří nebo přechovává, anebo takové služby nabízí nebo zprostředkuje*“. Obdobně se upravuje i skutková podstata § 246 odst. 2.

Návrh trestního zákoníku zavádí novou skutkovou trestného činu **padělání a napodobení děl výtvarného umění** (§ 249). Tohoto trestného činu se dopustí, „*kdo padělá autorské dílo nebo napodobí výtvarný projev jiného autora v úmyslu, aby nové dílo bylo považováno za původní dílo takového autora*.“ Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je spáchání tohoto činu členem organizované skupiny, získá-li pachatel takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch nebo dopustí-li se takového činu ve značném rozsahu. Trestem odnětí svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, získá-li tímto činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu nebo dopustí-li se takového činu ve velkém rozsahu. Toto ustanovení tak chrání majetková práva umělce tím, že postihuje případy padělání významných uměleckých děl i případy, kdy dílo není přesnou kopií konkrétního výtvarného díla, ale pouhým napodobením určitého stylu známého umělce (např. Picasso). Je otázkou, zda v případě napodobenin nejde o přepínání trestní represe, když uvážíme, že majetková práva umělce by v tomto případě zpravidla již nebyla chráněna autorským právem.

ZÁVĚR

De lege ferenda lze předpokládat, že ani vládní návrh trestního zákoníku není kodifikační konečnou a že bude třeba hlavu šestou doplnit o další ustanovení o hospodářských trestných činech, protože bude třeba postihnout nové formy kriminality a zajistit trestněprávní ochranu vztahů založených novými mimotrestními normami v ekonomické oblasti, jakož i přizpůsobit v trestní oblasti náš právní řád právním řádům evropským.

Pokud jde o jednotlivé problémové okruhy budoucí trestněprávní úpravy jistě bude vhodné se vrátit k diskusi nad definicí přípustného rizika v hospodářské oblasti. Je totiž nedostatkem navrhované úpravy, že „obvyklé podnikatelského riziko“ bylo jako okolnost vylučující protiprávnost vloženo pouze do ustanovení § 199 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku o trestném činu způsobení úpadku.¹⁷

ECONOMIC CRIMINAL OFFENCES IN GOVERNMENT BILL OF THE CRIMINAL CODE

Summary

The democratic social and economics reforms after the Velvet Revolutio of November 1989 were subsequently reflected in Czech legislation. The valid penal law from year 1961 have been amended many times. The government prepared new penal law. Even in democratic society the Economic Criminal Offences constituent significant part of penal law. Country whose economy is base on market bussines principles out of definite economy regulation and the part of this regulation are instruments of penal law. Economic Criminal Offences are modified in Chapter VI. There are Criminal Offences against the Economic System (Division 1), Criminal Offences against Economic Discipline (Division 2), Currency and Taxation Criminal Offences (Division 3), Criminal Relating to Unfair Competition, Trademarks, Protected Designs, Inventions and Copyrigt (Division 4). In the other part author is giving us definition of single crimes, describe changes against present adjustment and do not avoid any suggestions de lege ferenda. The attention paid to crime "Misuse of information in business relations". Trying to eliminate this had result of 10 years of preparing disapproval recodification criminal code.

Klíčová slova: criminal code, penal law, economic criminal offences, recodification, government bill

Autor je odborným asistentem na katedře trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy a advokátem v Praze.

¹⁷ Pro výslovnou úpravu podmínek dovoleného hospodářského rizika se vyslovili např. Teryngel, J. Problematická novela (k novele trestního zákona novelou zákona o konkurzu a vyrovnání). *Trestní právo 2/2001*, s. 2, Půry, F. Poznámky k právní úpravě hospodářské kriminality v ČR, *Trestní právo 9/2000*, s. 14.

OBJEKT TRESTNÉHO ČINU POŠKOZOVÁNÍ VĚŘITELE PODLE § 256 TrZ

VÁCLAV PRŮCHA

I. ÚVOD

Trestný čin poškozování věřitele podle § 256 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TrZ“, spadá z hlediska systematiky zvláštní části tohoto zákona do jeho hlavy IX. označené jako *Trestné činy proti majetku*. Mimo tuto kategorizaci vycházející *de lege lata* bývá trestný čin poškozování věřitele již tradičně právní doktrínou (ale stejně tak i právní praxí) řazen mezi tzv. *úpadkové trestné činy*, resp. dle starší terminologie *úpadkové delikty*.¹ Ačkoliv ze všech úpadkových trestných činů (úpadkových deliktů) se lze v praxi zřejmě nejčastěji setkat právě s trestným činem poškozování věřitele podle § 256 TrZ (resp. s jeho modifikovanou variantou obsaženou v ustanovení § 256a TrZ a označovanou jako trestný čin zvýhodňování věřitele), není, jak dokazují statistiky, četnost výskytu tohoto trestného činu ani zdaleka srovnatelná s jinými (do jisté míry tradičními) trestnými činy proti majetku podle hlavy IX. zvláštní části trestního zákona, jakými jsou např. trestný čin krádeže podle § 247 TrZ, zpronevěry podle § 248 TrZ či podvodu podle § 250 TrZ.

Tento relativně sporadický výskyt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ v běžné právní praxi ovšem nikterak nesnižuje význam právní úpravy, která skutkovou podstatu tohoto trestného činu zakotvuje, a tedy ani míru pozornosti, kterou je jí třeba z právněteoretického hlediska věnovat. Uvedená skutková podstata se totiž vyznačuje poměrně složitou konstrukcí, a to vzhledem ke své bezprostřední návaznosti na celou řadu právních odvětví a právních institutů z oblasti mimotrestní právní úpravy (zejména z oblasti práva obligacího – srov. dále). V důsledku toho pak může apli-

¹ K pojmu „úpadkové delikty“ srov. např. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2 až 8, nebo Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 70. Dále srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 648.

Srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 8. 2005, spis. zn. 5 Tdo 995/2005.

K pojmu „úpadkové trestné činy“ srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Sotolář, A. – Štenglová, I. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 497 až 523.

Dále srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5.

kace zákonného ustanovení § 256 TrZ, v němž je tato skutková podstata normativně vyjádřena, v praxi působit (a nutno podotknout, že nezřídka také působí) orgánům činným v trestním řízení (ale nejen jim) určité potíže, přičemž jistou roli v tomto směru bezesporu může sehrávat vedle jiných faktorů rovněž okolnost, že ani z hlediska teoretického (doktrinárního) dosud nebyly detailně zpracovány veškeré pro právní praxi relevantní aspekty této problematiky.

Smyslem zde předkládaného příspěvku je nabídnout právní veřejnosti poněkud odlišný pohled na podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, než jaký je zaujímán a formou odborných publikací prezentován převažující částí recentní trestněprávní doktríny, která následně významnou měrou ovlivňuje také způsob řešení konkrétních interpretačních a aplikačních problémů ze strany právní praxe v rámci projednávání a rozhodování jednotlivých trestních kauz. To však neznamená, že cílem tohoto pojednání má být předložení jakési komplexní analýzy problematiky právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a to případně i z hledisek *de lege ferenda*. Veškerý v tomto příspěvku obsažený výklad se zaměřuje pouze na otázku vymezení individuálního objektu tohoto trestného činu *de lege lata*, a to z důvodu, že vyřešení naznačené otázky je nutným předpokladem jak pro pochopení smyslu, účelu a funkce skutkové podstaty tohoto trestného činu, tak i pro následné řešení dalších otázek s problematikou zmíněné skutkové podstaty bezprostředně souvisejících.

II. OBJEKT TRESTNÉHO ČINU OBECNĚ

Objektem trestného činu rozumí současná trestněprávní nauka takové společenské vztahy, zájmy či hodnoty, jimž pro jejich důležitost zákonodárce považuje za nutné poskytovat adekvátní právní ochranu prostředky trestního práva.² Objekt trestného činu (někdy označovaný též jako „právní statek“) bývá českou právní naukou již tradičně řazen mezi formální (zákonné) znaky skutkové podstaty trestného činu, ačkoli v zákoně zpravidla výslovně vyjádřen není.³ Z nedostatku explicitního zákonného vyjádření tohoto formálního znaku potom ovšem vyplývá potřeba obsah takového zákonného znaku dovozovat (a to někdy i nesnadno) interpretací jazykového vyjádření zbývajících, v zákoně explicitně uvedených, typových znaků příslušného trestného činu, v důsledku čehož podle některých názorů chybí ona určitost, jíž se obecně mají znaky skutkové podstaty trestného činu vyznačovat.⁴ Na konkrétní podobě vyjádření zbylých typových znaků trestného činu v tom kterém zákonném ustanovení pak bude záviset také odpověď na otázku, zda nedostatečná určitost objektu trestného činu nebude z hlediska obecných požadavků právního státu reprezentovaných především požadavky vyplývajícími z principu právní jistoty zakládat protiústavnost a tím i neaplikovatelnost takového zákonného ustanovení (srov. přiměřeně nález

² Srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 76.

³ Srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Euromunion, 1998, str. 21.

⁴ Blíže srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Euromunion, 1998, str. 21.

Ústavního soudu ČR ze dne 12. 4. 1994, spis. zn. Pl. ÚS 43/93, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku č. 1, pod č. 16).⁵

Hlavní praktický přínos objektu trestného činu lze obecně spatřovat především ve dvou směrech, a to jednak v tom, že se uplatňuje jako základní klasifikační kritérium pro systematiku zvláštní části trestního zákona, a dále pak v tom, že podstatnou měrou determinuje konstrukci jednotlivých skutkových podstat v rámci zvláštní části trestního zákona systémově řazených.⁶ Ačkoli trestněprávní nauka rozlišuje podle stupně obecnosti hned tři (resp. někdy dokonce čtyři) základní kategorie objektu trestného činu – a to *objekt obecný* (rodový), *objekt druhový* (skupinový) a *objekt individuální* (resp. někdy též jako čtvrtou kategorií tzv. *objekt konkrétní*),⁷ v souvislosti s výkladem problematiky konkrétní skutkové podstaty trestného činu, v tomto případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, se jako nejdůležitější z celé této škály jeví objekt individuální, neboť pouze ten – na rozdíl od zbylých kategorií objektu trestného činu – je právě oním již zmiňovaným formálním znakem skutkové podstaty trestného činu.⁸ Jako takový se individuální objekt trestného činu vždy významnou měrou uplatňuje v procesu interpretace zákonného ustanovení zahrnujícího danou skutkovou podstatu trestného činu, jakož i v procesu následné aplikace interpretací zjištěného obsahu příslušné právní normy na konkrétní (tj. v posuzované trestní věci zjištěný) skutkový stav.

III. INDIVIDUÁLNÍ OBJEKT TRESTNÉHO ČINU POŠKOZOVÁNÍ VĚŘITELE PODLE § 256 TrZ – RŮZNÉ PŘÍSTUPY

Pokud jde o individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, bylo ještě v relativně nedávné době možné se nejčastěji setkat s jeho doktrinárním vymezením v podobě „*práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*“.⁹ Takto právní naukou definovaný individuální objekt zmíněného trestného činu byl povětšinou posléze přejímán i soudní (resp. obecně právní) praxí (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89,¹⁰ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000,¹¹ nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 7. 2002, spis. zn. 5 Tdo 65/2002¹²). Základní otázka, kterou si nelze v této spojitosti nepoložit, zní, zda je takovéto vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ objektivně způsobilé v plném rozsahu plnit ony základní funkce individuálního objektu trestného činu, o nichž byla

⁵ Nález byl vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 91/1994.

Podobně srov. též např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 80.

⁶ Obdobně srov. Novotný, Fr. a kol. *Trestní kodexy. Trestní zákon, trestní řád a související předpisy (komentář)*. Praha: Eurounion, 1998, str. 20.

⁷ Srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 77.

⁸ Blíže srov. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 79.

⁹ Srov. např.: Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl druhý. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 70. Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998, str. 1195.

¹⁰ Rozhodnutí bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90.

¹¹ Rozhodnutí bylo publikováno v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-1.

¹² Rozhodnutí bylo publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 53/2003.

dosud řeč, neboli – jinými slovy vyjádřeno – zda takto pojaté vymezení dostatečně vystihuje skutečnou podstatu, smysl a účel zákonného ustanovení § 256 TrZ.

Podle obecné teorie práva vyjadřuje pojem subjektivní právo pojem párový k pojmu právní povinnost, takže „stejně jako je nemyslitelné subjektivní právo bez odpovídající mu povinnosti, je nemyslitelná subjektivní povinnost vůči nikomu, tj. povinnost, které by neodpovídalo žádné subjektivní právo někoho jiného“.¹³ Proto i „právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky“ musí bezpodmínečně korespondovat určitá právní povinnost, v daném případě „povinnost věřitelovu pohledávku uspokojit“. Jestliže „uspokojením věřitele se rozumí poskytnutí takového plnění ve prospěch věřitele, které je obsahem závazkového právního vztahu mezi ním a dlužníkem podle důvodu vzniku tohoto vztahu“¹⁴, pak „právem věřitele na uspokojení jeho pohledávky“ se jeví jako nezbytné rozumět „právo věřitele na to, aby mu bylo poskytnuto dlužné plnění“ (podobně srov. též § 488 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ObčZ“). Je-li uvedený předpoklad správný, pak jakékoli porušení dlužníkovy právní povinnosti poskytnout svému věřiteli plnění tvořící předmět dlužníkovy závazku bude také současně představovat porušení práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky. Dovedeno do důsledků, jestliže by trestní zákon v ustanovení § 256 TrZ skutečně chránil právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky v tom významu, jak byl právě popsán, musel by současně trestní sankcí v tomto ustanovení vyjádřenou (čili i trestem odnětí svobody) postihovat jednání porušující shora uvedené právo – tedy mimo jiné též omisivní jednání věřitelova dlužníka spočívající v pouhém nesplnění jeho výhradně smluvního závazku, bez ohledu na charakter důvodů, které dlužníku ve splnění tohoto jeho závazku případně objektivně brání. Takový právní závěr by ovšem zjevně protičel výslovné dikci ustanovení čl. 8 odst. 2 věty druhé Listiny základních práv a svobod,¹⁵ dále jen „Listina“, podle něhož „nikdo nesmí být zbaven svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku“.¹⁶ Podle mého názoru je tudíž zřejmé, že vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky bez dalšího nemůže, nemá-li se v některých případech dostat do kolize s právní normou vyššího stupně právní síly, plně vystihovat skutečný smysl této skutkové podstaty – *argumentum reductionis ad absurdum*.

Pouze zdánlivě by snad určité východisko mohlo skýtat pojetí práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky v širším smyslu, než jak bylo právě vyloženo, tedy jako jakéhosi komplexního práva představujícího relativně uzavřený konglomerát jednotlivých dílčích práv věřitele bezprostředně souvisejících s jeho právem na uspokojení pohledávky v užším smyslu a jednotlivě i ve svém souhrnu směřujících k tomu, aby se věřiteli v konečném důsledku dostalo onoho plnění, jež je předmětem jeho pohledávky (a tím i dlužníkovy závazku), tedy práv přímo či nepřímo směřujících k faktickému uspokojení věřitelovy pohledávky. Do takto chápaného souboru poměrně různorodých práv by tudíž patřilo zejména *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v užším smyslu jako

¹³ Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 195.

¹⁴ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416.

¹⁵ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

¹⁶ Blíže k problematice ustanovení čl. 8 odst. 2 Listiny srov. např. Pavlíček, V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Komentář. Díl druhý. Práva a svobody. 2. vydání. Praha: Linde, 1999, str. 88 až 89.

právní důvod případného přijetí plnění od dlužníka, dále *právo věřitele uplatnit svou pohledávku u soudu, právo věřitele podat návrh na soudní výkon rozhodnutí, právo věřitele na to, aby dlužník úmyslně nezkracoval možnost jeho plného uspokojení dispozicí se svým majetkem* pro případ, že by se věřitel v budoucnu rozhodl dlužné plnění pořadem práva vymáhat, ale pravděpodobně také *právo věřitele svou pohledávku nevymáhat*, anebo dokonce *právo věřitele dlužníkovi jeho dluh prominout* (srov. např. § 574 odst. 1 ObčZ), neboť *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* (jako specifická forma právní možnosti určitého chování) *eo ipso* neznamená právní povinnost věřitele trvat na uspokojení své pohledávky (ve významu právní nutnosti určitého chování).

Ani takovéto řešení nelze podle mého názoru akceptovat, a to hned z několika poměrně zásadních důvodů. Především mám určité pochybnosti o tom, zda by právě popsaná teoretická konstrukce *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky* jakožto komplexu jednotlivých jinak relativně samostatných oprávnění měla dostatečnou oporu v platné právní úpravě, vedle toho však mám i důvodné pochybnosti o metodologické správnosti, terminologické vhodnosti a současně i věcné opodstatněnosti používání stejného označení pro soubor práv jako pro jednotlivé dílčí právo do takového souboru pojaté (míněn je vzájemný vztah *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v širším smyslu k *právu věřitele na uspokojení jeho pohledávky* v užším smyslu). Dalším významným a současně neoddiskutovatelným problémem tohoto způsobu řešení by zůstával fakt, že ustanovení § 256 TrZ (jak lze dovodit z jeho doslovného znění) rozhodně nechrání veškerá věřitelova subjektivní práva, jež by za předpokladu, že právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky lze skutečně chápat jako výše popsaný soubor (komplex) práv, do takového souboru obligatorně náležela s ohledem na svůj bezprostřední význam pro konečné uspokojení věřitelovy pohledávky (přímo z dikce § 256 TrZ je zřejmé, že toto ustanovení bezprostředně nechrání například *právo věřitele uplatnit svou pohledávku u soudu*, byť úspěšná realizace tohoto práva v praxi zpravidla bude jednou z hlavních podmínek věřitelova následného uspokojení).

Vzhledem k tomu, co bylo až dosud řečeno, je podle mého názoru nutné uzavřít, že právu věřitele na uspokojení jeho pohledávky chápanému jako právo na to, aby dlužník splnil svůj závazek – poskytl věřiteli dlužné plnění, může ustanovení § 256 TrZ poskytovat ochranu nanejvýš nepřímou, konkrétně pak tím, že bude chránit možnost uspokojení věřitelovy pohledávky před takovými formami jednání, jimiž by v konečných důsledcích tato možnost mohla být v praxi nejčastěji zmařena. Za těchto okolností ovšem podle mého soudu nemůže zmíněné pojetí náležitě vystihovat skutečnou podstatu uvedeného trestného činu, což se zákonitě musí promítnout i do poměrně výrazně limitovaných možností praktického využití zmíněného pojetí individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele v procesu interpretace a následné aplikace zákonného ustanovení § 256 TrZ. Z uvedeného důvodu považuji za poměrně dosti problematickou snahu stavět *právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky* do role obecné hodnoty představující individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.

Vedle již zmíněné koncepce individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „*práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*“ se lze (zejména poslední dobou) setkávat i s jinými pojetími tohoto objektu, např. s vymezením uvedeného individuálního objektu jako „*ochrany majetkových práv věřitelů*“, a to jak

v odborné literatuře,¹⁷ tak i v právní praxi.¹⁸ Takto obecné vymezení ovšem dle mého názoru už vůbec nenabízí potřebnou odpověď na otázky typu, zda určitým konkrétním jednáním byly naplněny zákonné znaky právě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, anebo zda jím byly naplněny znaky trestného činu jiného (identické vymezení by totiž bez dalšího mohlo za těchto podmínek plnit stejně dobře i roli individuálního objektu většiny zbylých úpadkových trestných činů),¹⁹ stejně jako nedává dostatečnou odpověď ani na otázku, jaká míra zásahu do této „ochrany majetkových práv věřitelů“ již bude s ohledem na svou povahu porušením této ochrany, a jako taková bude odůvodňovat právní kvalifikaci skutku jako dokonaného trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a jaká míra takového zásahu naproti tomu bude v praxi představovat pouhé ohrožení této ochrany, jež bude zakládat trestní odpovědnost toliko za některé z vývojových stadií shora označeného trestného činu. Podle mého mínění je proto možné uzavřít, že rovněž vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „ochrany majetkových práv věřitelů“ bude v praxi jen velmi obtížně bezzbytku plnit ony základní funkce institutu individuálního objektu trestného činu, o nichž byla řeč v souvislosti s obecným výkladem problematiky objektu trestného činu.

Po krátkém přiblížení dvou nejčastěji uváděných příkladů vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ bych se chtěl pokusit, aniž bych ovšem zásadně odmítal i případná jiná možná vymezení, nabídnout poněkud odlišné pojetí tohoto objektu, které osobně sledávám jako ponejvíce reflektující nejen vlastní obsah citovaného zákonného ustanovení, ale i skutečný smysl a účel legislativního zakotvení jemu odpovídající skutkové podstaty. Z pohledu přístupu, který se zde chci nyní pokusit nabídnout, lze individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ charakterizovat jako „právo věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku“. V následujících partiích tohoto výkladu bude zevrubnější pozornost věnována právě jednotlivým definičním znakům onoho posléze uvedeného vymezení.

IV. PRÁVO VĚŘITELE

4.1 PRÁVO

Společenským zájmem, který představuje individuální objekt každého trestného činu, může být za určitých okolností zájem jednotlivce, pokud mu společnost

¹⁷ Srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1414.

¹⁸ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2005, spis. zn. 8 Tdo 272/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1250/2005.

¹⁹ Srov. zejména trestný čin zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, trestný čin předlužení podle § 256c TrZ a trestný čin porušení povinnosti v řízení o konkursu podle § 126 odst. 2 TrZ.

V této souvislosti srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 12. 2004, spis. zn. 8 Tdo 1333/2004, podle něhož „Objektem trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ je ochrana majetkových práv věřitelů, jež vyplývají z legitimně ustavených závazkových vztahů.“

Dále srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1442: „Trestný čin předlužení podle § 256c TrZ patří rovněž mezi tzv. úpadkové delikty. Objekt tohoto trestného činu je stejně jako u ostatních trestných činů podobného charakteru (§ 256 TrZ, § 256a TrZ, popř. § 256b TrZ) ochrana majetkových práv věřitelů.“

příkládá zvláštní význam, a z tohoto důvodu mu poskytuje kvalifikovanou právní ochranu.²⁰ To je i případ skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, kdy určitý věřitelův (převážně ekonomickými důvody motivovaný) individuální zájem na tom, aby za předpokladu, že jeho pohledávka nebude ze strany dlužníka dobrovolně uspokojena, mu zůstala zachována faktická možnost jejího vydobytí náhradním způsobem, je ve své typizované podobě prostřednictvím generalizace povýšen na obecný zájem společnosti, a jako takový přímo ustanovením § 256 TrZ institucionalizován do podoby subjektivního práva věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku.

Práve v subjektivním smyslu tohoto slova se přitom běžně rozumí „*míra faktické možnosti chování subjektu, která je objektivním právem (zákonem) chráněna proti neoprávněnému rušení někým jiným, včetně státu samého*“.²¹ V souladu s obecnou teorií práva se z hlediska aletické koncepce každé subjektivní právo vyznačuje třemi složkami, a to za prvé právem chovat se určitým způsobem, které má své zákonné meze (je to vlastně míra možnosti chování), za druhé právem požadovat určité chování od jiného právního subjektu, a to minimálně aby se tento jiný subjekt zdržel rušení oprávněného chování, a konečně za třetí právem požadovat od státu právní ochranu v případě, že by oprávněné chování bylo neoprávněně rušeno, popř. bylo takovému chování neoprávněně bráněno.²² V návaznosti na tento zevrubný přehled základních složek (jakéhokoli) subjektivního práva se nyní podíváme poněkud podrobněji na jednotlivé složky věřitelova subjektivního práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, třebaže v opačném pořadí než jak byly tyto složky právě vyjmenovány.

Nejprve tedy ke složce reprezentované právem na právní ochranu ze strany státu před případným protiprávním zásahem do subjektivního práva oprávněného subjektu (věřitele). Tím, že stát vytvořením skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ konstituoval věřitelovo subjektivní právo na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, převzal závazek toto věřitelovo subjektivní právo chránit, přičemž forma, způsob a prostředky této právní ochrany (jako ochrany trestněprávní) budou do značné míry spoluurčovány povahou právní (rozumí se trestněprávní) úpravy, jejímž prostřednictvím bylo toto věřitelovo subjektivní právo konstituováno (srov. § 1 TrZ, podle kterého „*Účelem trestního zákona je chránit zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob.*“), ve spojení s § 2 TrZ, podle něhož „*Prostředky k dosažení účelu trestního zákona jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestů a ochranná opatření.*“). S přihlédnutím k nynější koncepci trestného činu jako výlučně veřejnožalobního deliktu je dále možné dovodit, že zmíněná trestněprávní ochrana náleží tomuto věřitelovu subjektivnímu právu bez toho, že by se věřitel jako subjekt

²⁰ Srov. Solnař, V. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, str. 114 až 115: „*Zájmy rozumíme takové vztahy státu, jiných organizací a jednotlivců (nositelů nebo subjektů zájmů), které vedou subjekty zájmů k tomu, že přikládají objektům zájmů pro sebe zvláštní význam a věnují jim proto zvláštní pozornost. ... chráněny jsou však jen takové zájmy, jimž společnost přikládá zvláštní význam. V tomto smyslu jsou proto i zájmy jednotlivců zájmy společenskými, pokud je společnost chrání.*“

²¹ Viz Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 194.

²² Srov. Knapp, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 194.

oprávněný musel zmíněné trestněprávní ochrany nějakým právně relevantním způsobem domáhat (např. podáním určitého kvalifikovaného návrhu na zahájení řízení). Jinými slovy řečeno, ani případná nečinnost věřitele, pokud jde o dovolávání se ochrany tohoto práva před jeho porušováním ze strany povinného subjektu, nezabavuje stát povinnosti toto subjektivní právo příslušnými právními prostředky chránit.²³ Poněkud odlišná je naproti tomu situace u *práva věřitele na uspokojení jeho pohledávky*, které je primárně konstituováno právními normami z oblasti mimotrestní právní úpravy (srov. zejména § 488 a násl. ObčZ), jemuž zákonné ustanovení § 256 TrZ poskytuje ochranu toliko nepřímou tím, že bezprostředně chrání *věřitelovo právo na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku*. To značí, že přímá ochrana věřitelova práva na uspokojení jeho pohledávky náleží příslušným normám z oblasti mimotrestní právní úpravy, přičemž v tomto případě bývá pravidlem, že věřitel se právní ochrany proti porušování tohoto svého práva musí právně kvalifikovaným způsobem sám domáhat (např. podáním žaloby na plnění splatného závazku).

Z pohledu druhé složky, tj. složky reprezentované právem požadovat určité chování od jiného právního subjektu, má *právo věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku* charakter práva absolutního, tj. práva působícího *erga omnes*, neboť jemu odpovídající právní povinnost zavazuje předem blíže neurčený okruh právních subjektů, tedy nejen věřitelova dlužníka ve smyslu § 256 odst. 1 TrZ, ale i další osoby od dlužníka odlišné (srov. § 256 odst. 2 TrZ). I v tomto směru se tudíž pojetí individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako *věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku* významně liší od pojetí tohoto objektu jako *věřitelova práva na uspokojení jeho pohledávky*, kteréžto posléze zmiňované právo lze naopak téměř vždy chápat pouze jako právo relativní, působící toliko *inter partes* ve vztahu k určitému konkrétnímu subjektu právní povinnosti, jímž je věřitelův dlužník (srov. § 256 odst. 1 TrZ). V důsledku toho potom ovšem takto chápaným individuálním objektem zůstává v jistém smyslu nezaštitěna druhá z obou zákonem předpokládaných alternativ trestného činu poškozování věřitele, která je vyjádřena v ustanovení § 256 odst. 2 TrZ.

Konečně pokud se týká poslední složky subjektivního práva, jíž je právo oprávněného subjektu chovat se určitým toliko zákonem limitovaným způsobem, čili složky subjektivního práva představující míru možnosti určitého chování, pak lze uvést, že věřitel jako subjekt oprávněný svého *práva na zachování faktické možnosti uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku* využít může, ale také nemusí (nemá povinnost

²³ Srov. § 1 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TrŘ“, podle kterého „Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti.“, ve spojení s ustanovením § 2 odst. 4 větou první TrŘ, podle něhož „Jestliže tento zákon nestanoví něco jiného, postupují orgány činné v trestním řízení z úřední povinnosti.“, ustanovením § 2 odst. 3 TrŘ, podle kterého „Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak.“, a ustanovením § 2 odst. 8 TrŘ, podle něhož „Trestní stíhání před soudy je možné jen na základě obžaloby nebo návrhu na potrestání, které podává státní zástupce. Veřejnou žalobu v řízení před soudem zastupuje státní zástupce.“.

tak učinit). Z toho mimo jiné vyplývá, že věřitel je zásadně oprávněn se tohoto svého práva a spolu s ním i tomuto právu odpovídající trestněprávní ochrany v konkrétním případě právně relevantním způsobem vzdát (a to i pouhou konkludentní formou) prostřednictvím rezolutivního právního úkonu – srov. zásadu *Quisque potest renuntiare iuri suo*. Praktickým důsledkem takového případného vzdání se práva ze strany věřitele je potom ovšem beztrestnost následného jednání (ať již spáchaného dlužníkem či kteroukoli jinou osobou) směřujícího ke zmaření faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky z dlužníkovy majetku, a to z důvodu absence skutečností naplňujících znak protiprávnosti ve smyslu zákonného ustanovení § 256 TrZ (tj. pro absenci porušení právní povinnosti nerušit oprávněný subjekt – věřitele ve výkonu jeho práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku). Za těchto podmínek totiž nelze jednání osoby, která úmyslně zmaří faktickou možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, z pohledu věřitele považovat za jednání bezprávné – srov. zásadu *Volenti non fit iniuria*. Právní teorie již tradičně označuje takové vzdání se práva ze strany věřitele jako „svolení poškozeného“, a považuje jej za jednu z okolností vylučujících protiprávnost činu v trestním zákoně výslovně neuvedenou.²⁴ Každé vzdání se tohoto práva ze strany věřitele pak co do možností revokace představuje úkon v zásadě nezvratný (srov. zásadu *Ad iura renuntiata non datur regressus*), kterýžto závěr ostatně plně koresponduje základním požadavkům vyplývajícím z principu právní jistoty a současně i nejobecněji chápaného principu zákazu retroaktivity trestněprávních norem (rozumí se v tom smyslu, že jednání, které bylo v době svého uskutečnění z hlediska práva přípustné, nemůže zpětně získat charakter jednání protiprávního s odůvodněním, že následně zanikla skutečnost, která dříve vylučovala jeho protiprávnost). S určitými prvky této poslední složky věřitelova subjektivního práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku se lze setkat i v oblasti trestního práva procesního, konkrétně u právního institutu *souhlasu poškozeného s trestním stíháním*, kdy pro trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ spáchaný ve vztahu k poškozenému věřiteli osobou, vůči níž by měl tento věřitel jako svědek právo odeprít výpověď, lze trestní stíhání zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem tohoto poškozeného věřitele – srov. § 163 odst. 1 TrŘ.

4.2 VĚŘITEL

Pojem „věřitel“ (stejně jako s ním korelativní pojem „dlužník“) jsou vedle termínů „pohledávka“ a „závazek“ hlavními pojmy závazkového práva. Výrazem závazkové právo je zde míněna relativně ucelená specifická výšeč té části právního řádu, kterou bývá zvykem označovat jako oblast soukromoprávní. Z hlediska platného práva je základ celé závazkové (obligační) právní úpravy situován do části osmé hlavy první oddílu prvního občanského zákoníku, konkrétně pak do ustanovení § 488 a § 494 ObčZ. Podle § 488 ObčZ „Závazkový vztahem je právní vztah, ze kterého

²⁴ Blíže k institutu „svolení poškozeného“ jako jedné z okolností vylučujících protiprávnost srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 149 až 150.

věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.“. Podle § 494 ObčZ „Z platného závazku je dlužník povinen něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco trpět a věřitel je oprávněn to od něj požadovat.“. Podobně jako právě citovaná zákonná ustanovení vymezuje pojmy „věřitel“ a „dlužník“ také občanskoprávní nauka, která „věřitele“ charakterizuje jako „subjekt závazkového právního vztahu, který má pohledávku“, zatímco „dlužníkem“ se podle ní rozumí „subjekt, který má povinnost tuto pohledávku splnit, tj. ten, který je dlužen, neboli ten, který má dluh“.²⁵ Na tuto základní občanskoprávní úpravu závazkového práva navazují další právní úpravy spadající do oblasti soukromého práva, jako např. právní úprava obchodních závazkových právních vztahů podle části třetí zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ObchZ“, pracovních závazkových právních vztahů podle zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZPr“, apod.

Vedle již zmíněných závazkových právních vztahů jako zvláštní kategorie soukromoprávních vztahů počítá platná právní úprava i s určitým druhem právních vztahů veřejnoprávní povahy, které mohou v některých případech do značné míry představovat obdobu oněch soukromoprávních závazkových vztahů, nebo s nimi dokonce vykazovat řadu shodných rysů. Také v případě těchto veřejnoprávních vztahů totiž zpravidla vystupuje jeden účastník (právní subjekt) jako povinný k určitému plnění, a naopak jiný účastník (právní subjekt) jako oprávněný k přijetí takového plnění, přičemž v některých případech dokonce právní úprava reglementující tyto veřejnoprávní vztahy používá k označení jejich účastníků obdobné terminologie jako úprava soukromoprávní. Jedná se např. o zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „ZSDP“, který ve svém § 57 odst. 1 používá pojem „daňový dlužník“, nebo zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „CelZ“, který např. ve svém § 282 operuje s pojmem „dlužník“ (obdobně srov. též pojem „dluh“, resp. „celní dluh“ ve smyslu § 254 a násl. CelZ).

Podstata problému spočívá v tom, zda též účastníky zmíněných veřejnoprávních vztahů, které s ohledem na svou veřejnoprávní povahu zásadně nepodléhají režimu občanského zákoníku, lze považovat za „věřitele“ a „dlužníka“, a současně zda ze stejného důvodu lze jejich právo na plnění a jemu korespondující povinnost plnit považovat za „pohledávku“ a jí odpovídající „závazek“ ve smyslu příslušných zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Otázka může být nastolena i tak, zda – za prvé – ustanovení § 256 TrZ s ohledem na své výslovné znění dopadá výhradně na účastníky tradičních závazkových právních vztahů jakožto vztahů soukromoprávní povahy (srov. § 488 a násl. ObčZ), či – za druhé – zda má být současně aplikováno i na vybrané účastníky právních vztahů veřejnoprávní povahy, pakliže zvláštní právní předpisy reglementující tyto veřejnoprávní vztahy používají pro jejich účastníky explicitního označení „dlužník“ či „věřitel“ (srov. zejména již zmíněné ustanovení § 57 odst. 1 ZSDP či § 282 a další CelZ), anebo – za třetí – zda zákonné ustanovení § 256 TrZ míří na všechny právní vztahy, u nichž jeden z účastníků vystupuje jako subjekt oprávněný požadovat určité plnění po dalším

²⁵ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 38.

z účastníků, který je naopak povinen požadované plnění oprávněnému účastníku poskytnout, pokud z určité konkrétní mimotrestní zákonné právní úpravy lze alespoň *implicitě* dovodit zákonné označení těchto účastníků jako „věřitele“ a „dlužníka“.

Pokud jde o stanovisko soudní praxe, lze jej pravděpodobně nejnázorněji demonstrovat na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 1999, vydaném pod spis. zn. 7 Tz 107/99, v němž tento soud dovodil, že věřitelem ve smyslu § 256 TrZ je „osoba, která má vůči pachateli, popř. vůči jiné osobě právo na plnění na základě existujícího závazkového právního vztahu, bez ohledu na to, zda důvodem vzniku takového vztahu je smlouva nebo jiná v zákoně uvedená skutečnost, např. způsobení škody, rozhodnutí státního orgánu, daňová povinnost (§ 488 a násl. ObčZ, § 494 ObčZ, § 261 a násl. ObchZ, § 246 a násl. ZPr, § 57 odst. 1 ZSDP)“. Z kontextu, v němž Nejvyšší soud ČR takto judikoval (bezúplatným převodem dlužníkovra majetku mělo být v posuzovaném případě zmařeno vrácení dotace poskytnuté ze státního rozpočtu), je možné usuzovat, že Nejvyšší soud ČR zde zaujal právní názor, podle něhož např. i daňová povinnost z hlediska subjektu daně představuje závazek tvořící předmět závazkového právního vztahu, to jest vztahu podléhajícího režimu zákonného ustanovení § 488 a násl. ObčZ.

Třebaže podle § 489 ObčZ skutečně platí, že „Závazky vznikají z právních úkonů, zejména ze smluv, jakož i ze způsobené škody, z bezdůvodného obohacení nebo z jiných skutečností uvedených v zákoně.“, nelze se podle mého názoru s takovýmto výkladem, jaký v citovaném rozhodnutí podal Nejvyšší soud ČR, bezvýhradně ztotožnit. Jako poněkud sporný moment se může důvodně jevit fakt, že ačkoli v tomto rozhodnutí použitá právní argumentace dozajista vychází z určitých konkrétních zákonných ustanovení (srov. zejména již citované ustanovení § 489 ObčZ), nebere dostatečný zřetel na spojitost těchto ustanovení s jinými zákonnými ustanoveními téhož právního předpisu (občanského zákoníku), ani na obecné právní zásady, jimiž se tento předpis řídí. Na mysli mám především zásadu rovnosti účastníků soukromoprávních (a tedy i závazkových) vztahů *de lege lata* vyjádřenou v zákonném ustanovení § 2 odst. 2 a 3 ObčZ, v souvislosti s níž je podle mého názoru nutno interpretovat i ta ustanovení občanského zákoníku, z nichž vychází zmíněná právní argumentace Nejvyššího soudu ČR. Právě s tímto principem rovnosti plně ovládacím závazkové právní vztahy jsou ovšem ony veřejnoprávní vztahy, o nichž je zde řeč (např. právní vztahy, jejichž obsahem je daňová pohledávka a proti ní stojící daňová povinnost), v příkrém rozporu, neboť pro tyto právní vztahy je naopak charakteristický princip uplatňující se v oblasti veřejného práva, podle něhož jeden z účastníků těchto vztahů má vždy nadřazené (dominantní – vrchnostenské) postavení vůči druhému účastníku těchto vztahů,²⁶ a proto je podle mého názoru dostatečně opodstatněné tvrzení, že tyto veřejnoprávní vztahy již z principu nemohou bez dalšího podléhat režimu zákonného ustanovení § 488 a násl. ObčZ.

Otázkou zůstává, do jaké míry byla citovaným rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 7. 1999, spis. zn. 7 Tz 107/99, resp. právním názorem v něm zaujatým,

²⁶ Např. v daňovém řízení je správce daně mimo jiné oprávněn ukládat daňovému dlužníku pokuty ve smyslu § 37 ZSDP či vést proti daňovému dlužníku k vymožení daňového nedoplatku daňovou exekucí podle § 73 a násl. ZSDP.

následně ovlivněna i soudobá trestněprávní doktrína, podle níž „*Věřitelem je osoba, která má vůči pachateli, popř. vůči jiné osobě, právo na plnění zejména na základě existujícího závazkového právního vztahu, bez ohledu na to, zda důvodem vzniku takového vztahu je smlouva (občanskoprávní, obchodní, pracovní) nebo jiná v zákoně uvedená skutečnost, např. způsobení škody, daňová či celní povinnost.*“²⁷ Nicméně bez ohledu na míru tohoto eventuálního ovlivnění lze v případě právního názoru trestněprávní doktríny hovořit o určitém významovém posunu v chápání původu pojmů „věřitel“ a „dlužník“, neboť předešlá část argumentace je dále rozvíjena konstatováním, že „*Přestože občanskoprávní teorie a praxe považuje za závazkové právní vztahy (v nichž vystupují věřitelé a dlužníci) jen takové, které jsou založeny normami soukromého práva, není důvodu pochybovat o tom, že ustanovení § 256 TrZ (a stejně tak § 256a TrZ) mají širší dosah a umožňují sankcionovat i porušení jiných než soukromoprávních vztahů (např. jednání daňových dlužníků, jednání osob povinných platit pojistné na zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení – srov. Rt 30/2001). Trestní odpovědnost za trestné činy poškozování věřitele (zvýhodňování věřitele) totiž není omezena na občanskoprávní závazkové vztahy, ale skutkové podstaty ustanovení § 256 TrZ a § 256a TrZ používají obecných pojmů věřitel, popřípadě dlužník, které se vyskytují i v právních normách veřejného práva, např. v § 57 odst. 1 ZSDP je to daňový dlužník, v § 238 odst. 3, § 239 odst. 4, § 240 odst. 3, § 241 odst. 3 a dalších CelZ je to dlužník (celní).*“²⁸

Ani tato právní argumentace ovšem dle mého názoru nemusí být zcela bezproblémová a v praxi může vyvolávat řadu otázek, na něž, jak se zdá, bude zřejmě obtížné nalézt dostatečně uspokojivou odpověď. Z citovaného tvrzení především není zcela zřejmé, z čeho konkrétně by měla být existence obecných pojmů „věřitel“ a „dlužník“ (resp. těmto pojmům odpovídajících obecných právních institutů) dovozována, tedy který konkrétní právní předpis (zákonné či vyšší právní síly) by uvedené pojmy v takto obecné rovině měl vymezovat, v důsledku čehož se může jevit jako velmi obtížné zjistit též konkrétní kritéria pro stanovení obsahu a následně i rozsahu uvedených právních pojmů. Praktickými konsekvencemi těchto nejasností pak mohou být nežádoucí spory o to, zda určitý právní subjekt nacházející se v postavení povinného účastníka konkrétního právního vztahu bude možné považovat za dlužníka ve smyslu § 256 TrZ, a obdobně zda ve smyslu téhož zákonného ustanovení bude možné jiný právní subjekt zastávající pozici oprávněného účastníka takového právního vztahu označit za věřitele. S ohledem na ústavněprávní zásadu *nullum crimen sine lege* obsaženou v čl. 39 Listiny se přitom jeví jako záhodné, aby tuto základní podmínku trestnosti potenciálního pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jasně vymezoval přímo zákon.

Zmíněná právní argumentace používaná trestněprávní doktrínou se ostatně dostává i do rozporu s teorií občanského práva hmotného, která nejen, že důsledně odlišuje tyto veřejnoprávní vztahy od soukromoprávních závazkových vztahů, ale zároveň i poměrně

²⁷ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1415.

²⁸ Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416. Poznámka: V současné době již ustanovení, na která je v citované pasáži výslovně odkazováno, celní zákon neobsahuje. Na podstatě věci to však nic nemění, neboť pojem „dlužník“, o který se v tomto případě jedná, lze v zákoně č. 13/1993 Sb., celní zákon, v platném znění, nalézt v řadě jiných ustanovení, srov. např. ustanovení § 256 a násl. CelZ.

kategoricky odmítá vytváření jakýchsi obecných pojmů „věřitel“ a „dlužník“, resp. jakéhosi obecného pojmu „závazkový právní vztah“ (srov. např. Kolektiv autorů, *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 40: „... jakož i některé další veřejnoprávní povinnosti (např. povinnost platit daně, povinnost platit různé poplatky, povinnost zaplatit pokutu uloženou soudem či správním orgánem atd.), určitou podobnost se závazkovými právními vztahy mají. Přesto se však od soukromoprávních závazkových právních vztahů odlišují do té míry, že by vytvoření nějakého obecného pojmu „závazkový právní vztah“, který by zahrnoval i právní vztahy veřejnoprávní, nebylo teoreticky opodstatněno; nebylo by to patrně užitečné ani z praktického hlediska. Tyto vztahy veřejného práva jsou upraveny zvláštními hmotněprávními i procesněprávními předpisy, které berou zřetel právě k tomu, že jde o vztahy veřejného práva. Zvlášť důležité v této souvislosti je, že rozhodování o právech a povinnostech z těchto vztahů nespadá do pravomoci civilních soudů. Z uvedeného výkladu lze tedy dovodit, že závazkové právo je součástí tolika práva soukromého.“).

Nic z toho, co bylo až dosud řečeno, nemá samozřejmě znamenat, že by se ustanovení § 256 TrZ nevztahovalo také na situace, kdy jak subjekt povinný k určitému plnění, tak i subjekt ve vztahu k tomuto plnění oprávněný, budou účastníky určitého veřejnoprávního vztahu, který nebude závazkovým právním vztahem a nebude se řídit režimem § 488 a násl. ObčZ. Pro účely výkladu zákonného ustanovení § 256 TrZ lze korelativním pojmům „věřitel“ a „dlužník“ a s nimi bezprostředně souvisejícím pojmům „pohledávka“ a „dluh“ (resp. „závazek“) skutečně připisovat poněkud širší význam, než jaký jim přiznává stávající soukromoprávní úprava vyjádřená zejména ustanovením § 488 a násl. ObčZ. Konkrétně řečeno mám za to, že příslušným zákonným znakům trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jsou podřaditelné prvky takových právních vztahů (tj. účastníci a jejich vzájemná práva a povinnosti), u nichž jeden z účastníků vystupuje jako subjekt oprávněný požadovat určité plnění, zatímco další naproti tomu figuruje jako subjekt povinný toto plnění oprávněnému za zákonem stanovených podmínek poskytnout, pokud z konkrétní mimotrestní zákonné právní úpravy lze pro účastníky těchto právních vztahů dovodit zákonné označení „věřitel“ či „dlužník“.

Při hledání mimotrestní právní úpravy, s jejíž pomocí by bylo možné dovodit zákonné označení „věřitel“ či „dlužník“ i pro účastníky těchto veřejnoprávních vztahů, je podle mne nutné vycházet především z úzké návaznosti zákonného ustanovení § 256 TrZ (resp. skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele v tomto ustanovení vyjádřené) na právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí obsaženou v části VI. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „OSŘ“. Tato návaznost byla již v minulosti deklarována mimo jiné např. důvodovou zprávou k zákonu č. 253/1997 Sb.,²⁹ jenž skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ s účinností od 1. 1. 1998 rozšířil o další formu trestného jednání zakomponovanou do tehdy nově vytvořeného ustanovení § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, kdy podle této důvodové zprávy „*Skutková podstata trestného činu poškozování*

²⁹ Zákon č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

vání věřitele se doplňuje tak, aby zahrnovala i jednání spočívající v odmítnutí pachatele splnit zákonnou povinnost učinit před soudem úplné a pravdivé prohlášení o svém majetku. Tato skutková podstata navazuje na stávající úpravu postupu soudu ve vykonávacím řízení v rámci občanského soudního řízení.“. Popisovaná návaznost je podle všeho dána především skutečností, že soudní výkon rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu v současné době představuje základní a v zásadě i univerzální prostředek nuceného náhradního uspokojení prakticky veškerých vymahatelných právních nároků znějících na majetkové plnění, a to bez ohledu na jejich případný soukromoprávní či veřejnoprávní charakter anebo jejich soukromoprávní či veřejnoprávní základ.³⁰ Vzhledem k této obecné návaznosti skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ [a nikoli pouze formy jednání nyní trestného podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ] na zákonnou úpravu soudního vykonávacího řízení by podle mne mělo být možné dovést plnohodnotnou aplikovatelnost příslušných zákonných znaků této skutkové podstaty na všechny subjekty vystupující jako účastníci právních vztahů, jejichž předmětem je majetkové plnění (obecně vzato) vymahatelné za podmínek blíže vymezených v části VI. občanského soudního řádu právě cestou soudního výkonu rozhodnutí.

Podle části VI. občanského soudního řádu lze soudní výkon rozhodnutí – vedle rozhodnutí, která byla vydána soudem v občanském soudním řízení – vést také k vymození plnění přiznaných oprávněnému některým z dalších titulů pro výkon rozhodnutí [dle dřívější terminologie exekučních titulů, srov. však nyní zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, v platném znění], jejichž v zásadě neuzavřený výčet podává ustanovení § 274 OSŘ. Každé právo oprávněného na plnění, které lze na podkladě některého z titulů obsažených v § 274 OSŘ prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí vymáhat, označuje občanský soudní řád pojmem „pohledávka“, a to i v případech, kdy se zjevně nemůže jednat o klasickou pohledávku ve smyslu hmotného obligacího práva – tedy o pohledávku podléhající režimu § 488 a násl. ObčZ – s ohledem na veřejnoprávní povahu právního vztahu, jehož je taková pohledávka (právo na plnění) obsahem. Přímou z dikce části VI. občanského soudního řádu lze dále dovodit také širší význam pojmu „věřitel“, když z tohoto hlediska uvedený výraz podle všeho označuje kterýkoli právní subjekt, jemuž náleží pohledávka v právě popsaném (tj. poněkud širším) smyslu, a jehož ryze procesní postavení zákon označuje speciálním termínem „oprávněný“ – srov. např. ustanovení § 267a odst. 2 OSŘ, podle kterého „Rozhodnutí o návrhu podle odstavce 1 je účinné proti všem oprávněným, proti jiným věřitelům povinného, kteří se účastní řízení o výkon rozhodnutí...“ (arg. slovy „jiným věřitelům“ – tedy každý „oprávněný“ je ve smyslu tohoto zákonného ustanovení považován za „věřitele“), nebo ustanovení § 336f odst. 1 části věty první OSŘ, podle něhož „Věřitel, který má

³⁰ S tímto konstatováním není v rozporu skutečnost, že zvláštní způsob nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky z majetku dlužníka, který je v úpadku, upravuje (ve vztahu k občanskému soudnímu řádu speciální) zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění, dále jen „ZKV“. Jak vyplývá z § 66a odst. 1 ZKV, „Pro konkurs a vyrovnání se použijí přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu, nestanoví-li tento zákon jinak.“, a proto při absenci zvláštní právní úpravy v zákoně o konkursu a vyrovnání bude vždy třeba aplikovat obecná ustanovení občanského soudního řádu včetně právních principů v těchto ustanoveních obsažených.

proti povinnému pohledávku přiznanou rozhodnutím, smírem nebo jiným titulem uvedeným v § 274 (vymahatelnou pohledávku) anebo pohledávku zajištěnou zástavním právem ...“.

Jak vidno, pro účely výkladu právní úpravy soudního výkonu rozhodnutí lze přímo *ex lege* pojmem „věřitel“ rozumět *subjekt oprávněný požadovat plnění, které lze vymáhat cestou soudního výkonu rozhodnutí*, a pojmem „pohledávka“ pak *právo takového věřitele na plnění vymahatelné tímto způsobem*, bez ohledu na to, zda případně takovýto věřitel je účastníkem a jeho pohledávka obsahem právního vztahu veřejnoprávní povahy (např. právního vztahu podléhajícího režimu daňových předpisů) či naopak právního vztahu povahy soukromoprávní. S ohledem na výše popsanou návaznost trestněprávního ustanovení § 256 TrZ a právní úpravy soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu můžeme tedy uzavřít, že pojmy „věřitel“ a „pohledávka“ by měly mít pro účely výkladu § 256 TrZ stejně široký rozsah, jaký je jim přímo občanským soudním řádem (tedy zákonem) přiznáván pro účely soudního vykonávacího řízení, jehož úspěšný průběh má právě toto zákonné ustanovení (§ 256 TrZ) garantovat. Jelikož s pojmem „věřitel“ je vždy neodmyslitelně spjat párový pojem „dlužník“ (existence věřitele bez existence dlužníka není možná), stejně jako jsou z povahy věci neoddělitelně spojeny párové pojmy „pohledávka“ a „dluh“ (resp. „závazek“), můžeme prostřednictvím extenzivního výkladu s využitím zákonné úpravy obsažené v části VI. občanského soudního řádu dovodit i širší význam pojmů „dlužník“ a „závazek“ označujících příslušné zákonné znaky skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. V této souvislosti nebude rovněž od věci podpůrně poukázat na metodu historického výkladu a připomenout, že také zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád), ve znění pozdějších předpisů, za jehož účinnosti vstoupil v platnost a později i v účinnost nynější trestní zákon (tj. zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů) včetně ustanovení § 256 zakotvujícího skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele, používal pro účastníky exekučního řízení podle své části třetí zákonného označení „vymáhající věřitel“ a „dlužník“ – srov. § 427 a násl. zákona č. 142/1950 Sb.

Sluší se připomenout, že v principu shodné právní úvahy lze vysledovat i v judikatorní činnosti někdejšího Nejvyššího soudu ČSR, jenž např. ve svém rozhodnutí ze dne 22. 9. 1927, spis. zn. Zm I 483/27,³¹ při vymezení (hmotněprávních) pojmů „věřitel“ a „pohledávka“ v souvislosti s výkladem zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, také vycházel z navazující právní úpravy exekučního řízení (srov. právní věty „*Věřitelem jest každý, komu přísluší proti jiné osobě (dlužníkovi) pohledávka, která může být vymáhána ze jmění dlužníka.*“ a „*Pohledávkou jest jakýkoli nárok, který může být i proti vůli dlužníka z jeho jmění uskutečněn.*“), přičemž právě poukazem na možnost nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky z dlužníkovy majetku odůvodnil, proč účinnost zákonného ustanovení § 1 zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, nelze omezovat pouze na ochranu pohledávek rázu soukromoprávního, ale proč je třeba právnímu režimu tohoto zákonného ustanovení podříditi i právní nároky

³¹ Rozhodnutí bylo publikováno in: Vážný. 1927, IX: 642 až 644.

z oblasti tzv. vrchnostenského práva státu (podobně srov. např. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35,³² podle něhož „*Věřitelem ve smyslu zákona o maření exekuce je, komu přísluší proti jiné osobě pohledávka, která může být vymáhána ze jmění dlužníkovy.*“).

Dosud řečené samozřejmě není míněno tak, že by z procesněprávní úpravy obsažené v části VI. občanského soudního řádu měla vyplývat obsahová náplň pojmů „věřitel“ a „dlužník“ (resp. s nimi souvisejících pojmů „pohledávka“ a „závazek“) ve smyslu označení zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Otázkou, zda je určitý subjekt vzhledem ke svému právnímu postavení oprávněn od jiného subjektu něco požadovat a současně zda je tento jiný právní subjekt povinen požadované plnění oprávněnému subjektu poskytnout, řeší zvláštní právní předpisy reglementující právní vztah těchto subjektů (např. občanský zákoník, obchodní zákoník apod.). Úloha zmíněné procesněprávní úpravy je v naznačeném směru redukována toliko na vymezení užšího okruhu takových právních vztahů, u nichž oprávněný subjekt – obecně vzato – může požadované plnění na povinném subjektu vymoci i proti jeho vůli, a to zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí jako v zásadě univerzálního prostředku nuceného náhradního uspokojování veškerých vymahatelných právních nároků. Z hlediska generelního vymezení podmínek trestní odpovědnosti pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je ovšem významné, že tímto způsobem výkladu dochází k vymezení obsahu a rozsahu zákonných znaků uvedeného trestného činu relativně transparentním způsobem, který plně respektuje elementární požadavky v tomto směru vyplývající z ústavněprávní zásady *nullum crimen sine lege* vyjádřené v ustanovení čl. 39 Listiny.³³ Zcela bez významu nemusí být zároveň ani fakt, že takovýto způsob interpretace plně respektuje v oblasti občanskoprávní nauky nepochybně převažující pohled na právní povahu a význam elementárních pojmů (institutů) závazkového práva, kdy širší význam těmto pojmům přiznává výlučně v závislosti na konkrétní zákonné právní úpravě, a navíc nikoli všeobecně, ale pouze pro poměrně přesně specifikovaný účel (výklad zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ).

V. ZACHOVÁNÍ FAKTICKÉ MOŽNOSTI USPOKOJENÍ VĚŘITELOVY POHLEDÁVKY

5.1 POHLEDÁVKA

O významu pojmu „pohledávka“ a možnostech jeho interpretace byla učiněna stručná zmínka již v rámci pojednání zaměřeného na vymezení pojmu „věřitel“ jakožto zákonného označení jednoho ze znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. V návaznosti na to, co již bylo řečeno, už zbývá pouze

³² Rozhodnutí bylo publikováno in: Vážný, 1935, XVII: 295 až 298.

³³ Blíže k principu „*nullum crimen sine lege*“ v hospodářském trestním právu srov. např. Novotný O. *O otázkách hospodářského trestního práva*. Právní praxe č. 6/1997, zejména str. 380 až 383.

doplnit, že „pohledávkou“ jakožto dalším z definičních znaků individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (a současně i zákonným znakem skutkové podstaty tohoto trestného činu) je třeba rozumět *subjektivní právo na majetkové plnění, které – obecně vzato – může být oprávněné osobě* (tj. věřiteli v právě vyloženém širším smyslu) *přiznáno některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí, jejichž výčet obsahuje zákonné ustanovení § 274 OSŘ*. Podmínkou pro to, aby v konkrétním případě mohl být určitému subjektivnímu právu přisouzen charakter „pohledávky“ v tomto širším smyslu, ovšem není faktické přiznání tohoto práva oprávněnému subjektu *ad hoc* konkrétním titulem pro soudní výkon rozhodnutí ve smyslu § 274 OSŘ, ale postačí toliko obecná (tj. zákonem předpokládaná) možnost takového přiznání. „Majetkovým plněním“ je pak třeba rozumět *poskytnutí penězi ocenitelné³⁴ hodnoty způsobilé být předmětem věřitelova vlastnického práva (věřitelova majetku)*.³⁵ Konkrétní forma tohoto majetkového plnění (např. peněžní hotovost, cenné papíry³⁶ a jiné věci movité, majetkové podíly, stavby, pozemky, know-how či jiný předmět tzv. duševního vlastnictví,³⁷ podnik apod.) determinovaná právním důvodem vzniku dlužníkovy závazku (věřitelovy pohledávky) je však z tohoto hlediska zásadně irelevantní. Majetkové plnění v právě uvedeném významu má tedy vždy povahu plnění generického.

5.2 USPOKOJENÍ POGLEDÁVKY

Třebaže trestní zákon ve svém ustanovení § 256 explicitně hovoří pouze o „zmaření uspokojení věřitele“, a nikoliv o „zmaření uspokojení věřitelovy pohledávky“, je dáno povahou věci, že tímto „uspokojením věřitele“ je míněno výhradně „uspokojení věřitelovy pohledávky“.³⁸ Dříve než přistoupíme k dalšímu výkladu, je třeba upozornit na dvě základní významové roviny pojmu „uspokojení věřitelovy

³⁴ Důraz na ocnitelnost (resp. vyjádřitelnost) této majetkové hodnoty v penězích vychází z ekonomického pojetí peněz jako *zvláštního druhu univerzálního zboží*, srov. např. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 3. 1997, spis. zn. 1 To 8/97, publikované v Právních rozhledech pod č. 8/1997, či Bakeš M., a kol. *Finanční právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999, str. 57 až 58.

Podobně srov. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 11. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1319/2005, které peníze označuje za *všeobecný ekvivalent* pro objektivní vyjádření škody jakožto újmy nastalé v majetkové sféře poškozeného subjektu.

³⁵ „Majetkem“, resp. „majetkovým plněním“ v právě naznačeném významu tedy není kupříkladu „práce“ jakožto určitá činnost (aktivita), třebaže i práce má nepochybně svou peněží vyjádřitelnou hodnotu, která se bezprostředně promítá do odměny za vykonanou práci (mzdy).

³⁶ Srov. např. zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, v platném znění, zákon č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, ve znění zákona č. 29/2000 Sb., zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, v platném znění, zákon č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů, v platném znění.

³⁷ Srov. např. zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochranných známkách), v platném znění, zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, v platném znění, zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů a o změně zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů, v platném znění, zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, v platném znění, zákon č. 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků, v platném znění.

³⁸ Přiměřeně srov. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2: „... Věřitelova pohledávka už vznikla a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkovu majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zdánlivě zmenšuje. Exekuce zatím vedena není. Tento případ byl dříve označován jako podvodný úpadek, ale dlužník nemusí být v úpadku, ba dokonce tu nemusí být více věřitelů.“

pohledávky“. První významová rovina se týká vymezení obsahové náplně tohoto pojmu z hledisek zákonného ustanovení § 256 TrZ, zatímco druhá z těchto významových rovin zahrnuje vymezení dvou hlavních forem možného „uspokojení věřitelovy pohledávky“ a následnou specifikaci té z nich, k jejíž ochraně má právé skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ sloužit. Nutno v této souvislosti předeslat, že ujasnění si významu definičního znaku „uspokojení věřitelovy pohledávky“ (a tím i zákonného znaku „uspokojení dlužníkovy věřitele“) má kardinální význam pro pochopení podstaty a funkce zákonného ustanovení § 256 TrZ, a tím i pro volbu metodicky korektního postupu při interpretaci a následné aplikaci tohoto zákonného ustanovení v běžné právní praxi.

5.2.1 Materiální aspekt pojmu „uspokojení pohledávky“

Z hlediska materiálního (obsahového) je pod pojmem „uspokojení věřitelovy pohledávky“ podle mého názoru třeba nejobecněji rozumět *poskytnutí majetkového plnění svou reálnou hodnotou odpovídajícího dlužnému plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele*. Striktně vzato jím tedy v tomto případě nelze rozumět pouze poskytnutí takového plnění, které je předmětem věřitelovy pohledávky podle právního důvodu vzniku této pohledávky (srov. zásadu *Solutio est praestatio eius, quod in obligatione est*),³⁹ nýbrž je nutné jej chápat i jako poskytnutí jakéhokoli jiného majetkového plnění, pakliže jeho skutečná hodnota vyjádřená v peněžních jednotkách částkou, za níž je možno toto majetkové plnění (aktivum) reálně zpeněžit (prodat), odpovídá skutečné hodnotě dlužného plnění, které je dlužník v souladu s právním důvodem vzniku svého závazku povinen věřiteli poskytnout. Uvedené pojetí příznávající pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“ poněkud širší význam, než bývá s tímto pojmem obvykle spojován normami z oblasti mimotrestní právní úpravy, vychází ze dvou základních skutečností.

Jednou z těchto základních skutečností je normativní text zákonného ustanovení § 256 TrZ, z jehož jazykového vyjádření lze dovodit bezprostřední spojitost mezi „zmařením uspokojení dlužníkovy věřitele“ (a tím i samotným „uspokojením dlužníkovy věřitele“) na straně jedné, a „majetkem věřitelova dlužníka“ na straně druhé. Výše označené trestněprávní ustanovení *expressis verbis* hovoří pouze o (dlužníkově) „majetku“, aniž by explicitně odkazovalo na nějakou jeho *konkrétní část způsobilou představovat předmět plnění dlužníkovy závazku podle právního důvodu vzniku věřitelovy pohledávky* (jímž může být např. věc individuálně určená a tudíž v tomto směru nenahraditelná jinými majetkovými aktivy), stejně jako ani nerozlišuje *konkrétní formu tohoto majetku* či jeho *složení* (např. byť jen nepřímým odkazem na aktiva vyznačující se relativně vysokým stupněm likvidity). Přímou z textu tohoto zákonného ustanovení se proto naznačuje, že trestnost pachatele podle § 256 TrZ zakládá pouze reálné či fingované dotčení (dlužníkovy) „majetku“ jako celku, nikoli pouze samotné

³⁹ Srov. však Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416: „Uspokojením věřitele se rozumí poskytnutí takového plnění ve prospěch věřitele, které je obsahem závazkového právního vztahu mezi ním a dlužníkem podle důvodu vzniku tohoto vztahu (např. zaplacení kupní ceny, vrácení půjčených peněz nebo cenných papírů, poskytnutí náhrady škody, vyplacení vkladu z účtu u banky, zaplacení směnečné sumy – srov. § 494 ObčZ).“

dotčení jeho konkrétních součástí vyznačujících se určitou specifickou formou (např. celkového objemu dlužnickových likvidních prostředků), pakliže věřiteli zůstává zachována možnost dosáhnout uspokojení své pohledávky (tzn. získat majetkové plnění v hodnotě odpovídající hodnotě dlužného plnění) z jiných částí takového majetku.⁴⁰

Druhou základní skutečností, z níž uvedené širší pojetí pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“ vychází, je zcela specifická povaha veškeré trestněprávní reglementace jakožto nejzazšího prostředku (*ultima ratio*) majícího sloužit k ochraně těch nejdůležitějších celospolečenských zájmů (hodnot). Není-li totiž zásadně rozhodující forma majetku, ale pouze reálná hodnota vyjádřená tou kterou konkrétní formou majetku, pak ani za předpokladu protiprávnosti určitého jednání mařícího uspokojení věřitelovy pohledávky ve vztahu k plnění, které je předmětem dlužnickova závazku podle právního důvodu vzniku věřitelovy pohledávky (např. individuálně určená věc), není důvod takové jednání kriminalizovat, jestliže jeho následkem není zmaření věřitelovy možnosti získat z dlužnickova majetku jakékoli jiné majetkové plnění v téže reálné hodnotě. Za těchto podmínek se jeví příslušná mimotrestní právní odpovědnost (např. odpovědnost občanskoprávní, správní apod.) jako zcela postačující a přiměřená pro represivní jakož i preventivní působení na potenciálního aktéra takového jednání. Vyvozovat za těchto podmínek navíc i trestněprávní odpovědnost jednajících osoby by při absenci zvláštního důvodu pro takový postup bylo v intencích zásady subsidiarity (minimalizace) trestní represe podle mého názoru jen ztěžá ospravedlnitelné (takovým zvláštním důvodem může být např. snaha v první řadě zabránit přednostnímu uspokojování – čili zvýhodňování – některých věřitelů téhož dlužníka na úkor jeho zbývajících věřitelů – srov. § 256a TrZ; blíže viz Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16).

Příklad č. 1: Předmětem závazku dlužníka D. je na základě smlouvy uzavřené s věřitelem V. povinnost převést vlastnické právo ke konkrétní individuálně určené věci v hodnotě 50 000 Kč. Dlužník D., aniž by splnil svůj závazek vůči věřiteli V., zničí věc, která měla být předmětem plnění jeho závazku, v úmyslu znemožnit uspokojení svého věřitele V. Předpokládejme, že za této situace dlužník D. disponuje vlastní peněžní hotovostí v částce 100 000 Kč a dalším majetkem v úhrnné hodnotě 1 000 000 Kč. Pokud bychom zákonný znak „uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ interpretovali skutečně jako poskytnutí takového plnění, které je předmětem dlužnickova závazku podle právního důvodu vzniku tohoto závazku, pak by dlužník D. svým jednáním nepochybně zmařil uspokojení věřitele V. Jestliže však převod vlastnického práva k individuálně určené věci v tomto případě budeme s ohledem na doslovné znění zákonného ustanovení § 256 TrZ nahlížet v obecnější rovině pouze jako poskytnutí majetkového (tj. druhově určeného) plnění v hodnotě 50 000 Kč, pak nemůže být pochyb, že jednání dlužníka D. nemělo a ani nemohlo mít za následek zmaření uspokojení věřitele V. ve smyslu zákonného ustanovení § 256 TrZ, neboť tento věřitel má možnost majetkové plnění v hodnotě 50 000 Kč získat z jiných částí dlužnickova majetku (obdobně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90).

⁴⁰ Přiměřeně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/90.

Konstatování, že „uspokojením věřitelovy pohledávky“ ve smyslu definičního znaku individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je nutné rozumět poskytnutí jakéhokoli majetkového plnění s odpovídající reálnou prodejní hodnotou, ovšem současně vylučuje možnost subsumovat uvedenému definičnímu znaku výhradně jen případy *poskytnutí peněžitého plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele v částce odpovídající hodnotě dlužného plnění podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku*.⁴¹ Pokud by „uspokojením věřitelovy pohledávky“ v kontextu zde pojednávané problematiky mělo být rozuměno výlučně poskytnutí peněžitého plnění (jako specifické formy majetkového plnění), musela by tato skutečnost alespoň nepřímo vyplývat z příslušné zákonné právní úpravy. Tak tomu ovšem v případě skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ není. Pro legitimitu takové restriktivní interpretace předmětné právní úpravy by navíc musel existovat nějaký konkrétní důvod, neboť praktickým důsledkem akceptace restriktivního výkladu by bylo zúžení rozsahu trestněprávní ochrany, kterou má tato právní úprava věřitelům jinak poskytovat. Osobně však žádný důvod pro takovou restrikci neshledávám.

5.2.2 Formální aspekt pojmu „uspokojení pohledávky“

Až dosud tedy bylo podrobněji pojednáno o tom, co lze po obsahové stránce podřadit pojmu „uspokojení věřitelovy pohledávky“. Přitom však neméně důležitým zůstává rovněž rozlišování dvou základních forem možného uspokojení věřitelovy pohledávky, jimiž se rozumí jednak forma *dobrovolného*, a jednak forma *nedobrovolného uspokojení*, kdy pro druhou z těchto forem bývá zvykem *promiscue* používat též označení „nucené náhradní uspokojení“. Rozlišování obou těchto základních forem má stěžejní praktický význam v souvislosti s vymezením podmínek trestní odpovědnosti pachatele trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Především je třeba zmínit, že skutková podstata uvedeného trestného činu chrání zásadně pouze *nucené náhradní uspokojení* věřitelovy pohledávky, a to z důvodu, že tzv. dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky již z povahy této své „dobrovolnosti“ nevyžaduje ke svému zajištění státního donucení uskutečňovaného prostřednictvím příslušné trestněprávní úpravy. Takovéto donucení je však naproti tomu plně legitimní za předpokladu, že věřiteli z příslušného právního titulu dobrovolně plněno není a on je (resp. bude) nucen svou pohledávku vymáhat náhradním nuceným způsobem. Dále pak je třeba zmínit i vzájemný vztah obou základních forem možného uspokojení věřitelovy pohledávky, kdy ono náhradní nucené uspokojení je vždy subsidiární vůči dobrovolnému uspokojení jako uspokojení primárnímu (srov. přiměřeně zásadu *lex prima derogat legi subsidiariae*). Z právě řečeného logicky vyplývá, že je-li jakékoli dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky (k tomu, co všechno se rozumí tímto dobrovolným uspokojením, srov. níže) realizováno dříve než konkrétní jednání, které má být předmětem posouzení z hlediska § 256 TrZ, pak bude vždy vyloučena možnost naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (resp.

⁴¹ Podobně např. rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 12. 9. 2001, spis. zn. 7 To 337/2001, publikované v Trestněprávní revue pod č. 2/2002, podle něhož „Z hlediska trestní odpovědnosti podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ není podstatné, zda je obsahem závazkového právního vztahu peněžité plnění nebo plnění jiné.“

jejího znaku v podobě „zmaření věřitelova uspokojení“). Jestliže naopak do doby uskutečnění konkrétního jednání, které má být předmětem posouzení z hlediska § 256 TrZ, nedošlo k takovému dobrovolnému uspokojení věřitelovy pohledávky, pak nelze uplatnění této skutkové podstaty vyloučit.

Dobrovolné uspokojení. Začneme výkladem problematiky „dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky“. Je nepochybně žádoucí, a mělo by tedy být i pravidlem, že dlužník splní svůj dluh dobrovolně, řádně a včas. Tímto dobrovolným plněním poskytnutým podle právního důvodu vzniku dlužníkovu závazku v souladu se zásadou *Solutio est praestatio eius, quod in obligatione est dlužníkův závazek ze zákona zaniká*, a spolu s ním zaniká i tomuto závazku odpovídající věřitelova pohledávka (srov. např. § 559 odst. 1 ObčZ – „*Splněním dluh zanikne.*“). Zánikem věřitelovy pohledávky z důvodu splnění dlužníkovu závazku pak logicky odpadá i jakýkoli právní důvod pro uplatňování trestněprávní normy vyjádřené skutkovou podstatou trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a proto se touto formou „uspokojení věřitelovy pohledávky“ nebudeme v následujícím výkladu nijak podrobněji zabírat.

Bližší pozornost si však z pohledu námi řešené problematiky zcela nepochybně zaslouží takové varianty dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky, které na rozdíl od právě popsaného případu dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky samy o sobě (tj. bez přistoupení další právně významné skutečnosti) *de iure* nevedou k zániku dlužníkovu závazku, a tím ani k zániku věřitelovy pohledávky. Tyto případy uváděné případy dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky se zpravidla vyznačují *podmíněností poskytnutého plnění* a *nezřídka i odlišnou formou majetkového plnění*, které je v jejich rámci ve prospěch dlužníkovu věřitele poskytováno, a to oproti formě dlužného plnění determinované právním důvodem vzniku dlužníkovu závazku. Praktickým příkladem takového *dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky* mohou být případy zvláštního zajištění budoucího uspokojení věřitelovy pohledávky formou preventivního poskytnutí reálného majetkového plnění. Zejména se může jednat o majetkové plnění, které bude ve prospěch věřitele poskytnuto prostřednictvím tzv. *zajišťovacího převodu práva* ve smyslu § 553 ObčZ, prostřednictvím zajišťovacího institutu *postoupení pohledávky* ve smyslu § 554 ObčZ, skrze *finanční zajištění* sjednané jako *zástavní právo k finančnímu nástroji* ve smyslu § 323b ObchZ, *finanční zajištění* sjednané jako *zástavní právo k pohledávce z vkladu* ve smyslu § 323d ObchZ, stejně jako plnění poskytnuté dlužníkovu věřiteli prostřednictvím *zajišťovacího převodu finančního nástroje* ve smyslu § 323f ObchZ nebo *zajišťovacího převodu finančních prostředků* podle § 323h ObchZ, či majetkové plnění poskytnuté věřiteli k zajištění celního dluhu *převodem příslušné částky na účet celního orgánu* ve smyslu § 256 odst. 1 písm. a) CelZ.⁴² Za příklad takového dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky ovšem naproti tomu nelze považovat jiné formy zajištění budoucího uspokojení věřitelovy pohledávky, jejichž podstatou nebude reálné poskytnutí majetkového plnění ve prospěch dlužníkovu věřitele, typicky zajištění v podobě tzv. osobních záruk (srov. např. zajištění poskytnuté věřiteli formou sjednání *ručitelského závazku*,

⁴² Podobně srov. např. zajištění celního dluhu *předložením šeku, jehož proplacení je zaručeno bankou*, ve smyslu § 256 odst. 2 písm. a) CelZ, či *předložením jiného dokladu uznaného celním orgánem jako prostředek platby* ve smyslu § 256 odst. 2 písm. b) CelZ.

jehož podstatu tvoří pouze příslib ručitele za předem stanovených podmínek uspokojit věřitelovu pohledávku, nikoli však reálné poskytnutí konkrétního majetkového plnění⁴³. Jak již bylo naznačeno, také v těchto případech dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky (uskutečněného prostřednictvím preventivního poskytnutí reálného majetkového plnění svou hodnotou odpovídajícího dlužnému plnění), které bez dalšího nebude mít za následek zánik věřitelovy pohledávky a tím ani zánik dlužníkovy závazku, bude z povahy věci vyloučena možnost naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

Nedobrovolné uspokojení. V pořadí druhou základní formou „uspokojení věřitelovy pohledávky“ je tzv. „nedobrovolné uspokojení“ označované též jako „nucené náhradní uspokojení“, kterým se rozumí *opatření majetkového plnění svou reálnou hodnotou odpovídajícího plnění dlužnému podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku, a to s využitím prostředků objektivním právem aprobované formy donucení*. Konkrétní forma objektivním právem aprobovaného donucení, vymezení prostředků takového donucení a předpokladů pro jeho použití vyplývá z příslušné zákonné právní úpravy reglementující podmínky a způsob takového nedobrovolného (nuceného náhradního) uspokojení, přičemž v čele této zákonné úpravy v současné době stojí právní úprava soudního výkonu rozhodnutí obsažená v části šesté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.⁴⁴ Jak již bylo konstatováno, nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky, které plní primárně funkci substituce za absentující dobrovolné uspokojení věřitelovy pohledávky, je vůči tomuto dobrovolnému uspokojení věřitelovy pohledávky povahy subsidiární, přičemž zásadně pouze toto nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky je předmětem trestněprávní ochrany zajišťované prostřednictvím skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.⁴⁵

Důvod, proč právě nedobrovolné (nucené náhradní) uspokojení věřitelovy pohledávky reglementované příslušnou mimotrestní právní úpravou má být předmětem trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ, úzce souvisí se základní funkcí trestněprávní reglementace společenských vztahů v právním státě. Smyslem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, stejně jako celé trestněprávní úpravy, nemůže být s ohledem na *zásadu pomocné úlohy trestní represe*⁴⁶ řešení otázek vlastního majetkového uspokojení věřitelovy pohledávky, neboť k tomu účelu slouží speciální mimotrestní právní úprava (srov. zejména část VI. občanského soudního řádu). Efektivita této speciální mimotrestní právní úpravy je však limitována v tom směru, že tato

⁴³ Srov. např. ustanovení § 546 ObčZ, podle něhož „Dohodou účastníků lze zajistit pohledávku ručením. Ručení vzniká písemným prohlášením, jímž ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.“

⁴⁴ Srov. ovšem též např. zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, v platném znění, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, v platném znění, zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění, zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, v platném znění.

⁴⁵ Okolnost, že tímto způsobem může skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ *via facti* zprostředkovaně garantovat i zachování faktické možnosti dobrovolného uspokojení věřitelovy pohledávky, je z hlediska vymezení hlavních funkcí této skutkové podstaty irrelevantní.

⁴⁶ Blíže k této zásadě srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 14 až 15.

právní úprava z povahy věci nedisponuje potřebnými instrumenty, jimiž by byla s to garantovat zachování faktických předpokladů pro své vlastní úspěšné praktické uplatnění (fakt, že mimotrestní právní úprava věřiteli přiznává právo pohledávku vymáhat, ještě neznamená, že tato pohledávka bude moci být také skutečně uspokojena). A právě zde vzniká prostor pro uplatnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Tento prostor je ovšem v souladu se zásadou *pomocné úlohy trestní represe* důsledně omezen na pouhé vytváření a zajišťování podmínek pro dosažení a naplnění účelu oné mimotrestní právní úpravy, která jako jediná řeší otázky vlastního majetkového uspokojení věřitelovy pohledávky. Z tohoto hlediska je tudíž základní funkce skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ spočívající v poskytování trestněprávní ochrany nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky zcela nenahraditelná funkcemi jiných právních institutů.

Na vylučnosti (exkluzivitě) zmíněné garanční funkce skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ přitom zásadně nic nemění ani konstatování, že „*kromě trestněprávní ochrany podle ustanovení § 256 TrZ poskytuje věřiteli ochranu i občanskoprávní institut odporovatelnosti právních úkonů podle § 42a ObčZ*“.⁴⁷ Ochrana poskytovaná věřiteli skrze zákonné ustanovení § 42a ObčZ totiž na rozdíl od trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ plní zcela odlišnou funkci a její uplatnění přichází ke slovu pouze tam, kde není místa pro aplikaci § 256 TrZ. Podstatou institutu odporovatelnosti právních úkonů podle § 42a ObčZ či podle § 16 ZKV je možnost za zákonem stanovených podmínek eliminovat právní účinky platného právního úkonu ve vztahu k zákonem stanovenému okruhu právních subjektů (dlužníkovým věřitelům). Třebaže tento institut může plnit v jistém směru obdobnou funkci jako institut náhrady škody či institut vydání bezdůvodného obohacení z titulu neplatného právního úkonu, a to tím, že umožňuje nápravu stavu věcí tam, kde určitým právně relevantním úkonem došlo ke zkrácení věřitelova uspokojení,⁴⁸ nelze všem těmto právním institutům (tj. právu odporovat právnímu úkonu, právu požadovat náhradu škody a právu požadovat vydání bezdůvodného obohacení) přiznávat stejnou prioritu, neboť odporovatelný právní úkon je z povahy věci vždy ve vztahu subsidiarity k neplatnému právnímu úkonu.⁴⁹ Z uvedeného vyplývá, že při posuzování možností eliminace právních

⁴⁷ Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1425. Srov. § 42a odst. 1 ObčZ – „*Věřitel se může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné. Toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok proti dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen.*“, dále srov. § 42a odst. 2 ObčZ – „*Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, § 117), nebo kteří dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkům úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.*“, a v neposlední řadě srov. i § 42a odst. 4 ObčZ – „*Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovou majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch.*“.

⁴⁸ Přiměřeně srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 5. 1999, spis. zn. 2 Cdo 1703/96, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 26/2000, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 1806/99.

⁴⁹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 11. 2002, spis. zn. 30 Cdo 1262/2002: „*Určením právní neúčinnosti právního úkonu ve smyslu § 42a ObčZ nastává stav tzv. relativní bezúčinnosti dotčeného právního úkonu. Odporovatelný právní úkon tak sice zůstává platným právním úkonem, avšak*

účinků konkrétního zcizovacího úkonu musíme vždy primárně řešit otázku jeho platnosti či neplatnosti, a teprve za předpokladu zjištění, že v daném případě jde o právní úkon platný, má smysl zabývat se dále otázkou jeho eventuální odporovatelnosti.

Jako přinejmenším velmi sporný se mi proto jeví přístup podmiňující závěr o naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ nemožností věřitele dosáhnout navrácení dlužníkem zcizeného majetku s využitím institutu odporovatelnosti právních úkonů,⁵⁰ tedy přístup, který jednání trestné podle § 256 TrZ (a tudíž zároveň neplatný právní úkon – srov. § 39 ObčZ, podle něhož „*Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičítá dobrým mravům.*“) považuje za subsidiární vůči jednáním, která lze označit za odporovatelné (a tím zároveň *de iure* platné) právní úkony. Dovedeno do důsledků *ad absurdum*, takový přístup by nutně *per definitionem* znemožňoval jako dokonany trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ kvalifikovat veškerá protiprávní (a tudíž z hlediska objektivního práva neplatná) zcizovací jednání, tzn. včetně všech jednání jinak naplňujících znaky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ – *argumentum contradictione in adiecto*. Jestliže totiž podle zmínovaného přístupu nepůjde o „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ za situace, kdy zcizovací úkon dlužníka bude *de iure* platným právním úkonem, který toliko ve vztahu k dlužníkovu věřiteli bude zbaven odpovídajících právních účinků (odporovatelný právní úkon), tím spíše by o „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ logicky nemělo jít v případech, kdy dlužníkův zcizovací úkon bude jako neplatný právní úkon prost veškerých právních účinků, a kdy šance věřitele získat zpět plnění, které z dlužníkovu majetku na základě takového neplatného právního úkonu ušlo, budou oproti předešlému případu nepoměrně větší – *argumentum a minore ad maius*.⁵¹ Osobně se proto domnívám, že orgány činné v trestním řízení musí otázku naplnění obligatorních formálních znaků trestného činu poškozování věřitele podle

v poměrech účastníků se na něj hledí tak, jako by nenastaly jeho účinky. Avšak v případě, že posuzovaný právní úkon je neplatný (a to at absolutně nebo relativně), jeho právní účinky vůbec nenastávají. Na právní vztahy se tu hledí stejně, jako by takový právní úkon nebyl učiněn. Tedy u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyvodit jeho odporovatelnost. Neplatnost právního úkonu má v tomto případě přednost před jeho odporovatelností, takže odporovat lze jen platnému právnímu úkonu.“

⁵⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III: „*Probíhá-li vedle trestního stíhání jeho dlužníka pro trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ též konkursní řízení týkající se majetku téhož dlužníka, je třeba z hlediska trestní odpovědnosti zjistit výsledky konkursního řízení v tom smyslu, zda majetek dotčený uvedeným trestným činem byl zahrnut (vrácen) do konkursní podstaty a určen k uspokojení věřitelů (např. podle § 16 odst. 4 ZKV), tj. v jakém rozsahu zůstali věřitelé neuspokojeni a byli tedy jednáním dlužníka skutečně zkráceni. To může mít význam zejména z hlediska posouzení rozsahu, v jakém byl trestný čin dokonán a v jakém zůstal ve stadiu pokusu (§ 8 odst. 1 TrZ).“*

Podobně srov. též rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1162/2005.

Srov. též Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „*Je-li však zároveň vedle trestního řízení proti dlužníkovi vedeno i konkursní řízení ohledně jeho majetku jako úpadce, je třeba zjistit, v jakém rozsahu byly pohledávky věřitelů dlužníka jeho jednáním podle § 256 odst. 1 TrZ skutečně neuspokojené, resp. v jakém rozsahu se podařilo již převedený majetek vrátit do konkursní podstaty např. podle § 15 a § 16 ZKV uplatněním neúčinnosti nebo odporovatelnosti právních úkonů dlužníka, jimiž zkracoval svůj majetek.“*

⁵¹ Pokud uvedený přístup razí právní názor, že v případě paralelně probíhajícího konkursního řízení týkajícího se majetku téhož dlužníka je třeba z hlediska trestní odpovědnosti zjistit výsledky takového konkursního řízení, aby bylo zřejmé, v jakém rozsahu zůstali dlužníkovi věřitelé neuspokojeni, a tedy i skutečně zkráceni (srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III), pak logicky vzato nutí orgány činné v trestním

§ 256 TrZ posuzovat vždy samostatně a bez ohledu na případné uplatnění odporovatelnosti dlužníkovy zcizovacího úkonu ze strany dlužníkovy věřitele.⁵²

5.3 FAKTICKÁ MOŽNOST USPOKOJENÍ VĚŘITELOVY POGLEDÁVKY

Faktickou možností uspokojení věřitelovy pohledávky, zde mám na mysli určitý *faktický stav, který věřiteli v obecné rovině umožňuje dosáhnout uspokojení své pohledávky za svým dlužníkem*. Důraz na aspekt *fakticity* má v tomto případě uvedený stav odlišit od ryze právního stavu, kterým rovněž (tentokrát ovšem v rovině *normativity*) může být možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky za dlužníkem podmiňována. Zmíněný faktický stav přitom vždy představuje složenou právní skutečnost zahrnující celou řadu dílčích právně významných skutečností tvořících tak její jednotlivé komponenty. Komponentami *faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky* ve smyslu definičního znaku individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je třeba rozumět

1. komplex skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky, které
 - a) zakládají reálnou existenci této pohledávky,
 - b) v obecné rovině zakládají vymahatelnost této pohledávky,
 - c) aktivují dlužníkovu povinnost splnit svůj závazek,
2. reálnou existenci majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky,
3. reálnou dosažitelnost takového majetkového substrátu pro dlužníkovy věřitele.

řízení odkládat vydání meritorního rozhodnutí o vině obviněného až do doby, kdy budou zřejmé výsledky zmíněného konkursního řízení, neboť podle mého názoru je vyloučeno přijmout definitivní závěr o právní kvalifikaci určitého jednání jako typově pro společnost méně nebezpečného pokusu (§ 8 odst. 1 TrZ) či přípravy (§ 7 odst. 1 TrZ za podmínky § 41 odst. 2 TrZ) trestného činu za situace, kdy stále otevřenou zůstává možnost právní kvalifikace téhož jednání jako typově pro společnost nebezpečnějšího dokonaneho trestného činu (poškození věřitele podle § 256 TrZ). Pak je ovšem otázkou, o jaké konkrétní zákonné ustanovení by se tato povinnost vyčkat výsledků konkursního řízení měla opírat, a jaký vliv by takové odkládání meritorního rozhodnutí v trestním řízení mělo mít na otázku běhu promlčecí doby. V případě otázky, zda konkrétním jednáním došlo ke „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu zákonných znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, jde vždy o posouzení viny obviněného, a protože současně nejde o otázku týkající se osobního stavu rozhodovanou v občanskoprávním řízení (srov. 9 odst. 2 TrŘ), jsou orgány činné v trestním řízení povinny řešit tuto otázku samostatně, a to i tehdy, pokud by zde již případně o takové otázce bylo pravomocně rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu (srov. § 9 odst. 1 TrŘ – „*Orgány činné v trestním řízení posuzují předběžně otázky, které se v řízení vyskytnou, samostatně; je-li tu však o takové otázce pravomocně rozhodnutí soudu nebo jiného státního orgánu, jsou orgány činné v trestním řízení takovým rozhodnutím vázány, pokud nejde o posouzení viny obviněného.*“). Proto se domnívám, že i z tohoto důvodu nejsou orgány činné v trestním řízení v tomto případě oprávněny vyčkávat výsledků jiného (např. konkursního nebo odpůřčím) řízení, nýbrž jsou povinny postupovat tak, aby k projednání a skončení dané trestní věci došlo co nejrychleji (srov. § 2 odst. 4 větu druhou TrŘ). Povinnost orgánů činných v trestním řízení meritorně rozhodnout o vině obviněného bez vyčkávaní výsledků paralelně probíhajících konkursního nebo odpůřčím řízení je pak významná i z hlediska otázky promlčení trestního stíhání, neboť dobu, po kterou by orgány činné v trestním řízení takto vyčkávaly vydání konečného rozhodnutí v jiném (např. konkursním nebo odpůřčím) řízení, nelze s ohledem na výše uvedené označit za dobu, po níž nebylo možno pachatele postavit před soud pro zákonnou překážku, a proto samotná absence výsledků konkursního nebo odpůřčím řízení není důvodem pro stavení běhu zákonné promlčecí doby ve smyslu § 67 odst. 2 písm. a) TrZ.

⁵² Přiměřeně lze na tomto místě poukázat i na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35, publikované in: Vážný, 1935, XVII: 295 až 298, v němž se tento soud zabýval mimo jiné i otázkou vlivu odporovatelnosti právního úkonu na závěr o zmaření exekučního (vykonávacího) řízení. Podle označeného rozhodnutí „*Přivedl-li pachatel svůj nemovitý majetek na třetí osobu, zneemožnil věřiteli, aby ihned neb aspoň v dohledné době mohl vésti exekuci na nemovitý majetek dlužníkův; na tom nic nemění, že věřitel mohl tuto překážku popřípadě odkliditi odpůřčím sporem.*“

5.3.1 Komplex skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky

K podmínce uvedené pod písm. a). Elementárním předpokladem veškerých úvah o existenci faktické možnosti věřitele vymáhat (a tedy i uspokojit) svou pohledávku je *per definitionem* existence samotné pohledávky – srov. přiměřeně rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 7. 2002, spis. zn. 5 Tdo 65/2002, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 53/2003, podle něhož „*Jednání pachatele směřující ke zmaření uspokojení věřitele učiněné až v době existence závazkového vztahu, a nikoli v době jeho vzniku, může vykazovat znaky skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, a ne trestného činu podvodu podle § 250 TrZ, byť by šlo o jednání mající podvodný charakter.*“⁵³ Bez existence pohledávky (ve výše vyloženém širším smyslu) nelze hovořit ani o věřiteli (tj. subjektu charakterizovaném právě tím, že má pohledávku) jako vůbec nejdůležitějším formálním znaku skutkové podstaty trestného činu *poškozování věřitele* podle § 256 TrZ – *argumentum a rubrica*. Z uvedeného vyplývá, že základním předpokladem pro to, aby určité jednání bylo možné označit za „*maření věřitelova uspokojení*“ (čili za jednání v konečném důsledku směřující ke „*zmaření věřitelova uspokojení*“), je obligatorně existence věřitele, jehož uspokojení má být takovým jednáním zmařeno, čili věřitele, který má být takovým jednáním poškozen.⁵⁴

Jak vyplývá z dikce zákonného ustanovení § 256 TrZ, tímto věřitelem (poškozeným věřitelem) může být pouze právní subjekt mající pohledávku za dlužníkem, jehož majetku se týkalo pachatelovo jednání trestné podle § 256 TrZ,⁵⁵ a to z důvodu, že

Obdobně v minulosti argumentovala i trestněprávní nauka v souvislosti s vymezením podmínek dokonání zločinu podvodného úpadku podle § 205a a zločinu poškození cizích věřitelů podle § 205b zákona č. 117/1852 ř. z., zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění pozdějších změn – srov. např. Matoušek R. *O nových trestních předpisech dle císařského nařízení z 10. prosince 1914 č. 337 ř. z.*, Právník č. 18/1915, str. 48: „*Čin jest dokonán, vznikne-li škoda. Ta však jest na snadě nejen když se uspokojení věřitelů nebo částí jejich zmaří, nýbrž i když se jen ztenčí. Tomuto výrazu pak dle úvodního nařízení dlužno rozuměti tak, že věřitelé nedojdou uspokojení úplného, nebo ne v pravý čas, nebo ne řádným způsobem.*“

⁵³ Z citovaného rozhodnutí vyplývá poměrně významný právní závěr, že jednání pachatele směřující ke zmaření věřitelova uspokojení lze posoudit jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ pouze za předpokladu, že k jeho uskutečnění z časového hlediska došlo v době trvání (závazkového) právního vztahu mezi věřitelem a jeho dlužníkem.

Přiměřeně srov. též Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2.

⁵⁴ Podobně srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, spis. zn. 21 Cdo 549/2001, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 64/2002, pokud jde o „*zkrácení věřitele*“ ve smyslu § 42a ObčZ: „*Věřitelem může být – jak uvedeno již výše – jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku. Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ není rozhodné, zda jde o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí; významné je, že vznikl závazkový právní vztah, z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. Ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem a je také – jak správně uvádí odvolací soud – pojmově vyloučeno, aby dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit „svého věřitele“ (tj. zkrátit uspokojení věřitelovy pohledávky). Aktivně věcně legitimován k odpárcí žalobě je proto jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu.*“

Srov. též např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 1806/99.

⁵⁵ Srov. přiměřeně např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1193/2005, vyslovující požadavek, aby z popisu skutku ve výrokové části meritorního rozhodnutí bylo patrné, kteří věřitelé měli být posuzovaným jednáním poškozeni a jaké byly jejich pohledávky, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 9. 2005, spis. zn. 3 Tdo 482/2005, podle něhož „*Z hlediska naplnění znaku skutkové podstaty není přítom důležité, zda v případě dlužníka mohl být prohlášen konkurs či nikoliv. Rozhodná zde je existence právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem a z něho vyplývající právo věřitele na uspokojení jeho pohledávky.*“

trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ může spáchat výhradně dlužník,⁵⁶ který (i jen částečně) zmaří uspokojení *svého věřitele* tím, že se ve vztahu ke *svému majetku* dopustí zákonem předpokládaných jednání, podobně jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 2 TrZ spáchá jiná (od dlužníka odlišná) osoba, pokud (i jen částečně) zmaří uspokojení *věřitele jiné osoby* (dlužníka) tím, že se ve vztahu k *majetku dlužníka* dopustí jednání typově vyjádřeného v tomto zákonném ustanovení. Z okolnosti, že poškozováním věřitelem ve smyslu § 256 TrZ může být vždy pouze konkrétní právní subjekt mající pohledávku za tím dlužníkem, jehož majetku se má týkat pachatelovo trestné jednání, lze dovodit, že jednání obecně subsumovatelné zákonnému znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ musí obligatorně směřovat ke zmaření možného uspokojení zcela *konkrétní věřitelovy pohledávky* znějící na majetkové plnění.⁵⁷

K podmínce uvedené pod písm. b). K tomu, aby věřitel mohl pořadem práva dosáhnout uspokojení své pohledávky za dlužníkem v případě dlužníkovy neochoty splnit svůj závazek dobrovolně, je nezbytné, aby reálně existující věřitelova pohledávka byla také *obecně vymahatelná* (tj. musí se jednat o kategorii pohledávek, jejichž splnění lze vynutit). Co se rozumí touto obecnou vymahatelností, bude nejlépe vymezit negativně na příkladu pohledávek, které uvedenou podmínku přímo ze zákona nesplňují.

Pravděpodobně nejširší okruh obecně nevymahatelných pohledávek nalezneme v oblasti soukromoprávních závazkových vztahů, kde tyto pohledávky bývají právní doktrínou označovány jako tzv. *naturální pohledávky*. Pojem naturální pohledávky pak tradiční občanskoprávní nauka definuje následovně: „*Naturálními pohledávkami jsou takové pohledávky, u nichž je sice věřitel oprávněn požadovat od dlužníka splnění, avšak svou pohledávku nemůže s úspěchem uplatnit u soudu (vymáhat soudně – 845 ObčZ), neboli nemůže ji s úspěchem procesně (autoritativně, mocensky) u soudu vynutit. Proto by v těchto případech jeho event. podaná žaloba na splnění pohledávky byla soudem zamítnuta. Stalo by se tak nikoliv proto, že se žalobci nedostává subjektivního práva (pohledávky),*

⁵⁶ Není ostatně náhodou, že dlužník co by pachatel trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ bývá označován jako tzv. „konkrétní subjekt trestného činu“ – srov. např. Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. Díl první. 3. vydání. Praha: Codex, 1997, str. 105, či Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1422.

⁵⁷ V tomto směru se proto trestněprávní úprava obsažená v ustanovení § 256 TrZ do jisté míry odlišuje od občanskoprávní úpravy institutu odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a odst. 2 ObčZ, podle níž odporovatelné právní úkony dlužníka zkracující uspokojení věřitelovy pohledávky (tj. úkony učiněné tzv. *cum animo fraudandi*) nemusí být v době své realizace adresně cíleny ke zkrácení možného uspokojení konkrétního dlužníkovy věřitele (arg. slovy „v úmyslu zkrátit své věřitele“ podle § 42a odst. 2 ObčZ, a tedy nikoli „svého věřitele“), a tudíž ani nemusí směřovat ke zkrácení možného uspokojení zcela konkrétní (v době realizace takového úkonu již existující) věřitelovy pohledávky. Srov. např. odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 417/99, zejména pak pasáž „*Dlužník činí odporovatelný právní úkon se záměrem zmařit uspokojení pohledávky věřitele ze svého majetku. Má-li více věřitelů, dlužník zpravidla nerozlišuje, kterého z věřitelů jeho odporovatelný právní úkon postihne, a ani v tomto směru nemůže dost dobře rozlišovat, neboť neví, který z jeho věřitelů se bude vysloven odporu domáhat žalobou u soudu. Ustanovení § 42a odst. 2 ObčZ proto neváže odporovatelnost právního úkonu dlužníka – na rozdíl od ustanovení § 42a odst. 1 ObčZ, které vymezuje aktivní věcnou legitimaci k odpůřčí žalobě – na zkrácení uspokojení konkrétní vymahatelné pohledávky. Za odporovatelný považuje – jak vyplývá ze znění tohoto ustanovení – takový právní úkon, který dlužník učinil v úmyslu zkrátit své věřitele, aniž by činil mezi nimi jakýkoliv rozdíl (zejména podle toho, zda uplatnili nebo neuplatnili odpor). Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ je tedy nerozhodné, zda úmysl dlužníka směřoval ke zkrácení všech jeho věřitelů nebo jen některých z nich, popřípadě zda dlužník činil právní úkon, aniž by jeho úmysl zkrátit své věřitele vůbec směřoval vůči konkrétním osobám, které proti němu mají pohledávku.“*

nýbrž proto, že se jeho právu (pohledávce) nedostává nároku.⁵⁸ Mezi naturální pohledávky bývají řazeny zejména tzv. *pohledávky aleatorní* (srov. např. pohledávky z titulu výhry ze sázky nebo hry a pohledávky z titulu půjček vědomě do sázky nebo hry poskytnutých ve smyslu § 845 ObčZ) a *pohledávky z právního úkonu neplatného jen pro nedostatek formy* ve smyslu § 455 odst. 1 ObčZ. Zvláštní kategorii naturálních pohledávek potom představují tzv. *promlčené pohledávky*, jimž zákon charakter naturálních pohledávek nepřiznává bez dalšího již k okamžiku vzniku pohledávky jako takové, nýbrž pro přiznání tohoto statusu vyžaduje kumulativní splnění i dalších přesně stanovených podmínek (konkrétně uplynutí promlčecí doby a vznesení námitky promlčení ze strany dlužníka – srov. zejména § 100 odst. 1 a násl. ObčZ a § 387 a násl. ObchZ).⁵⁹

S aspektem nevymahatelnosti se lze nicméně setkat také u většiny pohledávek veřejnoprávní povahy, tedy u takových pohledávek, které se neřídí odpovídajícími ustanoveními občanského zákoníku o závazkových právních vztazích, nýbrž které podléhají zcela specifickému právnímu režimu založenému příslušnou zvláštní (veřejnoprávní) úpravou. Příkladem může být institut promlčení práva vymáhat daňové nedoplatky podle zákona o správě daní a poplatků (srov. § 70 odst. 1 ZSDP – „*Právo vybrat a vymáhat daňový nedoplatek se promlčuje po šesti letech po roce, ve kterém se stal tento nedoplatek splatným.*“, a na něj posléze navazující ustanovení § 70 odst. 3 ZSDP – „*K promlčení se přihlédne jen tehdy, je-li to daňovým dlužníkem namítáno, a jen v rozsahu uplatňované námitky.*“), nebo jemu velmi blízký institut promlčení práva vymáhat nedoplatek cla a daně podle celního zákona (srov. § 282 odst. 1 CelZ – „*Právo vybrat a vymáhat nedoplatek cla a daně se promlčuje po šesti letech po roce, ve kterém se stal splatným.*“, ve spojení s § 282 odst. 3 CelZ, podle něhož „*K promlčení se přihlédne pouze tehdy, je-li to dlužníkem namítáno a jen v rozsahu uplatňované námitky.*“).

Jestliže hlavním smyslem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ je hrozbou trestní sankce zajistit, aby věřitel v důsledku jednání, která zákon výslovně prohlašuje za trestná, neztratil možnost s úspěchem realizovat své zákonné právo na nucené náhradní uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, pak je, myslím, zcela nepochybné, že naopak na okruh případů, kdy věřitel podle zákona svou pohledávku pořadem práva proti vůli dlužníka vymáhat nemůže, tato skutková podstata v souladu se zásadou *Ex voluntate debitoris nulla obligatio consistere potest* z povahy věci nedopadá – *argumentum a contrario*. Praktický význam institutu nevymahatelných pohledávek totiž podle mého názoru spočívá především v jeho takřkajíc zpětné legitimizační funkci, kdy jeho hlavním smyslem podle všeho není dát věřiteli k dispozici právní důvod k domáhání se určitého plnění na dlužníku (dlužník přece v těchto případech v konečném důsledku není povinen plnit), ale spíše přiznáním právní relevance určitému důvodu, z něhož dlužník svému věřiteli případně již fakticky plnil, zabránit možnému uplatňování nároku na vydání (vrácení) bezdůvodného obohacení věřitelovým dlužníkem. U nevymahatelných pohledávek je tak v praxi v jistém smyslu směřovat vlastně jen faktické splnění naturálního závazku, kterýmžto plněním ovšem věřitelova nevymahatelná pohledávka bez dalšího *ex lege*

⁵⁸ Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 87.

⁵⁹ Blíže srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 87 až 88.

zaniká. V důsledku toho zde chybí racionální důvod pro poskytování trestněprávní ochrany možného uspokojení věřitelovy nevymahatelné pohledávky.

Možnost jistých výkladových komplikací nicméně připouštím za situace, kdy k tomu, aby určitou pohledávku bylo lze považovat za nevymahatelnou, musí být vedle ryze objektivní podmínky podle zákona splněna ještě podmínka povahy spíše subjektivního rázu, jíž je míněn určitý zpravidla blíže formalizovaný projev vůle dlužníka tuto pohledávku neuspokojit. Zde zastávám názor, že i na pohledávku, která z hlediska příslušné mimotrestní právní úpravy dosud platí za vymahatelnou pouze z důvodu absentujícího projevu vůle dlužníka takovouto pohledávku neuspokojit (tj. z důvodu neuplatnění námitky promlčení, třebaže její uplatnění stále přichází v úvahu), je možné z hlediska znaků skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ zásadně pohlížet jako na pohledávku nevymahatelnou, pakliže se dlužník dopustí jednání tímto zákonným ustanovením předpokládaných za situace, kdy je oprávněn takovýto dosud absentující projev vůle s odpovídajícími právními účinky uskutečnit.⁶⁰ Pokud totiž jediným důvodem bránícím tomu, aby uvedené pohledávce mohl být přiznán status nevymahatelné pohledávky, má být absence odpovídajícího projevu vůle ze strany dlužníka, pak nejpozději okamžikem, kdy dlužník počne uskutečňovat jednání, jehož důsledkem má být zmaření možného uspokojení takové pohledávky, je tento nedostatek *via facti* odstraněn. Vycházím totiž z názoru, že každé jednání dlužníka zaměřené na zmaření případného budoucího uspokojení jeho věřitele bezpodmínečně předpokládá primární úmysl dlužníka svůj závazek vůči tomuto věřiteli nesplnit, a proto považuji za důvodné i jakékoli takovéto dlužníkové jednání kvalifikovat jako přinejmenším konkludentní projev vůle věřitelovu pohledávku neuspokojit – srov. zásadu *Voluntas ex facto collecta praesumitur tacita*. Naznačený princip, podle něhož i určitému neformálnímu jednání lze za jistých podmínek přiznat vzhledem k jeho obsahu a faktickým důsledkům stejné právní účinky, jaké jsou jinak zákonem běžně přiznávány s tímto jednáním srovnatelnému formalizovanému právnímu úkonu (v daném případě formálně bezvadnému uplatnění námitky promlčení), se jinak uplatňuje především v oblasti závazkových právních vztahů, kde se s ním lze setkat kupříkladu ve spojení s obchodněprávním institutem uznání závazku podle § 407 ObchZ (srov. § 407 odst. 2 ObchZ, podle něhož „*Placení úroků se považuje za uznání závazku ohledně částky, z níž se úroky platí.*“, a § 407 odst. 3 ObchZ, podle kterého „*Plní-li dlužník částečně svůj závazek, má toto plnění účinky uznání zbytku dluhu, jestliže lze usuzovat, že plněním dlužník uznává i zbytek závazku.*“).

Je pravdou, že příslušná mimotrestní právní úprava zpravidla vyžaduje, aby projev vůle dlužníka neuspokojit věřitelovu pohledávku z důvodu uplynutí promlčecí doby (námitka promlčení) byl učiněn určitou blíže vymezenou formou, popřípadě i za splnění některých dalších podmínek (např. aby byl učiněn v soudním řízení vůči soudu, v daňovém řízení vůči správci daně – srov. přiměřeně § 70 odst. 3 ZSDP, v celním řízení

⁶⁰ Srov. např. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 323: „*Jestliže dlužník nevznesl námitku promlčení v soudním řízení o základu uplatňovaného práva, což bude typické u práva na náhradu škody, a mezitímní rozhodnutí (§ 152 odst. 2 OSŘ) nabylo právní moci, nemůže již dlužník vznést námitku promlčení v následném řízení o výši (rozsaahu) náhrady škody.*“.

vůči celnímu orgánu – srov. přiměřeně § 282 odst. 3 CelZ). Podle mého názoru by však nebylo správné a zároveň souladné s *ratiem legis* zákonného ustanovení § 256 TrZ, pokud bychom také v intencích trestněprávní ochrany podle označeného zákonného ustanovení pokládali promlčenou pohledávku za vymahatelnou, a to pouze proto, že dlužník dosud neuplatnil zákonem předepsaným způsobem námitku promlčení (např. pouze z důvodu absence nezbytných procesních předpokladů pro relevantní uplatnění takové námitky, mezi nimiž přední místo nejčastěji zaujímá předpoklad v podobě zahájení soudního řízení podáním příslušné žaloby ze strany dlužníkovra věřitele). Pak by totiž eventuální nečinnost věřitele spočívající v záměrném oddalování iniciace příslušného řízení *de facto* zatěžovala a nedůvodně omezovala věřitelova dlužníka, jenž by musel pouze pasivně vyčkávat zahájení takového řízení (aby v něm posléze mohl náležitě uplatnit zmíněnou námitku), nemoha přitom volně nakládat se svým majetkem navzdory již uplynulé promlčecí době. Za těchto okolností neshledávám trestněprávní ochranu, kterou má jinak zákonné ustanovení § 256 TrZ věřitelům poskytovat, smysluplnou, a naopak se domnívám, že z právě naznačených důvodů je na místě stejné účinky, jaké zákon spojuje s řádným uplatněním námitky promlčení v příslušném řízení, z hlediska § 256 TrZ přiznat také jakémukoli jednání dlužníka uskutečněnému mimo rámec takového řízení, jímž tento zcela nepochybně projevuje svou vůli pohledávku věřitele neuspokojit, pakliže by uplatnění námitky promlčení tímto dlužníkem jinak mělo za následek vznik nevymahatelnosti věřitelovy pohledávky, čili jedná-li se zároveň po obsahové stránce o projev vůle *de facto* shodný (nebo alespoň srovnatelný) s řádným uplatněním námitky promlčení.

Vyložené právní úvahy by se měly přiměřeně uplatnit také v případech, kdy by se jednání, jehož důsledkem by mělo být zmaření možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, měla ve smyslu § 256 odst. 2 TrZ dopustit jiná (tj. od dlužníka odlišná) osoba. Jako na obecně nevymahatelnou pohledávku by proto v těchto případech mělo být nahlíženo na promlčenou pohledávku, u které dlužník dosud řádně neuplatnil námitku promlčení, ač by tak v zásadě učinit mohl, za předpokladu, že by takový dlužník – jemuž zásadně jako jedinému náleží právo ve vztahu k promlčené pohledávce rozhodnout, zda bude uspokojena či nikoliv – s jednáním jiné osoby směřujícím ke zmaření věřitelova uspokojení předem projevil (byť konkludentně) souhlas, který jako projev vůle by byl po obsahové stránce srovnatelný s uplatněním námitky promlčení. V opačném případě, tj. při absenci výše zmíněného dlužníkovra souhlasu obsahově srovnatelného s námitkou promlčení, ovšem za popsané situace není důvod promlčenou pohledávku pokládat (alespoň z hlediska formálních znaků trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) za nevymahatelnou, neboť pouhé marné uplynutí promlčecí doby její nevymahatelnost samo o sobě nezakládá.

K podmínce uvedené pod písm. c). Při vymezování podmínek faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky náleží významné postavení rovněž skutečností aktivujícím dlužníkovra až dosud spíše pouze latentní povinnost splnit svůj závazek. Do doby vzniku těchto skutečností totiž obvykle nebude možné vyloučit možnost zániku dlužníkovra povinnosti splnit svůj dluh, aniž by věřiteli vůbec vznikl vymahatelný právní nárok (*actio nascitur*). Nesplnění dlužníkovra závazku navzdory vzniku těchto skutečností potom zakládá dlužníkovra prodlení, takže význam okamžiku vzniku těchto

skutečností spočívá mimo jiné i v objektivizaci porušení dlužníkovy právní povinnosti splnit svůj dluh řádně a včas (srov. např. § 559 odst. 2 ObčZ). Příkladem těchto skutečností může být marné uplynutí doby splnění – splatnosti (srov. např. § 563 ObčZ, podle něhož „*Není-li doba splnění dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.*“), s kteroužto skutečností jako podmínkou dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ počítá rovněž ustálená soudní judikatura a spolu s ní i trestněprávní nauka.⁶¹ Podle mého názoru by ovšem nebylo správné neuvažovat v této souvislosti i jiné právně významné skutečnosti, které (stejně jako uplynutí doby splatnosti) aktivují dlužníkovu povinnost začít plnit svůj závazek vůči věřiteli, neboť také bez těchto skutečností by věřitelova pohledávka postrádala na své vymahatelnosti,⁶² zvláště když některé z těchto skutečností mohou za určitých podmínek dokonce časově předcházet původně stanovené době splatnosti (srov. např. § 223 odst. 6 větu druhou ObchZ – „*Stanovy mohou určit, že členové jsou povinni, vyžaduje-li to ztráta družstva, splatit na základě rozhodnutí členské schůze nesplacenou část členského vkladu ještě před dobou její splatnosti.*“).

Může být sporné, zda do této kategorie skutečností řadit také uplatnění pohledávky věřitelem proti dlužníkovi, jak tuto podmínku stanovila již v minulosti soudní praxe (srov. zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90). Podle mne nelze uvedenou podmínku chápat jako samostatnou právní skutečnost, jež by vždy podmiňovala trestnost dlužníka co by pachatele trestného činu poškozování věřitele podle 256 odst. 1 TrZ, neboť, jak už bylo na jiných místech tohoto příspěvku řečeno, ustanovení § 256 TrZ nepodmiňuje trestněprávní ochranu věřitele jeho zvláštním projevem vůle, nýbrž mu tuto ochranu poskytuje bez dalšího přímo z titulu jeho věřitelského postavení. Zmíněnou podmínku uplatnění pohledávky je proto podle mne třeba interpretovat v kontextu s dikcí § 563 ObčZ pouze jako *za určitých okolností nezbytný předpoklad vzniku splatnosti věřitelovy pohledávky* (arg. částí normativního textu zákonného ustanovení § 563 ObčZ vyjádřenou slovy „*je dlužník povinen splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o plnění věřitelem požádán.*“).

⁶¹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90.

Srov. též např. Šámal, P. – Pury, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář*. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416: „*Předpokladem tedy je, že je pohledávka věřitele již splatná (srov. § 563 a násl. ObčZ, § 340 a násl. ObchZ); jednání způsobem uvedeným v § 256 odst. 1 TrZ před splatností pohledávky může být pokusem tohoto trestného činu (§ 8 odst. 1 TrZ) nebo přípravou k trestnému činu uvedenému v § 256 odst. 1, 4 TrZ (§ 7 odst. 1 TrZ).*“

⁶² Srov. např. § 560 ObčZ – „*Mají-li si ze smlouvy plnit účastníci navzájem, může se domáhat splnění závazku jen ten, kdo sám splnil svůj závazek dříve anebo je připraven jej splnit. I ten, kdo je povinen plnit předem, může své plnění odepřít až do té doby, kdy bude poskytnuto nebo zabezpečeno plnění vzájemné, je-li plnění druhého účastníka ohroženo skutečnostmi, které nastaly u druhého účastníka a které mu nebyly známy, když smlouvu uzavřel.*“, nebo pro oblast obchodních závazkových právních vztahů § 325 ObchZ – „*Mají-li strany vzájemné závazky, může se splnění závazku druhou stranou domáhat jen ta strana, která svůj závazek již splnila nebo je připravena a schopna jej splnit současně s druhou stranou, ledaže ze smlouvy, ze zákona nebo z povahy některého závazku vyplývá něco jiného.*“, a § 326 odst. 1 ObchZ – „*Je-li strana povinna plnit závazek před plněním závazku druhé strany, může své plnění odepřít až do doby, kdy jí bude poskytnuto nebo dodatečně zajištěno plnění druhé strany, jestliže po uzavření smlouvy se stane zřejmým, že druhá strana nesplní svůj závazek vzhledem k nedostatku své způsobilosti poskytnout plnění nebo vzhledem k svému chování při přípravě plnění závazku.*“

5.3.2 Existence majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky

Existence obecně vymahatelné pohledávky, ve vztahu k níž byla aktivována dlužníková právní povinnost splnit svůj závazek, je první z komponent faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky. K tomu, aby věřitel mohl na základě svého subjektivního práva (pohledávky) fakticky získat tomuto právu odpovídající majetkové plnění, je však dále nezbytná také reálná existence dostatečného objemu majetkového substrátu objektivně způsobilého sloužit jako předmět plnění, jehož by se věřiteli mělo dostat za účelem (nuceného náhradního) uspokojení jeho pohledávky. Tento *majetkový substrát* můžeme pro účely interpretace zákonného ustanovení § 256 TrZ definovat jako *peněžními jednotkami objektivně vyjádřitelnou ideální hodnotu navenek se vyznačující poměrně širokou variabilitou právem aprobovaných forem*,⁶³ a to z důvodu, že ačkoli se konkrétní význam pojmu „majetek“ může nezdřídka lišit v závislosti na kontextu jeho použití,⁶⁴ podstatou tohoto právního pojmu bude vždy druhové (generické) označení relativně uceleného souboru různých penězi ocenitelných hodnot.⁶⁵

S ohledem na obecnou převoditelnost jednotlivých forem majetku (např. peněžní hotovosti, cenných papírů, obchodních podílů, pohledávek, podniků, staveb, pozemků apod.) zásadně není relevantní konkrétní podoba (zákonem aprobovaná forma) tohoto majetkového substrátu, jakož ani konkrétní podoba jeho případných složek, ale rozhodující bude vždy pouze jeho reálná hodnota determinovaná faktorem jeho prodejnosti.⁶⁶

⁶³ Obdobně srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 410 a str. 1396.

Při takovémto pojetí majetku je zcela logické, že pojem „škoda na majetku“ (a to i jako označení zákonného znaku kvalifikovaných skutkových podstat trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 3 a 4 TrZ) bývá obecně definován jako „majetková újma vyčíslitelná v penězích“ – srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 11. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1319/2005.

⁶⁴ K pojmu „majetek“ ve smyslu angl. výrazu „wealth“ (jinak překládaného též jako „bohatství“) srov. např. Pearce, D. W. a kol. *MacMillanův slovník moderní ekonomie*. Praha: Victoria Publishing, 1992, str. 30 až 31: „Za bohatství (wealth) lze obecně považovat vše, co má tržní hodnotu a může být směneno za peníze nebo jiné komodity. Patří sem fyzická a finanční aktiva a také osobní zručnosti, umožňující vyvádět důchod. Rozlišovat lze dvě hlavní formy bohatství: hmotné substance, které se nazývají kapitálem, popř. ne-lidským bohatstvím, a nehmotné substance, což je tzv. lidský kapitál. Každá forma bohatství se vyznačuje schopností generovat důchod, jenž představuje výnos bohatství. Bohatství je stavová veličina, kdežto důchod je toková veličina. Současná hodnota toku důchodů determinuje hodnotu dané zásoby bohatství.“ Naproti tomu např. z hlediska účetní terminologie bývá „majetek podniku“ chápán jako „souhrn prostředků, které podnik při své hospodářské činnosti užívá“. Na „majetek“ je pak v této souvislosti nabízeno jednak z hlediska jeho konkrétní formy, v níž jsou nejrůznější hospodářské prostředky vázány, jednak z hlediska zdrojů, jimiž jsou hospodářské prostředky financovány. Mimo to uvažujeme-li z účetního hlediska o majetku z pohledu jeho konkrétní formy, v níž se navenek projevuje, hovoříme o „aktivech“, chceme-li však naproti tomu vyjádřit původ majetku (tj. finanční zdroje, z nichž byl pořízen), hovoříme o „kapitálu“ nebo také o „pasivech v širším smyslu“ (viz např. Kovanicová, D. *Abeceda účetních znalostí pro každého*. 10. vydání. Praha: Polygon, 2000, str. 5).

⁶⁵ Přiměřeně srov. např. § 1 odst. 1 větu první zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů, podle kterého „Zákon upravuje způsoby oceňování věcí, práv a jiných majetkových hodnot (dále jen „majetek“) a služeb pro účely stanovené zvláštními předpisy.“; podobně srov. § 6 odst. 1 větu první ObchZ, podle níž „Obchodním majetkem podnikatele, který je fyzickou osobou, se pro účely tohoto zákona rozumí majetek (věci, pohledávky a jiná práva a penězi ocenitelné jiné hodnoty), který patří podnikateli a slouží nebo je určen k jeho podnikání.“ – arg. slovy „a penězi ocenitelné jiné hodnoty“, tedy i zákonem výslovně uváděné „věci, pohledávky a jiná práva“ představují pouze zvláštní formy penězi ocenitelné hodnoty.

⁶⁶ Pokud jde o jednotlivé objektivním právem reglementované způsoby oceňování majetku a podmínky jejich použití, srov. např. § 24 a násl. zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, či § 2 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů (zákon o oceňování majetku), ve znění pozdějších předpisů.

Z uvedeného důvodu není zásadně významná ani eventuální změna (přeměna) konkrétní formy takového majetkového substrátu (majetkového aktiva tvořícího jeho součást) v čase, pokud ovšem tato změna (přeměna) nemá za následek faktické snížení jeho původní reálné hodnoty (např. při transformaci peněžní hotovosti do zcela neprodejného aktiva).⁶⁷ To znamená, že reálnou hodnotu a její případné snížení je třeba posuzovat zásadně vždy ve vztahu k celému majetku způsobilému sloužit jako předmět plnění potenciálně poskytnutého věřiteli v souvislosti s nuceným náhradním uspokojením jeho pohledávky,⁶⁸ nikoli pouze ve vztahu k oné části takového majetku, o jejíž formu se jedná (např. jiný ekonomický efekt bude mít prodej majetkového souboru sloužícího k určitému hospodářskému účelu jako celku,⁶⁹ a jiný ekonomický efekt může mít prodej takového majetkového souboru po částech, třebaže protiplnění získaná za tyto jednotlivé části původního majetkového souboru mohou být sama o sobě adekvátní reálné hodnotě těchto částí). Z hlediska pojmového vymezení faktické možnosti (nuceného náhradního) uspokojení věřitelovy pohledávky pak má existence takového majetkového substrátu význam pouze v době trvání věřitelovy pohledávky (a tím i v době trvání dlužníkovy závazku), a proto případná neexistence tohoto majetkového substrátu v době před vznikem věřitelovy pohledávky, stejně jako jeho případná neexistence v době po zániku věřitelovy pohledávky, bude z uvedeného hlediska zásadně irelevantní.

5.3.3 Dosažitelnost majetkového substrátu použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky pro dlužníkovy věřitele

Pro úspěch nuceného uspokojení věřitelovy pohledávky za dlužníkem nestačí, že pohledávka věřitele znějící na majetkové plnění reálně existuje, je obecně vymahatelná (poté, co nastaly všechny skutečnosti aktivující dlužníkovu povinnost splnit závazek), a zároveň, že zde objektivně existuje majetkový substrát (majetek) použitelný k jejímu uspokojení, nýbrž současně je nezbytné, aby tento majetkový substrát (majetek) byl pro dlužníkovy věřitele z hlediska jím sledovaného účelu (uspokojení pohledávky) také reálně dosažitelný. Protože majetkem (majetkovým substrátem) relevantním z hlediska nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky (ve významu předmětu plnění dlužníkovy závazku) je primárně pouze majetek věřitelova dlužníka (viz níže), bude i požadavek na dosažitelnost majetku (majetkového substrátu) použitelného k uspokojení věřitelovy pohledávky spojen výhradně s majetkem

⁶⁷ S tímto závěrem není v rozporu, že z hlediska jiných ustanovení právního řádu mohou mít forma majetku i její případné změny přímou právní relevanci. Srov. např. zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitostí, v platném znění, pokud jde o formu majetku, či zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, v platném znění, pokud jde o právně relevantní přeměnu určité formy majetku.

⁶⁸ Podobně např. i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/90.

⁶⁹ Srov. např. ustanovení § 5 odst. 1 ObchZ, podle něhož „Podnikem se pro účely tohoto zákona rozumí soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání. K podniku náleží věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které patří podnikateli a slouží k provozování podniku nebo vzhledem k své povaze mají tomuto účelu sloužit.“, a ustanovení § 5 odst. 2 ObchZ, podle kterého „Podnik je věc hromadná. Na jeho právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu. Tím není dotčena působnost zvláštních právních předpisů vztahujících se k nemovitým věcem, předmětům průmyslového a jiného duševního vlastnictví, motorovým vozidlům apod., pokud jsou součástí podniku.“. Dále pak srov. též institut smlouvy o prodeji podniku podle § 476 a násl. ObchZ.

věřitelova příslušného dlužníka (srov. přiměřeně rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR spis. zn. Kr II 375/23, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 1480/24, podle něhož „*Maří se nebo zkracuje uspokojení věřitele dle ust. § 205a tr. zák. č. 117/1852, ř. z., jakoukoli změnou ve stavu dlužníka jmění, kterou se toto jmění činí buď úplně nebo zčásti věřitelům nedosažitelným, nebo kterou se zvětšuje souhrn nároků, jež mají býti ze jmění pachatele uspokojeny.*“).

Zmíněná dosažitelnost dlužníka majetku pro věřitele je zde ovšem – na rozdíl od citovaného soudního rozhodnutí – pojata v užším smyslu, a to nikoliv též jako jeho fyzická dostupnost pro věřitele, nýbrž pouze jako *absence skutečností přímo zastírajících pravý stav dlužníka objektivně existujícího majetku prostřednictvím zdánlivého zmenšování jeho celkového objemu, přičemž není rozhodné, zda k tomuto zdánlivému zmenšování celkového objemu dlužníka majetku má docházet skrze fingované snižování dlužníkových aktiv nebo prostřednictvím fingovaného navyšování dlužníkových pasiv*. Je-li totiž existence objektivně jsoucího dlužníka majetku ve vztahu k věřiteli zastřena určitými nepravdivými skutečnostmi, pak se takovýto objektivně existující majetek stává pro věřitele nedosažitelným, což věřiteli (podobně jako reálná neexistence dlužníka majetku) rovněž brání v uspokojení jeho pohledávky za tímto svým dlužníkem.⁷⁰ Jako relativně samostatná komponenta faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky je pak dosažitelnost dlužníka majetku co do svého vzniku a trvání vždy plně odvislá od reálné existence dlužníka majetku, neboť její samostatná existence bez ohledu na případnou absenci dlužníka majetku je pojmově vyloučena. V těchto případech můžeme hovořit o *obecné dosažitelnosti* dlužníka majetku pro dlužníka věřitele.

Vedle právě nastiněné obecné dosažitelnosti dlužníka majetku pro věřitele má praktický smysl uvažovat rovněž o *zvláštní (speciální) nebo též kvalifikované dosažitelnosti* dlužníka majetku pro věřitele, a to vzhledem k dikci zákonného ustanovení § 256 odst. 1 písm. d) TrZ.⁷¹ Podle tohoto zákonného ustanovení se trestného činu poškozování věřitele dopustí, „*kdo i jen částečně zmaří uspokojení svého věřitele tím, že v řízení před soudem odmítne splnit zákonnou povinnost učinit prohlášení o svém majetku nebo o majetku právnické osoby, za kterou je oprávněn jednat, nebo v takovém prohlášení uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje*“. Povinnost učinit prohlášení o majetku je nyní po novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 30/2000 Sb.⁷² s účinností od 1. 1. 2001 upravena především v ustanovení § 260a a násl. OSŘ. Podle důvodové zprávy k tomuto zákonu má být institut prohlášení o majetku „*prostředkem, který umožňuje věřiteli peněžité pohledávky zjistit majetek dlužníka, na který by mohl posléze vést k vymožení své peněžité pohledávky výkon rozhodnutí*“. Naznačený

⁷⁰ Srov. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2, část věty „...a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkům majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zdánlivě zmenšuje.“.

⁷¹ V této souvislosti srov. i důvodovou zprávu k zákonu č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů: „*Skutková podstata trestného činu poškozování věřitele se doplňuje tak, aby zahrnovala i jednání spočívající v odmítnutí pachatele splnit zákonnou povinnost učinit před soudem úplně a pravdivě prohlášení o svém majetku. Tato skutková podstata navazuje na stávající úpravu postupu soudu ve vykonávacím řízení v rámci občanského soudního řízení.*“.

⁷² Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

účel tohoto institutu je v praxi naplňován osobním výslechem povinné osoby (dlužníka nebo fyzické osoby oprávněné jednat jménem právnické osoby, která je dlužníkem), přičemž podle téže důvodové zprávy má být smyslem tohoto výslechu „*zjištění majetkových poměrů dlužníka tak, aby věřitel se mohl návrhem na nařízení výkonu rozhodnutí domáhat uspokojení své pohledávky některým ze způsobů vyjmenovaných v § 258 odst. 1 OSŘ*“. Na rozdíl od oné obecné dosažitelnosti dlužníkovu majetku pro věřitele, chápané jako pouhá absence skutečností přímo zastírajících reálný stav dlužníkovu majetku, je proto nutné touto speciální či kvalifikovanou dosažitelností dlužníkovu majetku pro věřitele rozumět navíc i *poměrně konkrétní seznatelnost celkového stavu a struktury dlužníkovu majetku*, jejíž požadovaná míra (stupeň) bude blíže determinována kritérii obsaženými v příslušném zákonném ustanovení (pokud jde o právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí, srov. zejména § 260e odst. 2 OSŘ).

5.4 ZACHOVÁNÍ FAKTICKÉ MOŽNOSTI USPOKOJENÍ POHLEDÁVKY

Zachováním faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky se zde rozumí *neodstraňování některé z komponent této faktické možnosti jednáním popsáním v ustanovení § 256 TrZ, jež by bylo jako conditio sine qua non v kauzálním vztahu se vznikem objektivního stavu vyznačujícího se tím, že pro účely uspokojení věřitelovy pohledávky dosud nebylo reálně poskytnuto žádné majetkové plnění svou hodnotou odpovídající dlužnému plnění (tedy že nedošlo ani k podmíněnému uspokojení věřitelovy pohledávky – srov. výše) a současně že věřitel již ani nebude moci v relativně dohledné době dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovu majetku náhradním nuceným způsobem (tj. zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí) v takovém rozsahu, v jakém by to bylo objektivně možné nebýt těchto jednání*. Z uvedených definic vyplývá, že odstranění některé z těchto komponent jednáním uvedeným v § 256 TrZ bude po dobu, než budou splněny nebo zmařeny všechny ostatní zbývající podmínky vzniku faktické možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky (rozumí se nejčastěji před okamžikem splatnosti pohledávky jako jednou z nejdůležitějších skutečností aktivujících dlužníkovu povinnost plnit), po formálně právní stránce možné posoudit nanejvýš jako vývojové stadium trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ ve formě pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ;⁷³ v ostatních případech půjde o trestný čin dokonaný.

⁷³ Z věřitelova „práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku“ představujícího individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ vyplývá věřitelovo subjektivní právo na zachování každé z komponent této faktické možnosti jeho (věřitelova) uspokojení. To znamená, že spolu se vznikem kterékoliv jednotlivé komponenty této faktické možnosti věřitelova uspokojení současně věřiteli vzniká subjektivní právo na její zachování, tj. na její neodstraňování některým ze způsobů předpokládaných zákonným ustanovením § 256 TrZ. Porušení již existujícího věřitelova práva na zachování konkrétní komponenty faktické možnosti jeho uspokojení způsobem předpokládaným v tomto zákonném ustanovení proto může zakládat trestní odpovědnost pachatele za pokus trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ ve vztahu k § 256 TrZ, pakliže takové jednání dosud nemělo za následek přímo porušení věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku.

Podobný závěr zaujímá i trestněprávní doktrína, která jednání směřující ke zmaření možného uspokojení věřitelovy dosud nesplatné pohledávky právně kvalifikuje jako vývojové stadium trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ ve formě pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ nebo ve formě přípravy podle § 7 odst. 1 TrZ – srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416.

Je přitom zřejmé, že v ustanovení § 256 TrZ vypočtené formy trestného jednání zdaleka nepokrývají odstranění všech komponent této faktické možnosti, a proto některá jednání ve svém důsledku rovněž mařící možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nebudou podle tohoto zákonného ustanovení trestná (tím pochybitelně není řečeno, že nemohou být trestná podle jiných ustanovení trestního zákona). Nepokryto příslušnými zákonnými znaky uvedeného trestného činu zůstává protiprávní odstranění prvé ze shora vypočtených komponent, a to komponenty představované komplexem skutečností týkajících se věřitelovy pohledávky. Z uvedeného důvodu proto jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ v praxi bez dalšího nebude možné kvalifikovat kupříkladu úmyslné jednání dlužníka nebo jiné osoby spočívající v protiprávním zásahu do hmotného substrátu (např. listiny), v němž bude pohledávka věřitele jako ideální majetková hodnota inkorporována, pakliže s ohledem na konkrétní okolnosti případu bude důsledkem uvedeného jednání zánik věřitelovy pohledávky jako takové, a to z jiného důvodu než z důvodu soluce (tzn. že půjde o zánik věřitelovy pohledávky tzv. *sine satisfactione creditoris*).

První komponentou, jejíž úmyslné protiprávní odstranění zákon prostřednictvím ustanovení § 256 TrZ sankcionuje, je podmínka spočívající v reálné existenci majetkového substrátu použitelného k nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky. K odstranění této komponenty dochází tehdy, jestliže pachatel některou ze zákonem předpokládaných forem jednání (srov. níže) reálně sníží celkový objem k uspokojení věřitelovy pohledávky použitelného majetku, resp. reálně sníží celkovou hodnotu tímto majetkem představovanou, a to pod hranici vyjádřenou peněžitou částkou, která bude ekvivalentní reálné hodnotě dlužného plnění podle právního důvodu vzniku dlužníkovy závazku. Z uvedeného hlediska se jeví jako rozhodující výhradně změna kvantitativní, a nikoli změna kvalitativní chápaná jako změna konkrétní podoby (formy) či skladby dlužníkovy majetku, neboť i ta dlužníková aktiva, která běžně nejsou považována za likvidní majetek v pravém slova smyslu, mohou být v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky za jistých podmínek transformována do peněžní podoby prostřednictvím jejich prodeje. Právě vyčtené tvrzení o irelevantnosti kvalitativních změn v dlužníkově majetku z hlediska § 256 TrZ samozřejmě platí pouze za předpokladu, že naznačená kvalitativní změna nebude mít současně za následek též změnu kvantitativní (tzn. že změnou formy či skladby dlužníkovy majetku nedojde ke snížení jeho celkové reálné hodnoty).⁷⁴ S právními názory, které v souvislosti s vymezením podmínek trestní odpovědnosti podle § 256 TrZ berou zřetel pouze na dlužníkovy likvidní prostředky, a od zbylých částí dlužníkovy majetku (včetně jejich reálné hodnoty) odhlíží, proto nelze podle mého mínění sou-

⁷⁴ K tomu srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90: „Zda došlo k poškození věřitele, závisí pak na výši této pohledávky a na velikosti zbývajících majetku dlužníka. K poškození věřitele nedojde, jestliže může svou pohledávku uspokojit z jiného dlužníkovy majetku. Trestní zákon uvádí taxativně způsoby, jimiž dlužník může zmenšit majetek, z něhož by mohl zaplatit svůj dluh. Je to jednak skutečné zmenšení majetku, jednak předstírání takového zmenšení. Mezi tyto případy však nepatří zaplacení skutečného dluhu, a to ani tehdy ne, jestliže dlužník k tomu účelu prodal část svého majetku. Tím se totiž uhrn jeho majetku, který se skládá z aktiv a pasív, nezmenšil.“

hlasit.⁷⁵ K reálnému snížení celkového objemu (resp. celkové hodnoty) dlužníkovu majetku přitom může dojít následkem některého z více relativně různorodých jednání, která zákon typově vymezuje zákonnými znaky „zničí“, „poškodí“, „zcizí“ a „odstraní část majetku dlužníka“, a jejichž pachatelem může být buď přímo věřitelův dlužník – srov. § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, nebo jiná (tj. od dlužníka i poškozeného věřitele odlišná) osoba – srov. § 256 odst. 2 písm. a) TrZ. V případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 TrZ, jehož se může dopustit pouze dlužník jako tzv. konkrétní subjekt trestného činu, je uvedený výčet trestných jednání navíc rozšířen ještě o další samostatnou formu vyjádřenou zákonnými znaky „učiní část svého majetku neupotřebitelnou“.

Druhou a zároveň poslední komponentou faktické možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, jejíž odstranění podléhá trestnímu postihu dle § 256 TrZ, je zmíněná dosažitelnost dlužníkovu majetku pro věřitele. S ohledem na to, co již bylo řečeno o vzájemném vztahu této dosažitelnosti na straně jedné, a reálné existence dlužníkovu majetku na straně druhé, bude o zmaření této dosažitelnosti (jedno zda obecné či kvalifikované) možno hovořit pouze za předpokladu reálné existence dlužníkovu majetku. Pokud by se tedy potenciální pachatel při reálné neexistenci potřebného dlužníkovu majetku pokusil odstranit tuto komponentu faktické možnosti uspokojení věřitelovy pohledávky, nemohl by takovýmto svým jednáním naplnit znaky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, ale nanejvýš jeho (nezpůsobitelného) pokusu ve smyslu § 8 odst. 1 TrZ.⁷⁶ Konkrétní formy zmaření podmínky spočívající v *obecné dosažitelnosti* dlužníkovu majetku pro věřitele může představovat především jednání naplňující zákonný znak „zatají část dlužníkovu majetku“, jehož se může dopustit jak samotný dlužník – srov. § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, tak i jiná (od dlužníka odlišná) osoba – srov. § 256 odst. 2 písm. a) TrZ. Výhradně dlužník pak dále může tuto komponentu odstranit jednak jednáním spočívajícím v „předstírání nebo uznání neexistujícího práva nebo závazku“ ve smyslu § 256 odst. 1 písm. b) TrZ, a jednak jednáním subsumovatelným zákonnému znaku „svůj majetek zdánlivě zmenšuje“ ve smyslu § 256 odst. 1 písm. c) TrZ. Naproti tomu pouze jiná (od dlužníka odlišná) osoba může tuto komponentu odstranit jednáním spočívajícím v tom, že „k majetku dlužníka uplatní neexistující právo nebo pohledávku“ – srov. § 256 odst. 2 písm. b) TrZ. Pokud se týká odstranění *speciální* či *kvalifikované dosažitelnosti* dlužníkovu majetku dle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, pak v této souvislosti zákon zavádí dvě poměrně specifické formy trestného jednání, a to buď „odmítnutí splnit zákonnou povinnost učinit prohlášení o majetku dlužníka“, anebo „uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů v takovém prohlášení“, jejichž znaky může naplnit pouze konkrétní fyzická osoba, která byla (např. podle ustanovení § 260a a násl. OSŘ) vyzvána v řízení před soudem k učinění prohlášení o majetku dlužníka, a to jako tzv. *konkrétní subjekt* trestného činu ve smyslu § 90 odst. 1 TrZ.

⁷⁵ S příkladem takových názorů se lze setkat např. in: Kolektiv autorů. *Trestná činnost na českém kapitálovém trhu a v bankovní sféře*. Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky. Svazek 58. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, str. 175 až 176.

⁷⁶ Zcela v souladu s tímto konstatováním jsou i právní závěry rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 10. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1330/2005, publikovaného ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 23/2006.

VI. DLUŽNÍKŮV MAJETEK

Pojem „dlužníkův majetek“ ve smyslu posledního z definičních znaků individuálního objektu trestného činu poškození věřitele podle § 256 TrZ představuje označení zdroje věřitelova nuceného náhradního uspokojení. To v prvé řadě značí, že z objemu (sumy) majetkových hodnot potenciálně použitelných k jakémukoli (tj. dobrovolnému i nedobrovolnému) uspokojení věřitelovy pohledávky je z hlediska § 256 TrZ nejprve nutné typově (prostřednictvím typových znaků) vymezit určitý okruh těchto majetkových hodnot, jež budou relevantní z hlediska věřitelova potenciálního uspokojení chráněného právě tímto zákonným ustanovením (tj. z hlediska věřitelova *nuceného náhradního uspokojení* – viz výklad o rozlišování mezi dobrovolným a nedobrovolným uspokojením věřitelovy pohledávky). Takto typově vymezený okruh majetkových hodnot potenciálně použitelných k tomu uspokojení věřitelovy pohledávky, jež má být chráněno zákonným ustanovením § 256 TrZ, můžeme označit jako tzv. *zdroj věřitelova možného uspokojení* relevantního z hlediska účelu skutkové podstaty trestného činu poškození věřitele (podrobněji srov. níže). Primárně určujícím faktorem pro vymezení tohoto zdroje by pak zásadně mělo být právní postavení určitého právního subjektu, s kterýmžto postavením zákon spojuje možnost dlužníka věřitele realizovat to uspokojení, jež má být chráněno právě zákonným ustanovením § 256 TrZ (nucené náhradní uspokojení). Oním právním postavením významným z hlediska věřitelova nuceného náhradního uspokojení je postavení *věřitelova dlužníka* (viz dále).

O tom, na které právní subjekty a za jakých podmínek bude možné z hlediska zákonného ustanovení § 256 TrZ pohlížet jako na „dlužníka“, bylo již pojednáno v předchozích partiích tohoto příspěvku. Budiž proto pouze v úplně krátkosti zopakováno, že „dlužníkem“ je v kontextu pojednávané problematiky třeba rozumět *jakýkoli subjekt určitého právního vztahu povinný v jeho rámci poskytnout jinému právnímu subjektu majetkové plnění, pakliže by – obecně vzato – nárok na poskytnutí tohoto plnění mohl být oprávněnému subjektu přiznán některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí předpokládaných ustanovením § 274 OSŘ*. Není proto směrodatné, jaké formální označení v souvislosti s určitým právním postavením posuzovaného právního subjektu používá příslušná mimotrestní právní úprava,⁷⁷ splňuje-li právní subjekt v takovémto postavení výše uvedenou materiální podmínku, přičemž podle mého názoru není ani rozhodující, zda se z hlediska norem příslušné mimotrestní právní úpravy jedná o subjekt účastný hlavního či pouze akcesorického právního vztahu.⁷⁸ Za dlužníka ve smyslu § 256 TrZ však naproti tomu nelze považovat takový právní subjekt, který by sice měl povinnost poskytnout druhému právnímu subjektu (věřiteli) určité plnění, avšak pouze na základě

⁷⁷ Obdobně srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1415.

⁷⁸ Srov. např. zákonný pojem „dlužník“ ve smyslu § 488 ObčZ, „daňový dlužník“ ve smyslu § 57 odst. 1 ZSDP, „směnečník“ ve smyslu čl. I § 28 odst. 1 zákona č. 191/1950, zákon směnečný a šekový, ve znění zákona č. 29/2000 Sb., dále jen „ZSŠ“, „výstavce směnky vlastní“ ve smyslu čl. I § 78 odst. 1 ZSŠ, „povinná osoba“ ve smyslu § 4 zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, v platném znění, „povinná osoba“ ve smyslu § 4 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, v platném znění, či „povinná osoba“ ve smyslu § 5 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v platném znění, „ručitel“ ve smyslu § 546 a násl. ObčZ, „ručitel“ ve smyslu § 303 a násl. ObchZ, „ručitel“ ve smyslu § 260 a násl. CelZ, stejně jako doktrinární pojem „solidárně zavázaný dlužník“ ve smyslu § 511 odst. 1 ObčZ.

svého právního vztahu k třetí osobě (věřitelovu dlužníku), přičemž sám by ve vztahu k tomuto druhému subjektu (věřiteli) nebyl přímo nijak zavázán, a současně by ani tento druhý subjekt (věřitel) nebyl oprávněn bezprostředně na tomto prvním subjektu uvedené plnění vymáhat (srov. např. ustanovení § 534 ObčZ, podle něhož „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli. Věřiteli z toho však přímé právo nevznikne.*“).

Nicméně zdroj věřitelova možného uspokojení chráněného zákonným ustanovením § 256 TrZ zpravidla není co do svého rozsahu identický s veškerým majetkem nacházejícím se ve vlastnictví věřitelova dlužníka, který má zákonnou povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, o jejíž zmaření se jedná. Vedle tohoto *základního kritéria* představovaného osobou věřitelova dlužníka jako vlastníka určitého majetku (majetkového celku) nutno při vymezení zdroje věřitelova potenciálního nuceného náhradního uspokojení v závislosti na okolnostech konkrétních případů uvažovat i některá *kritéria zvláštní*, která vyplývají z příslušné speciální (mimotrestní) právní úpravy reglementující v dané věci v úvahu připadající způsob věřitelova nuceného náhradního uspokojení (srov. především právní úpravu soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu jako úpravu v tomto směru základní a v jistém smyslu i univerzální). Uvedená zvláštní kritéria mohou mít buď povahu *kvantitativního kritéria*, nebo charakter *kritéria kvalitativního*, a to v závislosti na tom, zda se týkají vymezení rozsahu dlužníka majetku postižitelného v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky,⁷⁹ či v závislosti na tom, zda se tato kritéria mají týkat právně relevantních forem⁸⁰ dlužníka majetku postižitelných v rámci procesu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky jednotlivými zákonem stanovenými způsoby⁸¹ takového uspokojení.

VII. ZMAŘENÍ VĚŘITELOVA USPOKOJENÍ

7.1 RELATIVNOST POJMU „ZMAŘENÍ VĚŘITELOVA USPOKOJENÍ“ A OTÁZKA JEHO VYMEZENÍ

Pro pochopení individuálního objektu jakéhokoli trestného činu mají značný význam především zákonné znaky blíže charakterizující následek uvažovaného

⁷⁹ V této souvislosti srov. např. ustanovení § 278 a 279 OSŘ, § 299 odst. 2 OSŘ, § 301 odst. 2 OSŘ, § 321 a 322 OSŘ, pokud jde o vyloučení dlužníka majetku z výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu. Naproti tomu však srov. i některá zákonná ustanovení, která naopak rozsah dlužníka majetku postižitelného v rámci soudního výkonu rozhodnutí rozšiřují, jako např. ustanovení § 442 odst. 3 ObčZ, podle něhož „*Byla-li škoda způsobena úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, může soud rozhodnout, že je možno právo na náhradu škody uspokojit z věci, které z majetkového prospěchu nabyt, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na náhradu škody uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.*“. Přiměřeně srov. též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 3. 2003, spis. zn. 7 Tdo 271/2003.

⁸⁰ Např. v případě soudního výkonu rozhodnutí podle části VI. občanského soudního řádu se jedná o formu majetku v podobě *mzdy a jiného příjmu* (srov. § 276 a násl. OSŘ), *pohledávky* (srov. § 303 a násl. OSŘ), *jiného majetkového práva* (srov. § 320 až 320a OSŘ), *věci movité* či *nemovitosti* (srov. § 321 a násl. OSŘ), *spoluvlastnického podílu* (srov. § 338 OSŘ) a *podniku, části podniku nebo podílu spolumajitele podniku* (srov. § 338f OSŘ).

⁸¹ Srov. § 257 OSŘ a § 258 odst. 1 OSŘ.

trestného činu. Základní podoba tohoto následku může spočívat buď v porušení individuálního objektu trestného činu, jedná-li se o tzv. *trestný čin poruchový*, anebo v pouhém ohrožení individuálního objektu, jde-li o tzv. *trestný čin ohrožovací*. Pokud se týká trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, není sporu o tom, že tento trestný čin je ukázkovým příkladem trestného činu poruchového. K porušení individuálního objektu tohoto trestného činu dochází, a tedy *trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ je dokonán, pokud v důsledku jednání předpokládaných výše označeným zákonným ustanovením vznikne stav vyznačující se tím, že pro účely uspokojení věřitelovy pohledávky dosud nebylo reálně poskytnuto žádné majetkové plnění svou hodnotou odpovídající dlužnému plnění (tedy že nedošlo ani k podmíněnému uspokojení věřitelovy pohledávky – srov. výše) a současně že věřitel již ani nebude moci v relativně dohledné době dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku náhradním nuceným způsobem (tj. zejména prostřednictvím soudního výkonu rozhodnutí) v takovém rozsahu, v jakém by to bylo objektivně možné nebýt těchto jednání.*⁸² Pro takový stav zákon používá označení „zmaření uspokojení věřitele“ – arg. slovy „kdo zmaří uspokojení svého věřitele“ v ustanovení § 256 odst. 1 TrZ a slovy „kdo zmaří uspokojení věřitele jiné osoby“ v ustanovení § 256 odst. 2 TrZ (zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ zde tedy do značné míry vyjadřuje synonymum pro „poškození věřitele“ ve smyslu rubriky zákonného ustanovení § 256 TrZ – *argumentum a rubrica*). Zmíněný stav se podle všeho musí vyznačovat určitými atributy, z nichž se na předním místě sluší jmenovat atribut *relativní trvalosti* (permanence) a atribut *relativní neměnnosti* (stability). Oba řečené atributy vyjadřují tezi, podle níž obligatorní podmínkou pro naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ je absence konkrétních skutečností reálně odůvodňujících předpoklad změny tohoto stavu ve smyslu znovuoobnovení faktické možnosti věřitelova uspokojení, a to (v závislosti na specifických okolnostech toho kterého případu) v relativně dohledné době.⁸³ Uvedená podmínka tedy pojmově vylučuje z dosahu zákonných znaků „zmaření věřitelova uspokojení“ stavy, kdy by věřitel objektivně nemohl dosáhnout uspokojení své pohledávky za určitým dlužníkem pouze z důvodu dlužníkovy momentální (přechodné) indisponibility potřebnými prostředky (v obchodních vztazích typicky při pouhém zpoždění plateb ze strany dlužníkových odběratelů).⁸⁴

Zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ označuje faktický stav daný zpravidla konkrétní (skutečnou či alespoň navenek se jevící) ekonomickou situací dlužníka, která znemožňuje věřiteli dosáhnout uspokojení své pohledávky za tímto dlužníkem. Rozhodně ovšem v tomto případě nejde o stav charakterizovaný výlučně jen tím, že se

⁸² Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck: 2003, str. 1416: „Dlužník zmaří uspokojení svého věřitele tím, že jednáním vůči svému majetku některou z forem podle § 256 odst. 1 TrZ způsobí stav, kdy věřitel nemůže ani částečně dosáhnout uspokojení své pohledávky.“

⁸³ Srov. přiměřeně ustanovení § 1 odst. 3 ZKV, podle něhož „Fyzická osoba, je-li podnikatelem, a právnická osoba je v úpadku i tehdy, jestliže je předlužena. O předlužení jde tehdy, jestliže tato osoba má více věřitelů a jestliže její splatné závazky jsou vyšší než její majetek; do ocenění dlužníkovy majetku se zahrne i očekávaný výnos z pokračující podnikatelské činnosti, lze-li příjem převyšující náklady při pokračování podnikatelské činnosti důvodně předpokládat.“

⁸⁴ Blíže k vymezení pojmů „pouhé ztížení uspokojení“ a „oddělení uspokojení“ srov. např. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 14. 3. 2001, spis. zn. 3 To 982/2000, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 12/2002.

věřiteli nepodařilo dosáhnout uspokojení své pohledávky v rámci příslušného soudního či jiného řízení, což mimo jiné značí, že právní závěr o naplnění tohoto zákonného znaku není nijak podmíněn iniciací ani výsledkem soudního nebo podobného⁸⁵ vykonávacího řízení (srov. výklad shora).⁸⁶ Pro správnost tohoto tvrzení částečně vypovídá i dikce zákonného ustanovení § 256 TrZ, z níž lze dovodit, že ke „zmaření věřitelova uspokojení“ v případě trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ dochází vždy ještě před skončením příslušného soudního vykonávacího řízení, a tedy bez ohledu na jeho skutečný výsledek deklarovaný příslušným soudním rozhodnutím. Popíralo by ostatně smysl skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, jakož i právní ochrany tímto ustanovením věřiteli poskytované, pokud by závěr o naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ měl být vždy podmínován až výsledkem řízení určeného k nucenému uspokojení věřitelovy pohledávky, neboť takový požadavek by ve svých důsledcích v řadě případů věřitele nutil podávat zcela zbytečně návrhy na zahájení takového řízení i při vědomí, že pro objektivní nedostatek dlužníkovu majetku bude návrh soudem zamítnut⁸⁷ nebo řízení již zahájené následně soudem zastaveno⁸⁸. Do jisté míry opačný právní názor ovšem zastává, jak již bylo zmíněno výše, současná trestněprávní doktrína⁸⁹ a z ní vycházející soudní praxe⁹⁰.

Vzhledem k tomu, že zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ označuje určitý faktický stav, kdy věřitel není schopen dosáhnout uspokojení své pohledávky, bude prvořadým předpokladem pro posouzení otázky naplnění uvedeného formálního znaku apriorní vymezení podmínek tomuto zákonnému znaku korespondujícího způsobu věřitelova předpokládaného uspokojení. Řečeno jinými slovy, aby bylo v praxi jednoznačně určitelné, zda se v konkrétním případě jedná o stav „zmaření věřitelova uspokojení“, musí být předem jasné, co přesně se tímto uspokojením v obecné poloze rozumí, a za jakých podmínek by takovéto uspokojení mělo či mohlo být realizováno. Jelikož *uspokojením věřitele*, kterému je zákonným ustanovením § 256 TrZ poskytována trestněprávní ochrana, je primárně *nucené náhradní uspokojení* (zpravidla realizované prostřednictvím soudního vykonávacího řízení – viz výše), bude jednou z obli-

⁸⁵ Srov. např. institut daňové exekuce ve smyslu § 73 a násl. ZSDP, institut správní exekuce ve smyslu § 103 a násl. zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění, institut exekučního řízení podle zákona č. 120/2001 Sb., o exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), v platném znění, institut konkursního řízení podle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění.

⁸⁶ Srov. též např. Dolenský, A. *Úpadkové delikty*. Obchodní právo č. 4/1994, str. 2: „*Věřitelova pohledávka už vznikla a trestná činnost záleží v tom, že někdo (dlužník nebo jiná osoba) dlužníkuv majetek, z něhož by se mohl věřitel uspokojit, fakticky nebo zánělivě zmenšuje. Exekuce zatím vedena není. Tento případ byl dříve označován jako podvodný úpadek, ale dlužník nemusí být v úpadku, ba dokonce tu nemusí být více věřitelů.*“

⁸⁷ Srov. např. § 264 odst. 2 OSŘ – „*Soud zamítne návrh na výkon rozhodnutí, jestliže je již z návrhu zřejmé, že by výítěžek, kterého by se dosáhlo, nepostačil ani ke krytí nákladů výkonu rozhodnutí.*“, či § 12a odst. 4 větu první ZKV – „*Je-li zřejmé, že majetek dlužníka nebude postačovat k úhradě nákladů konkursu, soud návrh na prohlášení konkursu zamítne pro nedostatek majetku; přitom je soud oprávněn učinit si úsudek o prodejnosti majetku dlužníka nebo o dobytosti jeho pohledávek.*“

⁸⁸ Srov. např. § 268 odst. 1 písm. e) OSŘ – „*Výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže průběh výkonu rozhodnutí ukazuje, že výítěžek, kterého jím bude dosaženo, nepostačí ani ke krytí nákladů.*“, či § 44 odst. 1 písm. d) ZKV – „*Soud usnesením zruší konkurs, ve kterém nedošlo k potvrzení nuceného vyrovnání, zjistí-li, že majetek podstaty nepostačuje k úhradě nákladů konkursu, přičemž nepřihlíží k věcem, právům, pohledávkám nebo jiným majetkovým hodnotám vyloučeným z podstaty (§ 27 odst. 6 ZKV).*“

⁸⁹ Srov. např. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417.

⁹⁰ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 3. 2000, spis. zn. 4 Tz 49/2000, publikované v Soudních rozhledech pod č. 90/2000-III, podobně jako rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, či rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 12. 2005, spis. zn. 5 Tdo 1162/2005.

gatorních podmínek takového věřitelova uspokojení apriorní vymezení okruhu majetkových zdrojů, jež by účelům tohoto nuceného náhradního uspokojení měly sloužit. Nejprve tedy musí být vyjasněno, z okruhu jakých majetkových zdrojů může být takové (nucené náhradní) uspokojení dlužníkovy věřitele realizováno, v závislosti na vymezení okruhu těchto majetkových zdrojů pak lze zkoumat, zda (nucené náhradní) uspokojení dlužníkovy věřitele vůbec bylo objektivně možné, načež teprve lze činit závěry o případném naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“. Konkrétní zvolené hledisko (kritérium), jehož prostřednictvím budeme okruh těchto majetkových zdrojů vymezovat, tudíž bude současně (skrze naznačené stanovení podmínek věřitelova nuceného náhradního uspokojení) významnou měrou determinovat rozsah zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

Zde si dovolím krátký exkurz. Identický princip se ostatně (nikoli náhodou) uplatní také u skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, která je zvláštním případem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (srov. § 256a odst. 1 TrZ – „*Kdo jako dlužník, který není schopen plnit své splatné závazky, zmaří, byť i jen částečně, uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného věřitele...*“). Vydeme-li při zkoumání otázky naplnění formálního znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ v intencích zákonného ustanovení § 256a TrZ pouze z celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků (dlužníkovy likvidního majetku)⁹¹, pak jeho „neschopnost plnit své splatné závazky“ bude odpovídat stavu běžně nazývanému „insolvence“ ve smyslu § 1 odst. 2 ZKV. Faktický stav, kdy věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu těchto dlužníkových likvidních prostředků (dlužníkovy likvidního majetku) v takovém rozsahu, v jakém by toho byl jinak schopen nebýt onoho zvýhodňujícího jednání, bude možno kvalifikovat v rámci naznačeného hlediska (hlediska celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků) jako stav „zmaření věřitelova uspokojení“.

Příklad č. 2: Dlužník D. má dva věřitele se splatnými pohledávkami v obou případech znějícími na peněžité plnění. Pohledávka věřitele A. obnáší 1 000 000 Kč, pohledávka věřitele B. 2 000 000 Kč. Dlužník disponuje majetkem v úhrnné reálné (tj. skutečně prodejní) hodnotě 4 000 000 Kč, z toho peněžní hotovostí (likvidním majetkem) v částce (hodnotě) 1 200 000 Kč. Jedná se proto o stav insolvence, nikoli však o stav předlužení. Dlužník D. použije své likvidní prostředky v částce 1 000 000 Kč na plné uspokojení pohledávky věřitele A. (tj. na uspokojení této pohledávky ve výši 100 % její nominální hodnoty), v důsledku čehož bude v dohledné době schopen uspokojit pohledávku věřitele B. toliko částkou 200 000 Kč (tj. ve výši 10 % její nominální hodnoty). Pokud by dlužník postupoval v souladu se způsobem uspokojování obou těchto věřitelů, jaký předpokládají normy objektivního práva – pro zjednodušení předpokládáme nemodifikovaný způsob poměrného uspokojení, pak by z celkového objemu svých likvidních prostředků uspokojil věřitele A. částkou 400 000 Kč (1/3) a věřitele B. částkou 800 000 Kč (2/3). Můžeme proto uzavřít, že v daném případě bylo uspokojení věřitele B. zmařeno v rozsahu 600 000 Kč (800 000 Kč minus 200 000 Kč). Toto zmaření je však pouze relativní, neboť věřitel B. objektivně disponuje určitou možností dosáhnout (třebaže s mnohem většími komplikacemi a pravděpodobně i delší časovou prodlevou než jeho konkurent – věřitel A.) uspokojení zbytku své pohledávky z ostatních částí dlužníkovy majetku, jejichž úhrnná hodnota obnáší 2 800 000 Kč.

⁹¹ S právním pojmem „likvidní majetek“ se lze setkat i v oblasti práva obchodních společností, srov. např. § 220i odst. 1 písm. n) ObchZ.

Pokud ovšem jako výchozí kritérium zvolíme celkový objem dlužníkovra majetku, pak dlužníkovra „neschopnost plnit své splatné závazky“ bude odpovídat stavu běžně označovanému jako „předlužení“ (tj. stavu vyznačujícím se převísem celkového objemu dlužníkovra splatných závazků nad celkovým objemem jeho majetku), a potom faktický stav, kdy věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu veškerého dlužníkovra majetku v rozsahu, v jakém by toho jinak (nebýt zvýhodnění jiného dlužníkovra věřitele) byl schopen, bude rovněž přípustné označit jako „zmaření věřitelova uspokojení“. Především stav „zmaření“ při nedostatku dlužníkovra likvidního majetku tudíž bude v porovnání s tímto stavem „zmaření“ představovat pouze *zmaření relativní*, zatímco posléze popisovaný stav „zmaření“ při nedostatku veškerého dlužníkovra majetku již bude myslitelné z tohoto úhlu pohledu označit jako *zmaření absolutní*.⁹²

Příklad č. 3: Dlužník D. má opět dva věřitele se splatnými pohledávkami. Pohledávka věřitele A. obnáší 2 000 000 Kč, pohledávka věřitele B. 1 000 000 Kč. Dlužník však tentokrát disponuje pouze majetkem v úhrnné reálné (tj. skutečné prodejní) hodnotě 2 100 000 Kč. Jedná se tedy o stav předlužení, neboť celkový objem dlužníkovra majetku (2 100 000 Kč) je menší než celkový objem dlužníkovra splatných závazků (3 000 000 Kč). Dlužník D. uspokojí pohledávku věřitele A. majetkovým plněním v hodnotě 2 000 000 Kč (tj. ve výši 100 % její nominální hodnoty), v důsledku čehož na uspokojení pohledávky věřitele B. zbyde majetek (majetkové plnění) v hodnotě 100 000 Kč (tj. ve výši 10 % její nominální hodnoty). Pro zjednodušení opět předpokládejme, že i v tomto případě objektivní právo požaduje poměrné uspokojení obou těchto pohledávek. Správně proto měla být pohledávka věřitele A. o nominálně hodnotě 2 000 000 Kč uspokojena plněním v hodnotě 1 400 000 Kč (2/3) a pohledávka věřitele B. o nominální hodnotě 1 000 000 Kč plněním v hodnotě 700 000 Kč (1/3). Můžeme proto uzavřít, že v tomto případě bylo uspokojení věřitele B. zmařeno ve výši 600 000 Kč (700 000 Kč minus 100 000 Kč). Toto zmaření již lze do určité míry chápat jako zmaření absolutní, neboť na rozdíl od předchozího případu se věřiteli B. nenabízí žádná možnost, jak dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka D., neboť tento majetek jako potenciální zdroj majetkového plnění je nyní zcela vyčerpan.⁹³

⁹² Blíže k tomuto rozlišování srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16.

⁹³ Takové případy zmaření věřitelova uspokojení rozhodně nelze kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Podstatou jednání směřujícího ke zmaření možnosti věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovra majetku je zde totiž protiprávní *přednostní uspokojení* (čili protiprávní *zvýhodnění*) jiného dlužníkovra věřitele, kterážto zvláštní forma trestného jednání odpovídá zákonným znakům skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (arg. slovy „kdo ... zmaří uspokojení svého věřitele tím, že zvýhodní jiného věřitele“ ve smyslu § 256a odst. 1 TrZ). Zákonným znakům trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ dále odpovídá také reálný ekonomický stav, v němž se dlužník v těchto případech nachází, neboť stav předlužení chápaný jako převís úhrnu dlužníkovra splatných závazků nad úhrem dlužníkovra majetku vždy značí *neschopnost dlužníka dostát svým splatným závazkům* (arg. slovy „kdo jako dlužník, který není schopen plnit své splatné závazky, ...“ ve smyslu § 256a odst. 1 TrZ). Od obou těchto zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (tj. znaku „neschopnost dlužníka plnit své splatné závazky“ a znaku „zvýhodnění věřitele“) se pak odvíjí i rozdíly ve vymezení individuálních objektů obou těchto trestných činů, kdy individuální objekt trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ (na rozdíl od individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) musí reflektovat nejen specifickou ekonomickou situaci dlužníka, ale vedle toho i zákonem daný způsob určení rozsahu, v jakém by měla být věřitelova pohledávka uspokojována v porovnání s pohledávkami jiných dlužníkovra věřitelů. Podrobněji k této otázce srov. Průcha, V. *K problematice vymezení některých zákonných znaků trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a trestního zákona*. Trestní právo č. 3/2005, str. 5 až 16.

Nicméně přistoupíme-li k řešenému problému z hlediska veškerých hypoteticky v úvahu připadajících zdrojů majetkového plnění (nejen tedy z hlediska dlužníkovy majetku, ale též např. z hlediska majetku dlužníkovy ručitele, z hlediska alternativy pojistného plnění potenciálně poskytnutého věřiteli v případě platební neschopnosti dlužníka, z hlediska věřitelovy možnosti získat plnění z titulu náhrady škody způsobené trestným činem zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ spáchaným fyzickou osobou jednajícím jménem dlužníka, apod.), pak by samozřejmě o *absolutní zmaření* mohlo jít teprve za předpokladu, že znevýhodněný věřitel nebude s to dosáhnout uspokojení své pohledávky ani z těchto dalších (alternativních) zdrojů.

Na příkladu skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ bylo myslím názorně demonstrováno, že pojem „zmaření věřitelova uspokojení“ označující příslušný zákonný znak této skutkové podstaty bude vždy z povahy věci představovat pojem *relativní*, jehož konkrétní obsah bude plně záviset na volbě hledisek pro stanovení podmínek naplnění zákonného znaku tímto pojmem označeného. V podstatě shodný závěr o obecné relativnosti pojmu „zmaření věřitelova uspokojení“ pak v případě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ do jisté míry zaujímá i soudobá právní teorie a soudní praxe, které s odkazem na zákonné ustanovení § 1 odst. 2 ZKV (vymežující pro účely konkursního řízení úpadkový stav v podobě insolvence) chápou zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256a TrZ jako *nemožnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z celkového objemu dlužníkových likvidních prostředků*. Třebaže dle mého soudu nelze dost dobře souhlasit s tvrzením, že ustanovení § 256a TrZ dopadá pouze na zmaření věřitelova uspokojení za stavu dlužníkovy insolvence, a nikoliv na zmaření věřitelova uspokojení za stavu dlužníkovy předlužení,⁹⁴ je nepochybné, že v případě skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ právní teorie i právní praxe považuje za nezbytné okruh zdrojů potenciálního majetkového plnění relevantních z hlediska možného věřitelova uspokojení vymežit (definovat) prostřednictvím navazující zákonné právní úpravy (konkrétně, jak již řečeno, odkazem na zákonné ustanovení § 1 odst. 2 ZKV).

Jako zcela logický a zároveň i plně legitimní se mi proto jeví požadavek, aby nejen v případě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, ale též u trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, byl okruh majetkových zdrojů relevantních z hlediska zákonem předpokládaného uspokojení dlužníkovy věřitele (jehož zmaření má být podle tohoto zákonného ustanovení trestné) definován prostřednictvím konkrétní zákonné právní úpravy. Dle mého názoru nelze argumentovat tím, že požadavek apriorního pozitivního vymezení okruhu zdrojů potenciálního majetkového plnění relevantních z hlediska zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ se týká pouze skutkové podstaty trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, a nikoli též skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, protože tento zákonný znak, společný jak obecné skutkové podstatě trestného činu poškozování

⁹⁴ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1431: „Ustanovení § 256a TrZ ovšem nedopadá na stav předlužení dlužníka, byť i ten je důvodem ke konkursnímu či vyrovnacímu řízení.“ Shodně i Šámal, P. – Půry, F. – Sotolář, A. – Štenglová, I. *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 508. Podobně též např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2000, spis. zn. 5 Tz 146/2000, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod. č. Rt 38/2001.

věřitele podle § 256 TrZ, tak i vůči ní speciální skutkové podstatě trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 256a TrZ, vyjadřuje jeden a týž obecný princip. Teprve výsledky uplatnění tohoto principu se u obou zmíněných skutkových podstat mohou různit, a to v závislosti na dalších (specifických) faktorech v obecné rovině ovlivňujících trestnost podle toho kterého zákonného ustanovení. Bez apriorního a dostatečně transparentního rámcového vymezení okruhu zdrojů potenciálního majtkového plnění relevantních z hlediska otázky dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ proto dle mého názoru nelze v praxi činit závěry o naplnění či nenaplnění znaků skutkové podstaty tohoto trestného činu.

Doktrinární a posléze soudní praxí přejímaný způsob stanovení hledisek pro vymezení okruhu možných zdrojů majtkového plnění relevantních z hlediska § 256 TrZ v podobě stanovení dvou kumulativních podmínek, a to jednak podmínky v podobě *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*, a jednak podmínky v podobě současné absence *dlužníkovy vlivu na to, aby jeho závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku*,⁹⁵ nelze podle mého názoru považovat za zcela přesný. Skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ má totiž za cíl chránit právní a tím i faktické postavení dlužníkovy věřitele v tom směru, aby tento věřitel, nebude-li jeho pohledávka za dlužníkem uspokojena dobrovolně, mohl s využitím prostředků a postupů zakotvených mimotrestní právní úpravou (především cestou soudního výkonu rozhodnutí) dosáhnout nuceného náhradního uspokojení této své pohledávky i proti vůli dlužníka. Z uvedené premisy vyplývá, že z hlediska § 256 TrZ není a ani nemůže být primárně rozhodující schopnost či neschopnost dlužníka poskytnout svému věřiteli dlužné plnění, ale že primárně určující musí být vždy schopnost, resp. neschopnost dlužníkovy věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky. Pro správnost tohoto konstatování svědčí mimo jiné fakt, že ustanovením § 256 TrZ jsou postihovány i takové formy zmaření věřitelova uspokojení, které již z povahy věci naopak předpokládají dlužníkovu schopnost dostat svému závazku vůči věřiteli [srov. § 256 odst. 1 písm. b), c) a d) TrZ a § 256 odst. 2 písm. b), c) TrZ]. Přijmout doktrinární vymezení podmínek dokonání tohoto trestného činu (zejména podmínky v podobě *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*) by proto znamenalo zcela nelogicky vyloučit i tyto posléze uvedené formy trestného jednání z dosahu zákonného ustanovení § 256 TrZ.

Se závěrem, že primární je vždy možnost (resp. nemožnost) věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, a nikoli schopnost (resp. neschopnost) dlužníka dlužné plnění věřiteli poskytnout, úzce souvisí rovněž problém druhé z obou shora uváděných podmínek, kterou je podmínka spočívající v absenci *dlužníkovy vlivu na to, aby jeho*

⁹⁵ Srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1416 až 1417: „*Trestný čin je zde dokonán, tedy uspokojení věřitele je alespoň částečně zmařeno, jestliže dlužník v důsledku majtkových dispozic či jiných jednání uvedených v § 256 odst. 1 TrZ již není schopen poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu a dlužník již nemá vliv ani na to, aby byl jeho závazek vůči věřiteli splněn jinak než z dlužníkovy majetku.*“ Shodný právní názor je vyjádřen např. i v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 2005, spis. zn. 5 Tdo 473/2005, rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 9. 2005, spis. zn. 5 Tdo 945/2005, či v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2005, spis. zn. 5 Tdo 460/2005.

závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku. Dlužník totiž může v zásadě vždy (a nutno přiznat, že oprávněně) namítat, že jeho závazek vůči věřiteli by mohl být splněn jinak než z jeho vlastního majetku, neboť dlužníkovi zpravidla nic nebude výslovně bránit v uzavření dohody s jakoukoli třetí osobou, která by jeho závazek vůči věřiteli eventuálně splnila. Samotná možnost uzavření takové dohody však v praxi z věřitelova pohledu nebude mít zpravidla žádný podstatný význam – srov. přiměřeně ustanovení § 534 ObčZ, podle něhož „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli. Věřiteli z toho však přímé právo nevznikne.*“. Z uvedeného vyplývá, že podobně jako podmínka první spočívající v *neschopnosti dlužníka poskytnout věřiteli plnění v celém rozsahu v souladu s obsahem závazkového právního vztahu*, tak ani podmínka druhá založená na *absenci dlužníkovy vlivu na to, aby jeho závazek vůči věřiteli byl splněn jinak než z dlužníkovy majetku* primárně vůbec neřeší otázku možnosti či nemožnosti dlužníkovy věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky, která je z hlediska předpokladů naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ otázkou klíčovou. Nad rámec právě řečeného si nelze nepoložit otázku, do jaké míry je v obecné rovině vůbec smysluplné hovořit o dlužníkově reálné možnosti ovlivnit to, zda věřitelova pohledávka bude – v případě potřeby i nucenou formou – úspěšně uspokojena z jiných (náhradních) zdrojů, nad nimiž tento dlužník nemá žádnou dispozici (např. z majetku dlužníkovy ručitele, z majetku solidárně zavázaného spoludlužníka či z majetku některých zákonem zřízených zajišťovacích fondů).⁹⁶

Poněkud obšírněji se proto nyní pokusím přiblížit důvody, jež podle mého názoru naopak svědčí spíše pro přijetí závěru, že okruh majetkových zdrojů (zdrojů potenciálního majetkového plnění) relevantních z hlediska naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ, a tím i z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele, zahrnuje toliko celkový objem dlužníkovy majetku v případě potřeby použitelného k nucenému náhradnímu uspokojení věřitelovy pohledávky.⁹⁷

⁹⁶ Jde o to, že právě možnost poskytnutí plnění dlužníkovi věřiteli dlužníkovým ručitelem podle § 546 a násl. ObčZ, solidárně zavázaným dlužníkem podle § 511 ObčZ či dokonce možnost poskytnutí plnění dlužníkovi věřiteli Fondem pojištění vkladů formou výplaty náhrady za pojištěnou pohledávku z vkladu podle § 41a a násl. zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „BankZ“, by podle zmíněného doktrinárního přístupu měla být důvodem pro závěr, že ke zmaření možného uspokojení dlužníkovy věřitele vůbec nedošlo – viz Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, zejména str. 1417, 1422 a 1424.

⁹⁷ Stejný závěr, třebaže ne takto explicitně vyjádřený, se ostatně nabízí i z odůvodnění celé řady soudních rozhodnutí. Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 11. 1989, spis. zn. 6 Tz 33/89, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 41/90, podle něhož „*K naplnění této skutkové podstaty je nezbytné, aby proti obviněnému (sic) byla uplatněna oprávněná pohledávka ze strany věřitele. Zda došlo k poškození věřitele, závisí pak na výši této pohledávky a na velikosti zbývajících majetku dlužníka. K poškození věřitele nedojde, jestliže může svou pohledávku upokojit z jiného dlužníkovy majetku. ... Proto dlužník, který prodá svůj majetek nebo jeho část, a ze získaných prostředků uhradí jiné skutečné (nikoli fiktivní) pohledávky vůči sobě, se nedopouští trestného činu podle § 256 odst. 1 TrZ, byť tímto jednáním zmaří nebo částečně zmaří uspokojení věřitele. Stejně je tomu, když dlužník prodejem svého majetku nebo jeho části pouze ztíží či oddálí uspokojení věřitele, jemuž zůstává možnost uspokojit svou pohledávku z jiného dlužníkovy majetku.*“. Dále srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 9. 2005, spis. zn. 3 Tdo 482/2005, podle jehož odůvodnění „*S jednáním v některé z forem předpokládaných v ustanovení § 256 odst. 2 písm. a) TrZ pak zákon spojuje následek (resp. účinek) spočívající v tom, že v důsledku tohoto jednání dojde k faktickému zmenšení aktiv dlužníkovy majetku, z nichž by jinak mohl věřitel dosáhnout uspokojení své pohledávky.*“

Primární důvod pro akceptaci závěru, že v případě skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele je základním kritériem pro vymezení podmínek naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ pouze majetek věřitelova příslušného dlužníka (dlužníkův majetek), lze spatřovat v jazykovém vyjádření této skutkové podstaty prostřednictvím normativního textu zákonného ustanovení § 256 TrZ. Téměř veškeré formy trestného jednání popsané v tomto ustanovení se totiž *expressis verbis* váží k majetku věřitelova dlužníka, bez ohledu na okolnost, zda pachatelem uvedeného trestného činu má být ve smyslu § 256 odst. 1 TrZ *věřitelův dlužník* [arg. slovy „svého majetku“ v § 256 odst. 1 písm. a) TrZ, slovy „svůj majetek“ v § 256 odst. 1 písm. c) TrZ, slovy „o svém majetku nebo o majetku právnické osoby, za kterou je oprávněn jednat“ v § 256 odst. 1 písm. d) TrZ], anebo zda jím má být ve smyslu § 256 odst. 2 TrZ *jiná osoba* [arg. slovy „část majetku dlužníka“ ve smyslu § 256 odst. 2 písm. a) TrZ a slovy „k majetku dlužníka“ ve smyslu § 256 odst. 2 písm. b) TrZ]. Přímou z textu tohoto zákonného ustanovení se tak naznačuje, že i zákonodárce při koncipování této skutkové podstaty vycházel z představy, že uspokojení věřitele, jehož zmaření má být podle tohoto ustanovení trestné, by jinak (tj. nebýt pachatelem jednání) bylo realizováno právě z majetku věřitelova příslušného dlužníka. Opačný přístup, podle něhož by z hlediska naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ měly být relevantní i jiné zdroje potenciálního (čili dosud nerealizovaného) majetkového plnění než dlužníkův majetek (tj. majetek jiného právního subjektu než věřitelova dlužníka), vyvolává nutně otázku, z jakého důvodu trestnímu postihu podle § 256 TrZ – s ohledem na doslovné znění tohoto zákonného ustanovení – nepodléhá vedle zmaření věřitelova uspokojení z dlužníkovy majetku též zmaření věřitelova potenciálního uspokojení z oněch náhradních zdrojů (z majetku dalších právních subjektů), zvláště uvážíme-li, že z pohledu dlužníkovy věřitele by v těchto případech přece neměl být v zásadě žádný rozdíl mezi zmařením možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku na straně jedné, a zmařením možnosti uspokojení jeho pohledávky z majetku jiné osoby na straně druhé. V takovém případě by se proklamovaná trestněprávní ochrana potenciálního uspokojení věřitelovy pohledávky, kterou má právě ustanovení § 256 TrZ zajišťovat, celkem důvodně jevila jako nedostatečná, což by byl zajisté závěr poněkud odporující obecné zásadě (*presumpci*) *rationálního zákonodárce*.⁹⁸ Podle mého názoru se však o nedostatek platné právní úpravy v tomto případě nejedná, neboť takto zákonem výslovně naznačené vymezení zdroje potenciálního majetkového plnění je plně v souladu s účelem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ, kterým se (jak už bylo vícekrát zdůrazněno) rozumí právní garance zachování faktické možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení.

⁹⁸ Pokud by skutečným záměrem zákonodárce bylo nevázat otázku „zmaření věřitelova uspokojení“ pouze na majetek věřitelova dlužníka, pravděpodobně by se to odrazilo v jazykovém vyjádření normativního textu zákonného ustanovení § 256 TrZ, např. tak, že trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TrZ spáchá, „kdo i jen částečně zmaří uspokojení svého věřitele tím, že zničí, poškodi, zatají, zcizí, učiní neupotřebitelnou nebo odstraní část svého majetku nebo majetku jiné osoby, z něhož by věřitel mohl dosáhnout uspokojení své pohledávky“.

Tím se postupně dostáváme k dalšímu z argumentů pro závěr, že okruh majetkových zdrojů, jejichž dotčení naplňuje zákonný znak „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ, by měl být zúžen pouze na majetek věřitelova dlužníka. Tento v pořadí druhý argument se opírá o účel skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Jestliže účelem skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ má být primárně poskytnutí garancí z hlediska věřitele potřebnému zachování faktické možnosti nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky (viz výše), pak tato skutková podstata nesmí kolidovat s navazující mimotrestní právní úpravou jednotlivých možných způsobů věřitelova nuceného náhradního uspokojení, přičemž musí i bezpodmínečně respektovat základní principy, na nichž institut nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky spočívá. Pravděpodobně vůbec nejdůležitějším z těchto základních principů je přitom zásada, že nucené náhradní uspokojení věřitelovy pohledávky lze uskutečnit pouze proti tomu právnímu subjektu, který má zákonem nebo na základě zákona uloženu právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, a který je se splněním této své právní povinnosti v prodlení, čili který dobrovolně svou právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku řádně a včas nesplnil.⁹⁹ Jak vyplývá z jednotlivých právních úprav reglementujících konkrétní způsoby věřitelova nuceného náhradního uspokojení, touto povinnou osobou je zásadně vždy pouze věřitelův dlužník (srov. přiměřeně zejména ustanovení § 251 OSŘ, podle něhož „Nesplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí, může oprávněný podat návrh na soudní výkon rozhodnutí.“, ve spojení s ustanovením § 256 odst. 1 OSŘ, podle kterého „Proti jinému, než kdo je v rozhodnutí označen jako povinný, nebo ve prospěch jiného, než kdo je v rozhodnutí označen jako oprávněný, lze nařídit a provést výkon rozhodnutí, jen jestliže je prokázáno, že na něj přešla povinnost nebo právo z rozhodnutí.“).¹⁰⁰

⁹⁹ Na zmíněný princip v souvislosti vykonávacím, resp. exekučním řízením odkazuje také např. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 21. 12. 2004, spis. zn. II. ÚS 199/04, publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku č. 35, pod č. 195.

¹⁰⁰ Týž princip se zásadně uplatňuje i v jiných (specifických) případech nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky, jako např. v konkursním řízení podle zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v platném znění (srov. např. § 1 odst. 1 ZKV, podle něhož „Účelem zákona je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku.“, ve spojení s ustanovením § 2 odst. 3 ZKV, podle kterého „Cílem konkursu a vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z majetku tvořícího konkursní podstatu, a to za podmínek stanovených tímto zákonem.“; dále srov. ustanovení § 6 odst. 1 ZKV, podle něhož „Majetek podléhající konkursu tvoří konkursní podstatu.“, spolu s ustanovením § 6 odst. 2 ZKV, podle kterého „Konkurs se týká majetku, který patřil dlužníkovi v den prohlášení konkursu a kterého nabyt za konkursu; tímto majetkem se rozumí také mzda nebo jiné podobné příjmy. Do podstaty nenáleží majetek, jehož se nemůže týkat výkon rozhodnutí; majetek sloužící podnikatelské činnosti z podstaty vyloučen není.“. V rozporu s tímto principem ovšem není ani ustanovení § 6 odst. 3 ZKV, podle něhož „Za podmínek stanovených tímto zákonem patří do podstaty také majetek jiných osob, zejména těch, které jej nabyly na základě neúčinných právních úkonů dlužníka.“, neboť smyslem tohoto zákonného ustanovení primárně není umožnit dlužníkovým věřitelům uspokojení jejich pohledávek z jiných (náhradních) zdrojů majetkového plnění (z majetku jiných osob), nýbrž zajistit, aby pohledávky věřitelů byly uspokojovány pokud možno z veškerého dlužníkovy majetku, a nikoli pouze z těch majetkových aktiv, která se zcela nesporně jeví být vlastnictvím věřitelova dlužníka (srov. např. § 19 ZKV).

Je pravdou, že povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku může mít i jiná osoba než věřitelův dlužník (srov. např. občanskoprávní institut tzv. *převzetí plnění* upravený v ustanovení § 534 ObčZ, podle jehož věty první „*Kdo se s dlužníkem dohodne, že splní jeho závazek vůči jeho věřiteli, má vůči dlužníkovi povinnost poskytovat plnění jeho věřiteli.*“, nebo obdobně obchodněprávní institut *plnění závazku pomocí jiné osoby* ve smyslu ustanovení § 331 ObchZ, podle něhož „*Plní-li dlužník svůj závazek pomocí jiné osoby, odpovídá tak, jako by závazek plnil sám, nestanoví-li tento zákon jinak.*“). Z hlediska institutu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky je však v těchto případech podstatné, že ani právní povinnost třetích osob uspokojit věřitelovu pohledávku nezakládá věřiteli přímé právo vymáhat na těchto třetích osobách svou pohledávku, kterou má za dlužníkem (srov. § 534 větu druhou ObčZ).¹⁰¹ Jinými slovy řečeno, majetek takovýchto třetích osob povinných uspokojit věřitelovu pohledávku by za naznačených okolností mohl být dotčen pouze nepřímo, a to při výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky věřitelova dlužníka vůči některé z těchto třetích osob jako *poddlužníku*¹⁰² za podmínek podle § 303 a násl. OSŘ,¹⁰³ což značí, že primárně by i v těchto případech byl zdrojem věřitelova nuceného náhradního uspokojení výhradně majetek věřitelova dlužníka. Z hlediska trestní odpovědnosti pachatele podle § 256 TrZ není přitom nijak významná ani okolnost, že možnost dlužníka splnit svůj závazek prostřednictvím jiné osoby brání zániku takového závazku pro nemožnost plnění,¹⁰⁴ neboť ke zmaření věřitelova uspokojení ve smyslu tohoto zákonného ustanovení se zásadně nevyžaduje zánik dlužníka závazku pro nemožnost plnění. Správnost uvedeného konstatování lze poměrně názorně demonstrovat na situacích předpokládaných ustanoveními § 256 odst. 1 písm. b), c), d) TrZ a § 256 odst. 2 písm. b), c) TrZ, kdy objektivně nepůjde o neschopnost dlužníka splnit svůj závazek (a tedy z hlediska mimotrestní právní úpravy ani o zánik závazku pro nemožnost plnění), neboť dlužník ve skutečnosti bude potřebným majetkem disponovat, ale kdy půjde o nemožnost (neschopnost) dlužníka věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníka reálně existujícího majetku neboli o nedosažitelnost dlužníka majetku pro věřitele.

7.4 ARGUMENTACE PODSTATOU DLUŽNÍKOVA PRÁVNÍHO POSTAVENÍ

Řekli jsme si, že subjektem povinným uspokojit věřitelovu pohledávku, na němž zároveň věřitel může v případě potřeby svou pohledávku vymáhat, je zásadně pouze věřitelův dlužník. Naskytá se však otázka, do jaké míry se právní postavení

¹⁰¹ Blíže srov. např. Komentář k občanskému zákoníku (Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003), str. 676 až 677.

¹⁰² Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 677: „*Přijímatel má povinnost pouze vůči dlužníkovi, že namísto něj splní závazek jeho věřiteli. Nesplní-li přijímatel tento závazek, může dlužníkovi vzniknout nárok na náhradu škody, jež mu nesplněním závazku vznikla.*“

¹⁰³ Reálná (skutečná prodejní) hodnota majetku takovéto třetí osoby (poddlužníka) se samozřejmě bude promítat do bonity dlužníkovy pohledávky za touto třetí osobou, a tím bude mít nepochybně vliv i na reálnou (skutečnou prodejní) hodnotu této dlužníkovy pohledávky, a potažmo i celého dlužníka majetku.

¹⁰⁴ Srov. např. § 352 odst. 1 ObchZ – „*Závazek se považuje za splnitelný též v případě, lze-li jej splnit pomocí jiné osoby.*“, a dále § 575 odst. 1 ObčZ – „*Stane-li se plnění nemožným, povinnost dlužníka plnit zanikne.*“, ve spojení s § 575 odst. 2 ObčZ – „*Plnění není nemožné, zejména lze-li je uskutečnit i za ztížených podmínek, s většími náklady nebo až po sjednaném čase.*“.

věřitelova dlužníka jako osoby povinné uspokojit věřitelovu pohledávku, (a zároveň osoby povinné strpět její případné nucené náhradní uspokojení) modifikuje za situace, kdy věřiteli příslušná právní úprava umožňuje inkasovat namísto dlužného plnění plnění náhradní, a to z jiných zdrojů než z dlužníkovy majetku. Otázka může být položena rovněž tak, zda beztestně z hlediska § 256 TrZ bude zmaření možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení z dlužníkovy majetku za předpokladu, že tento věřitel bude moci získat alternativní plnění od jiných právních subjektů jako svých náhradních dlužníků, a osoba takto jednající bude na možnost věřitelova náhradního uspokojení spoléhat. Odpověď na obě tyto otázky úzce souvisí především s podstatou dlužníkovy právního postavení, neboli s podstatou právního institutu dlužníka ve smyslu § 256 TrZ.

Jak již bylo uvedeno, *dlužníkem* ve smyslu § 256 TrZ je třeba rozumět *subjekt určitého právního vztahu povinný v jeho rámci poskytnout jinému právnímu subjektu majetkové plnění, pakliže by – obecně vzato – nárok na poskytnutí tohoto plnění mohl být oprávněnému subjektu přiznán některým z titulů pro soudní výkon rozhodnutí předpokládaných ustanovením § 274 OSŘ*. Primární zákonnou povinností každého dlužníka ve shora uvedeném smyslu je povinnost splnit svůj závazek (dluh) vůči věřiteli, neboli jinak řečeno uspokojit pohledávku svého věřitele. Jestliže tak dlužník (třeba i prostřednictvím třetí osoby) řádně a včas neučiní, dostává se do prodlení, čímž se věřiteli otevírá možnost přistoupit k zákonem upravené proceduře nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku. Věřitel tedy není přímo závislý na ochotě či neochotě svého dlužníka splnit závazek, který vůči věřiteli tento dlužník má, neboť pro případ dlužníkovy neochoty plnit věřitel disponuje právní možností dosáhnout uspokojení své pohledávky odpovídající tomuto závazku i proti vůli dlužníka náhradním způsobem za využití prostředků státního donucení. Jinak řečeno, dokud trvá právní povinnost konkrétního dlužníka splnit svůj závazek (a dokud tedy trvá i pohledávka dlužníkovy věřitele), trvá spolu s ní i dlužníkovy specifické právní postavení včetně veškerých právních konsekvencí z tohoto právního postavení pro dlužníka vyplývajících.

Těmito právními konsekvencemi vyplývajících z dlužníkovy právního postavení jsou především právní omezení, která dlužníka do doby zániku jeho dlužnického postavení z povahy věci svazují. Chápeme-li totiž *právní povinnost* jako *právní nutnost* určitého chování,¹⁰⁵ je dlužník jako subjekt povinný k určitému chování vždy do jisté míry limitován v možnostech jiného svého chování, což obzvlášť platí ve vztahu k jeho možnostem vykonávat své vlastnické právo ke svému majetku. Naznačená omezení dlužníka při výkonu jeho vlastnického práva se nejvýrazněji projevují v omezení jeho práva disponovat se svým majetkem (*ius disponendi*) a v omezení jeho práva svůj majetek volně užívat (*ius utendi*), kdy limitem pro výkon těchto dlužnických práv bude vždy zájem dlužníkovy věřitele na zachování faktické možnosti nuceného náhradního uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku (srov. ustanovení čl. 11 odst. 1 věty první Listiny, podle něhož „Každý má právo vlastnit majetek.“, a ustanov-

¹⁰⁵ Srov. Veverka, V. – Boguszak, J. – Čapek, J. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Praha: Codex, 1996, str. 92.

vení čl. 11 odst. 3 věty první a druhé Listiny, podle kterého „*Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy.*“).¹⁰⁶ Jestliže totiž věřitel, jehož pohledávka dosud nebyla uspokojena, má ze zákona právo domáhat se jejího uspokojení i proti vůli svého dlužníka náhradním způsobem z dlužníkovy majetku za využití prostředků státního donucení, pak rovněž toto věřitelovo právo musí být ve smyslu čl. 11 odst. 3 věty druhé Listiny chráněno proti zneužívání vlastnického práva ze strany jiných právních subjektů, a tedy i ze strany věřitelova dlužníka, na němž má tento věřitel právo svou pohledávku vymáhat. Pokud bychom naopak připustili, že dlužník, který dosud dobrovolně nesplnil svou právní povinnost uspokojit věřitelovu pohledávku, může zcela volně nakládat se svým majetkem či tento majetek zcela neomezeně užívat, a to na úkor zachování faktické možnosti uspokojení svého věřitele, popírali bychom tím smysl institutu nuceného náhradního uspokojení věřitelovy pohledávky a jeho místo v platném právním řádu.¹⁰⁷

Z uvedeného vyplývá, že dokud trvá právní postavení určité osoby jako dlužníka, trvají také právní omezení z takového právního postavení pro tuto osobu vyplývající, neboť smyslem těchto omezení je zajistit věřiteli možnost úspěšného vynucení dlužníkovy právní povinnosti uspokojit věřitelovu pohledávku, tedy dosáhnout splnění dlužníkovy závazku i proti vůli takového dlužníka. Ani případným založením právní možnosti věřitele požadovat alternativní plnění z jiných zdrojů než z dlužníkovy majetku se tedy bez dalšího právní postavení věřitelova dlužníka nemění. Tímto konstatováním je zároveň determinována odpověď na otázku legitimacy eventuálních očekávání, že věřitel dosáhne uspokojení své pohledávky z jiných (alternativních) zdrojů v případě nemožnosti dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku, a to ze strany osob, které by možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z dlužníkovy majetku úmyslně a bez náležitého právního důvodu¹⁰⁸ mařili. Úmysl takto jednajících osob (dlužníka či kterékoli jiné osoby) bude v těchto případech vždy zahrnovat jistou formu poškození dlužníkovy věřitele (tím, že věřiteli bude znemožněn úspěšný výkon jeho zákonného práva), a proto jednání tímto specifickým úmyslem (*dolus malus*) vedená jako jednání odporující obecné právní zásadě *neminem laedere* budou mít z uvedeného titulu charakter jednání protiprávních, čímž nebudou požívat ani právní ochrany, která by jim jinak (za předpokladu jejich právní konformity) náležela.¹⁰⁹ Z téhož důvodu nelze dle mého názoru zásadně přiznat právní relevanci ani při-

¹⁰⁶ To znamená, že v naznačeném směru se neuplatní obecná právní zásada *Neminem laedit, qui iure suo utitur*.

¹⁰⁷ Pouze na doplnění budiž připomenuto, že v zásadě shodná právněpolitická východiska zastávala i prvorepubliková soudní praxe, kdy např. Nejvyšší soud ČSR ve svém rozhodnutí ze dne 2. 7. 1935, spis. zn. Zm I 720/35, následně publikovaném in: Vážný. 1935, XVII: 295 až 298, ve spojitosti s § 1 zákona č. 78/1883 ř. z., o trestech na zmaření exekuce, mimo jiné uvedl: „Účelem zákona je poskytnout věřiteli účinnou ochranu proti zlomyslnosti dlužníka, který různými výtáčkami může odkládati splnění svého závazku, různými námitkami a opravnými prostředky může protahovati právoplatné rozhodnutí rozepře ve snaze, znarůiti tak uspokojení věřitele ze jmění dlužníka, jež mu má býti zárukou, že dojde splnění svých nároků. ... Za žádných okolností nesmí se dlužník vymknouti ze svých povinností a ohroziti uspokojení svého věřitele v budoucnosti bezprávnou dispozicí majetkem, který tvoří věřitelovu záruku, že dojde uspokojení.“

¹⁰⁸ Srov. např. institut krajní nouze podle § 14 TrZ a § 418 odst. 1 ObčZ.

¹⁰⁹ Přiměřeně srov. též např. § 3 odst. 1 ObčZ – „Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“, či § 265 ObchZ – „Výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochrany.“

padnému tvrzení takových osob, že v době svého protiprávního jednání, kterým věřiteli fakticky znemožnili uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku, důvodně spoléhaly na možnost tohoto věřitele získat náhradní plnění z jiných (alternativních) zdrojů; zejména v případech, kdy možnost věřitele získat náhradní plnění bude podmíněna nemožností věřitele získat plnění z dlužníkovy majetku, by takové námitky navíc odporovaly zásadě *nemo turpitudinem suam allegare potest*.

7.5 ARGUMENTACE SMYSLEM A FUNKCÍ ZAJIŠŤOVACÍCH A JIM SVÝM ÚČELEM PODOBNÝCH PRÁVNÍCH INSTITUTŮ UMOŽŇUJÍCÍCH VĚŘITELI ZÍSKAT NÁHRADNÍ MAJETKOVÉ PLNĚNÍ Z JINÝCH ZDROJŮ NEŽ Z DLUŽNÍKOVA MAJETKU

S právě předestřenou právní argumentací vycházející z podstaty dlužníkovy právního postavení těsně souvisí právní argumentace založená na smyslu a základní funkci zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů, které dlužníkovu věřiteli umožňují získat náhradní majetkové plnění z jiných zdrojů než je dlužníkovu majetek. Hlavním důvodem pro zavedení této zvláštní kategorie právních institutů primárně plnicích ve vztahu k hlavnímu závazku především funkci *zajišťovací*, případně funkci *reparační* či *satisfakční*,¹¹⁰ byl zcela nepochybně záměr zákonodárce poskytnout dlužníkovu věřiteli právní nástroje k posílení jeho právního postavení v souvislosti s procesem uspokojování jeho pohledávky znějící na majetkové plnění. To znamená, že právní možnost věřitele uspokojit svou pohledávku z majetku svého (hlavního) dlužníka není a ani nemůže být *de iure* podmiňována využitím těchto právních institutů. Tyto právní instituty představují jakési *beneficium creditoris*, neboť jejich prostřednictvím se pouze zvyšuje obecný standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky, resp. přesněji řečeno získání majetkového plnění, které je jinak předmětem věřitelovy pohledávky (např. tím, že věřitel získá možnost vymáhat dlužné plnění alternativně buď na svém hlavním dlužníku nebo na ručiteli jako na svém náhradním dlužníku).

Podle mého názoru za situace, kdy příslušná mimotrestní právní úprava zajišťuje vyšší standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky, je nezbytné tento vyšší standard právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení respektovat i z hlediska věřitelovy trestněprávní ochrany podle § 256 TrZ. Jinými slovy řečeno, je-li věřitel *de iure* oprávněn vymáhat dlužné plnění alternativně na více různých právních subjektech (např. na hlavním dlužníku a na ručiteli), pak by objektivní právo mělo zajistit, aby faktická možnost výkonu těchto věřitelových alternativních práv vůči různým právním subjektům (např. věřitelova práva uspokojit svou pohledávku z majetku svého hlavního dlužníka a věřitelova práva uspokojit svou pohledávku z majetku ručitele jako svého náhradního dlužníka) nebyla bez náležitého právního důvodu úmyslně ze strany jiných osob mařena, neboť pouze tímto způsobem lze reálně garantovat

¹¹⁰ Výjimku představují takové zajišťovací a jim svým účelem podobné právní instituty, jejichž podstatu tvoří preventivní poskytnutí reálného majetkového plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele, a které tak *de facto* plní (byť i jen podmíněně) ve vztahu k hlavnímu dlužníkovu závazku uhrazovací funkci. Jak již bylo uvedeno shora, preventivní poskytnutí reálného majetkového plnění ve prospěch dlužníkovy věřitele lze v nejširším slova smyslu označit jako „uspokojení věřitelovy pohledávky“, a proto v těchto případech nebude přicházet v úvahu závěr o naplnění znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ.

zachování původní úrovně právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení. Důraz na význam právních garancí týkajících se zachování faktické možnosti výkonu všech těchto práv pak vychází z teze, že formálně existující subjektivní právo, které nelze reálně vykonat, v jistém smyslu ztrácí povahu subjektivního práva.

Pro snazší pochopení se pokusím uvedené závěry demonstrovat na zajišťovacím právním institutu ručení podle § 546 a násl. ObčZ (podrobněji k tomuto zajišťovacímu institutu srov. níže). Pokud určitý pachatel úmyslně a zároveň protiprávně zmaří možnost věřitele uspokojit svou pohledávku z majetku svého hlavního dlužníka, jehož závazek bude zajištěn ručením poskytnutým třetí osobou jako věřitelovým náhradním dlužníkem, neexistuje podle mého názoru žádný důvod, proč by takové pachatelovo jednání nemělo být možné alespoň po formální stránce kvalifikovat jako dokonáný trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ. Jestliže připustíme právní kvalifikaci takového jednání jako zmíněného trestného činu, pak (jeho spácháním vzniknuvší) nárok poškozeného věřitele na náhradu trestným činem způsobené škody v tomto případě zpravidla nastoupí na místo původní věřitelovy pohledávky za hlavním dlužníkem, jejíž uspokojení bylo předmětným jednáním zmařeno. V důsledku toho věřiteli i nadále zůstane zachována možnost požadovat dlužné plnění alternativně na dvou různých právních subjektech (1. na pachateli trestného činu a 2. na původním ručiteli), čímž lze docílit toho, aby původní vyšší standard právních záruk úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky daný počtem právních subjektů, na nichž věřitel *de iure* může dlužné plnění vymáhat, zůstal zachován. Tento vyšší standard právních záruk věřitelova úspěšného uspokojení, o kterém je zde řeč, pochopitelně neznamená, že by věřitel v naznačeném případě byl oprávněn současně inkasovat dvojí plnění poskytnutá z různých právních titulů (konkrétně v daném případě poprvé z titulu věřitelova nároku na náhradu trestným činem způsobené škody, a podruhé z titulu ručitelova zajišťovacího závazku), neboť každé z těchto plnění představuje vždy alternativu k plněním zbývajícím, a proto přijetí některého z těchto plnění věřitelem má za následek zánik věřitelovy možnosti domáhat se stejného majetkového plnění z jiného právního titulu.¹¹¹

Nicméně v recentní právní nauce se lze setkat i s poněkud odlišným přístupem, který se vyznačuje tím, že otázku dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ podmiňuje nejen věřitelovou neschopností získat dlužné plnění z majetku svého hlavního dlužníka, ale paralelně s tím i jeho neschopností získat náhradní plnění skrze využití zajišťovacích nebo jim (svým účelem) podobných právních institutů. To znamená, že jakékoli rozšíření škály možností dlužníkovy věřitele získat náhradní plnění namísto chybějícího dlužného plnění by za těchto podmínek mělo být současně provázáno přímo úměrným rozšířením okruhu kumulativních podmínek trestní odpovědnosti pachatele podle § 256 TrZ (tzn. podmínek, jejichž současné splnění je nutným předpokladem pro vyvození trestní odpovědnosti pachatele). Jinak řečeno, čím více by věřitel svou pohledávku zajistil, tím širší okruh podmínek pro naplnění skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ – a tím i pro uplatnění trestněprávní ochrany touto skutkovou podstatou zajišťované – by musel být

¹¹¹ K tomu srov. zejména rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 29. 4. 1994, spis. zn. 7 Cdo 150/93, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 56/95.

následně splněn. Zákonitě se proto vnučuje otázka, zda by potom v praxi u převážně většiny případů nebylo pro dlužníkovu věřitele snazší, efektivnější a pravděpodobně i hospodárnější svou pohledávku vůbec nezajišťovat (např. formou ručitelského závazku), ale raději spoléhat na to, že samotná hrozba trestním postihem podle § 256 TrZ v souvislosti s nijak nezajištěnou pohledávkou dostatečně odradí potenciálního pachatele od jednání vedoucího ke zmaření faktické možnosti věřitelova nuceného náhradního uspokojení, a tím zajistí dosažení vyšší míry pravděpodobnosti úspěšného uspokojení věřitelovy pohledávky než ony mimotrestní zajišťovací a jim svým účelem podobné právní instituty (s ohledem na pojetí trestního práva jako *ultimae rationis* by trestně-právní ochrana měla být vždy tou nejzazší a tudíž zároveň i tou nejpřísnější formou právní ochrany). Třebaže by se zmíněný doktrinární přístup z jistého úhlu pohledu mohl jevit jako legitimní vzhledem k obecnému požadavku minimalizace trestní represe, domnívám se, že při komplexním pohledu na věc nemůže nevyvolat jisté pochybnosti o své opodstatněnosti, a to z důvodu, že ve svých konsekvencích může vést až k faktické negaci základního smyslu a stěžejních funkcí těchto zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů. Tato negace smyslu zajišťovacích a jim svým účelem podobných právních institutů se následně promítá i do celé řady problémů, které vznikají nebo mohou vznikat v souvislosti s těmito jednotlivými instituty.

Začneme institutem *náhrad za dlužné plnění* a jeho významem z hlediska otázky naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ. Zmíněný přístup v důsledku absence pozitivního vymezení okruhu majetkových zdrojů relevantních z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ podmiňuje trestní odpovědnost pachatele mimo jiné i věřitelovou nemožností (neschopností) získat pro účely uspokojení své pohledávky odpovídající majetkové plnění z titulu různých náhrad vyplácených za původní dlužné plnění.¹¹² Jestliže bychom přistoupili na tato východiska, pak nemůžeme *a priori* vyloučit, aby mezi uvedená majetková plnění byla zahrnována i plnění získaná např. z titulu *náhrady škody* způsobené jednáním naplňujícím znaky trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ (srov. zejména § 420 odst. 1 ObčZ), potažmo i plnění získaná z titulu *nároku na vydání bezdůvodného obohacení* (srov. zejména § 451 odst. 2 ObčZ, § 456 ObčZ a § 458 ObčZ). Vzhledem k faktu, že každé jednání naplňující znaky trestného činu bude jako jednání protiprávní neplatným právním úkonem¹¹³ a jako takové bude podle okolností případu zakládat nárok na náhradu škody či nárok na vydání bezdůvodného obohacení, mohl by uvedený přístup ve svých důsledcích v praxi vést až k založení objektivní nemožnosti právně kvalifikovat téměř veškerá jednání mařící uspokojení věřitele z dlužníkovu majetku jako dokonany trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ – *argumentum contradictione in adiecto*.¹¹⁴

¹¹² Srov. např. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1424, a tam zmiňovanou problematiku výplaty náhrad za pojištěnou pohledávku z vkladu u banky Fondem pojištění vkladů.

¹¹³ Srov. zejména § 39 ObčZ, podle něhož „Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům.“

¹¹⁴ Trestný čin jako čin protiprávní je totiž možné spáchat pouze neplatným právním úkonem, a je-li neplatným právním úkonem způsobena škoda či získáno bezdůvodné obohacení, vzniká osobě poškozené tímto trestným činem přímo *ex lege* nárok na náhradu takovéto škody, příp. nárok na vydání bezdůvodného obohacení.

Obzvlášť markantní bude tento rozpor v oblasti trestního řízení, a to vzhledem k dikci zákonného ustanovení § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ,¹¹⁵ pokud řízení bude vedeno pro některý z dokonanych kvalifikovaných trestných činů poškozování věřitele podle § 256 odst. 3 TrZ či podle § 256 odst. 4 TrZ, jehož zákonným znakem bude způsobení škody na cizím majetku (zpravidla na majetku poškozeného věřitele), a soud rozhodující o vině obžalovaného tímto trestným činem bude nucen v rámci adhezního řízení současně rozhodnout také o nároku poškozeného věřitele na náhradu trestným činem způsobené škody (srov. § 43 odst. 1 TrŘ).

Příklad č. 4: Proti obžalovanému A. je vedeno trestní stíhání pro dokonany trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ, jehož se měl podle obžaloby dopustit tím, že jako jednatel obchodní společnosti D. odstraněním veškerého majetku této společnosti úmyslně zmařil uspokojení pohledávky jejího věřitele V. o nominální hodnotě 6 000 000 Kč, a způsobil tak na cizím majetku škodu ve výši odpovídající nominální hodnotě této (neuspokojené) pohledávky. Po provedeném hlavním líčení soud dospěl k závěru, že jednatel A. vystupující jménem právnické osoby D. skutečně zmařil uspokojení věřitele V. za současného způsobení škody na cizím majetku ve výši 6 000 000 Kč. Vzhledem k tomu, že výše trestným činem způsobené škody bude součástí popisu skutku ve výroku odsuzujícího rozsudku, jímž bude jednatel A. uznán vinným ze spáchání dokonaneho kvalifikovaného trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ, jehož zákonným znakem bude způsobení škody velkého rozsahu, bude soud ve smyslu § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ povinen obžalovanému jednatele A. současně uložit povinnost nahradit trestným činem způsobenou škodu, a to v částce 6 000 000 Kč. Nabude-li tento výrok o náhradě škody později právní moci, stane se bez dalšího vykonatelným právním titulem ve smyslu § 274 písm. a) OSŘ. Tímto akcesorickým výrokiem o náhradě škody tedy soud současně věřiteli V. umožní cestou soudního výkonu rozhodnutí vymoci náhradní plnění přímo od pachatele uvedeného trestného činu (tj. od jednatele A. jako fyzické osoby). Jestliže bychom akceptovali názor, že o zmaření věřitelova uspokojení se nemůže jednat tehdy, má-li věřitel možnost místo dlužného plnění získat plnění náhradní, pak by soud svým výrokiem o povinnosti k náhradě trestným činem způsobené škody podle § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ *de facto* protirečnil svému předcházejícímu výroku o vině dokonany trestným činem poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a), odst. 4 TrZ.¹¹⁶

V souvislosti s uvedeným přístupem je však třeba zmínit i další neméně významnou otázku týkající se trestního postihu jednání, jejichž finálním důsledkem bude faktické poškozování třetích subjektů povinných poskytnout dlužníkovu věřiteli majetkové plnění jako náhradu za absentující dlužné plnění, kterým v době takového „poškozovacího“ jednání nebude náležet právní postavení dlužníkovu věřitele (např. dlužníkův ručitel). Tuto část výkladu bude ovšem žádoucí začít poněkud obširněji stručným přiblížením

¹¹⁵ Srov. ustanovení § 228 odst. 1 části věty za středníkem TrŘ, podle něhož „nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, jestliže je výše škody součástí popisu skutku uvedeneho ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena.“

¹¹⁶ Přitom nelze opomíjet ani fakt, že v některých případech zákon skýtá poškozenému věřiteli mnohem větší záruky pro dosažení nuceného uspokojení jeho pohledávky z titulu nároku na náhradu úmyslným trestným činem způsobené škody, než jaké mu nabízel pro dosažení nuceného uspokojení jeho původní pohledávky – srov. např. již citované ustanovení § 442 odst. 3 ObčZ.

obecných podmínek trestní odpovědnosti podle § 256 TrZ. Trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako typický trestný čin poruchový je dokonán vznikem následku v podobě porušení individuálního objektu. Aby určité jednání mohlo vést k porušení nějaké entity či k jejímu bezprostředním ohrožení formou jejího porušení, musí zde taková potenciálně zasažená entita existovat nejpozději v době uskutečnění uvedeného jednání, neboť porušení (porucha) vždy znamená určitou změnu něčeho, co již alespoň v základu reálně existuje. Individuální objekt trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ přitom můžeme obecně charakterizovat jako *zvláštní právem chráněný vztah věřitele a jeho dlužníka vyjadřující faktickou možnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku tohoto svého dlužníka*. Ideální hodnotou představující objekt tohoto trestného činu je tak specifický v abstraktní poloze individualizovaný vztah věřitele (jako kvalifikovaného subjektu poškozovaného tímto trestným činem) a jeho dlužníka.¹¹⁷ Tato individualizace vztahu věřitele a jeho dlužníka determinovaná konstrukcí skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ vede k tomu, že z hlediska dokonání trestného činu poškozování věřitele lze pachateli přičítat následek v podobě zmaření věřitelova uspokojení pouze tehdy, jestliže poškozovaný věřitel měl za dlužníkem, k jehož majetku se trestně jedná vztahuje, pohledávku již v době realizace pachatelova jednání. *A contrario* subjekt, který by se stal dlužníkovým věřitelem teprve dodatečně až po uskutečnění onoho poškozovacího jednání, z uvedeného důvodu za „poškozeného věřitele“ ve smyslu § 256 TrZ označit nelze.¹¹⁸ Tytéž závěry pak nutně platí i ve vztahu k právní kvalifikaci skutku jako (způsobilého) pokusu trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ k § 256 TrZ, neboť za pokus trestného činu lze označit pouze jednání bezprostředně směřující k dokonání trestného činu, a tedy v tomto případě k porušení onoho individualizovaného

¹¹⁷ S obdobným příkladem abstraktně vyjádřené individualizované hodnoty představující individuální objekt trestného činu se lze setkat např. u trestného činu *vraždy novorozenceho dítěte matkou* podle § 220 TrZ, kde předmětem ochrany je *specifický individualizovaný vztah mezi matkou novorozenceho dítěte a tímto jejím novorozeným dítětem* (arg. slovy „matka, která ... usmrtil své novorozence dítě“), a kde osoba trestným činem poškozená má vždy podobu zvláštního kvalifikovaného subjektu. Podle tohoto ustanovení trestné jednání proto nemůže směřovat k porušení jiného než tímto ustanovením předpokládaného specifického vztahu mezi matkou a jejím novorozeným dítětem (nikoli tedy vztahu mezi matkou a jakoukoli jinou fyzickou osobou, ani vztahu mezi matkou a jakýmkoli – tj. vůči matce cizím – novorozeným dítětem), jenž tímto způsobem nabývá charakter zvláštního vztahu individualizovaného. Takto individualizovaný vztah pak může být vyjádřen buď *abstraktně* jako vztah (blíže nespecifikované) matky a jejího (blíže nespecifikovaného) novorozenceho dítěte, či *konkrétně* jako vztah zcela konkrétní matky X. a jejího zcela konkrétního novorozenceho dítěte Y. Individualizaci zmíněného vztahu proto rozhodně nelze zaměňovat s jeho konkretizací.

¹¹⁸ Uvedené konstatování vychází z názoru, že k trestnosti pachatele podle § 256 TrZ nestačí poškození jakéhokoli věřitele, ale že se musí vždy jednat o věřitele toho dlužníka, jehož majetku se bezprostředně týká pachatelovo trestné jednání (tzn. jednání, v jehož důsledku dochází buď k faktickému snížení dlužníkových aktiv, nebo k fingovanému navyšování dlužníkových pasív). Přiměřeně lze v této souvislosti poukázat na význam zákonného znaku „zkrácení věřitele“ v rámci institutu odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a ObčZ. Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 1. 2002, spis. zn. 21 Cdo 549/2001, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rc 64/2002: „*Věřitelem může být – jak uvedeno již výše – jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku. Z hlediska ustanovení § 42a ObčZ není rozhodné, zda jde o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí; významné je, že vznikl závazkový právní vztah, z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. Ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem a je také – jak správně uvádí odvolací soud – pojmově vyloučeno, aby dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit „svého věřitele“ (tj. zkrátit uspokojení věřitelovy pohledávky). Aktivně věcně legitimován k odpůřící žalobě je proto jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu.“. Shodně i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2000, spis. zn. 31 Cdo 417/99.*

vztahu mezi věřitelem a jeho dlužníkem. Pouze na doplnění považují za vhodné uvést, že jednání spočívající v úmyslném vyloučení faktické možnosti budoucího uspokojení jiných osob z majetku určitého subjektu jakožto případného budoucího dlužníka těchto osob nelze kvalifikovat ani jako (způsobilou) přípravu k trestnému činu poškozování věřitele podle § 7 odst. 1 TrZ k § 256 odst. 1, 4 TrZ (resp. § 256 odst. 2, 4 TrZ). Důvodem je skutečnost, že jednání představující (způsobilou) přípravu k trestnému činu vždy předpokládá reálnou možnost uskutečnění dalšího na toto jednání navazujícího (tj. připravovaného) jednání, jež by naplňovalo objektivní stránku toho kterého trestného činu, což značí, že jednání (alespoň částečně) naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu již nemůže být pouhou přípravou k trestnému činu podle § 7 odst. 1 TrZ, ale je nutno na něj nahlížet přinejmenším jako na pokus trestného činu ve smyslu § 8 odst. 1 TrZ.¹¹⁹ Pokud ovšem pachatel svým jednáním záměrně znemožní jiným osobám budoucí uspokojení jejich dosud neexistujících pohledávek z majetku subjektu, který se teprve v budoucnu má nebo může stát jejich dlužníkem, pak již toto jeho jednání s ohledem na svůj charakter vlastně nahrazuje (a tím i v podstatě vylučuje) ono pozdější jednání, jež by objektivní stránku trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ mělo naplňovat. Můžeme proto uzavřít, že jednání vedoucí k vyloučení možnosti budoucího uspokojení jiných osob jako potenciálních (tj. nikoli stávajících) věřitelů z majetku určitého právního subjektu jako potenciálního (tj. nikoli stávajícího) dlužníka těchto osob bude – pomíneme-li zcela specifickou problematiku nezpůsobilého pokusu a nezpůsobilé přípravy – samo o sobě jednáním z hlediska § 256 TrZ vždy právně irrelevantním, neboť jej nebude lze kvalifikovat ani jako dokonáný trestný čin poškozování věřitele, ani jako jeho pokus či přípravu k němu.¹²⁰

Obdobně lze jisté paralely spatřovat i mezi porušením věřitelova práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovra majetku (individuální objekt trestného činu podle § 256 TrZ) a porušením vlastnického práva vlastníka věci za situace, kdy určitý pachatel záměrně poškodí konkrétní hmotnou věc v době tohoto poškození tvořící předmět vlastnického práva subjektu A., ovšem se záměrem tímto svým jednáním porušit budoucí vlastnické právo subjektu B., o němž důvodně předpokládá, že se v relativně krátké době stane jejím novým vlastníkem místo subjektu A. Také zde totiž bude následkem uvedeného poškozovacího jednání výhradně porušení vlastnického práva subjektu A. (jako práva reálně existujícího v době předmětného jednání), a to i tehdy, stane-li se následně po vzniku škody na věc subjekt B. jejím novým vlastníkem.

¹¹⁹ Srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 28. 4. 1965, spis. zn. 2 Tz 5/65, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 33/65: „*Vykoná-li pachatel jednání, které je popsáno ve zvláštní části trestního zákona, v úmyslu trestný čin spáchat, jde o jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jde proto o pokus trestného činu, jestliže k jeho dokonání nedošlo. Pokusu předchází příprava k trestnému činu, která spočívá podle § 7 odst. 1 TrZ v organizování trestného činu, v opatření nebo přizpůsobení prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, ve spolčení, sročení, v návodu nebo pomoci k trestnému činu, anebo v jiném úmyslném vytváření podmínek pro jeho spáchání. Jde o jednání, která nejsou uvedena ve znacích trestného činu ve zvláštní části trestního zákona a tato jednání nesměřují ještě bezprostředně k dokonání trestného činu.*“. Podobně srov. i část odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, spis. zn. 6 Tz 99/68, publikovaného ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. Rt 20/69: „*Příprava k trestnému činu se od pokusu liší tím, že při přípravě pachatel si opatřuje prostředky nebo nástroje ke spáchání trestného činu nebo jinak si úmyslně vytváří podmínky pro jeho spáchání, kdežto při pokusu trestného činu se pachatel dostává již do stadia, kdy po provedené přípravě přistupuje bezprostředně k dokonání trestného činu, tedy k uskutečňování takového jednání, které je popsáno ve skutkové podstatě trestného činu, o jehož dokonání se pokouší.*“.

¹²⁰ Pokud by však určitá osoba naznačeným způsobem jednala v objektivně nesprávném domnění, že potenciálně poškozovému subjektu již v době realizace tohoto jejího jednání náleží právní postavení věřitele, pak pochopitelně nelze vyloučit právní kvalifikaci zmíněného jednání jako nezpůsobilého pokusu trestného činu poškozování věřitele podle § 8 odst. 1 TrZ k § 256 TrZ, přičemž stejný princip by se za splnění podmínek dle § 41 odst. 2 TrZ přiměřeně uplatnil také v případě nezpůsobilé přípravy k tomuto trestnému činu ve smyslu § 7 odst. 1 TrZ.

Problém řešení vyplývajícího ze shora označeného doktrinárního přístupu se nyní pokusím demonstrovat na občanskoprávním institutu ručení *de lege lata* upraveném v ustanovení § 546 až § 550 ObčZ.¹²¹ Podstata tohoto občanskoprávního institutu je vyjádřena v § 546 ObčZ, podle kterého „*Dohodou účastníků lze zajistit pohledávku ručením. Ručení vzniká písemným prohlášením, jímž ručitel bere na sebe vůči věřiteli povinnost, že pohledávku uspokojí, jestliže ji neuspokojí dlužník.*“. Přitom podle § 548 odst. 1 ObčZ platí, že „*Ručitel je povinen dluh splnit, nesplnil-li jej dlužník, ačkoliv byl k tomu věřitelem písemně vyzván.*“. Dále pak podle § 550 ObčZ „*Ručitel, který dluh splnil, je oprávněn požadovat na dlužníkovi náhradu za plnění poskytnuté věřiteli.*“. Z citovaných ustanovení občanského zákoníku vyplývají především dva hlavní navzájem se podmiňující závěry. Předně *ručení* jako akcesorický závazkový právní vztah vzniká vždy pouze mezi (dosavadním) věřitelem na straně jedné, a ručitelem jako jeho novým (náhradním) dlužníkem na straně druhé, aniž by byla k jeho vzniku nutná jakákoli součinnost ze strany věřitelova původního (tj. hlavního) dlužníka.¹²² Současně platí, že pohledávka ručitele podle § 550 ObčZ – tj. pohledávka na náhradu za ručitelem poskytnuté plnění – vzniká teprve poté, co ručitel splní svůj ručitelský závazek místo věřitelova dlužníka. Logickým spojením obou těchto dílčích závěrů zjistíme, že rozhodný závazkový právní vztah mezi dosavadním ručitelem (jako oprávněným účastníkem) a původním dlužníkem (jako povinným účastníkem) vzniká teprve v okamžiku, kdy dosavadní ručitel splní svůj ručitelský závazek vůči svému věřiteli.¹²³

Pokud bychom trestnost pachatele podle § 256 TrZ podmiňovali nemožností dlužníkova věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nejen z majetku svého (hlavního) dlužníka, ale též z majetku ručitele jako svého náhradního dlužníka,¹²⁴ pak zákonitě vzniká otázka, jak právně posoudit jednání pachatele, kterým tento i do budoucna vyloučil možnost jakékoli osoby získat plnění z majetku věřitelova dosavadního (hlavního) dlužníka. Jestliže totiž věřitel, který v důsledku pachatelova jednání nemohl dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku svého (hlavního) dlužníka, získá náhradní plnění z titulu ručitelského závazku ručitele jako svého náhradního dlužníka, stane se okamžikem uskutečnění tohoto plnění dosavadní ručitel novým dlužníkovým věřitelem. Jeho regresní pohledávka ve výši plnění, které z titulu svého ručitelského závazku poskytl svému

¹²¹ Podobně srov. např. § 303 a násl. ObčZ, § 256 a násl. CelZ a jiné.

¹²² Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 8. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2003, str. 692: „*Ručení jakožto právní vztah mezi ručitelem (tj. osobou odlišnou od dlužníka) a věřitelem vzniká smlouvou. ... Souhlasu dlužníka není třeba, takže ručení může vzniknout i bez jeho vědomí.*“

¹²³ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 8. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2003, str. 698: „*Jakmile ručitel dluh splní, přecházejí na něj přímo ze zákona práva věřitele (tzv. zákonná cesse). Vzniká mu tak vlastní pohledávka vůči dlužníkovi na náhradu toho, co za něj věřitel splnil. Této náhrady se může domáhat až dodatečně, tedy nikoliv předtím, než sám plnil. Okamžikem, kdy ručitel poskytl věřiteli plnění za dlužníka, vzniká ručiteli právo požadovat plnění. Splatnost pohledávky ručitele vůči dlužníkovi není stanovena. Pokud nedošlo k dohodě, je věřitel (zřejmě správně má být uvedeno dlužník – pozn. V. P.) povinen plnit prvního dne poté, kdy ho ručitel k plnění vyzval (§ 563).*“

¹²⁴ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon. Komentář. 5. vydání.* Praha, C. H. Beck: 2003, str. 1417: „*Poněkud složitější může být posouzení případu, jestliže dlužník jedná některým ze způsobů uvedených v § 256 odst. 1 TrZ za situace, kdy je pohledávka jeho věřitele zajištěna některým ze zajišťovacích institutů týkajícím se další osoby, např. ručením podle § 546 a násl. ObčZ a dlužník společně na to, že plnění věřiteli bude poskytnuto z tohoto zajišťovacího institutu. Bylo-li skutečně věřiteli takto poskytnuto plnění např. ručitelem, ze strany dlužníka – třebaže zmařil uspokojení věřitele ze svého majetku – by nemohlo jít o trestný čin podle § 256 odst. 1 TrZ, neboť uspokojení pohledávky věřitele nebylo zmařeno vzhledem k využití zajišťovacího institutu, ledaže z něj věřitel nebyl uspokojen v plné výši.*“

(a zároveň i dlužníkovu) věřiteli, ovšem následně nebude moci být uspokojena z dlužníkovu majetku, a to v důsledku jednání, které časově předcházelo okamžiku, kdy se dosavadní ručitel stal dlužníkovým věřitelem. S ohledem na to, co již bylo řečeno o významu existence věřitele, o jehož poškození se má jednat, pro možnost spáchání dokonaneho trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ či jeho pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ, je dle mého názoru vyloučeno kvalifikovat uvedené jednání jako jednání naplňující znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu spáchaného na úkor dosavadního ručitele.¹²⁵ Potom by však takovéto jednání muselo být poněkud paradoxně zcela beztrestné, a to navzdory skutečnosti, že ve svých konečných důsledcích případně fakticky vedlo k protiprávnímu poškození jiného právního subjektu (ručitele).

Jak už bylo naznačeno, určité řešení se nabízí v podobě koncepcie individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ jako „*práva věřitele na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovu majetku*“, neboť v jejím rámci bude otázka „zmaření věřitelova uspokojení“ posuzována vždy ve vztahu ke konkrétnímu, v době rozhodného jednání reálně existujícímu, dlužníkovu věřiteli. To znamená, že v případě pohledávky zajištěné ručitelským závazkem bude otázka zmaření možnosti věřitelova uspokojení (a tím i otázka spáchání dokonaneho trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ) posuzována primárně pouze ve vztahu k původnímu věřiteli, a to zásadně bez ohledu na možnost tohoto věřitele následně získat namísto chybějícího dlužného plnění náhradní plnění z titulu ručitelského závazku (tato skutečnost – možnost věřitele získat náhradní plnění – by mohla mít význam nanejvýš z hlediska konkrétního stupně nebezpečnosti činu pro společnost), čímž by ovšem zprůměrovaně *via facti* bylo normami trestního práva chráněno též budoucí právní jakož i faktické postavení dosavadního ručitele co by dlužníkovu potenciálního věřitele.

V principu stejné právní úvahy a z nich vyplývající závěry pokud jde o podmínky naplnění zákonného znaku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ se uplatní rovněž v případě institutu *náhrad* poskytovaných věřiteli prostřednictvím některých zákonem zřízených *zajišťovacích fondů*. Příkladem mohou být náhrady za pohledávky z vkladů poskytované za zákonem stanovených podmínek vkladatelům jako věřitelům banky třetí osobou za tím účelem zvláště zřízenou, jež nese označení *Fond pojištění vkladů* – srov. § 41a a násl. BankZ. Fond pojištění vkladů, který při neschopnosti banky (jakožto dlužníka) dostát svým závazkům vůči oprávněným osobám za zákonných a smluvních podmínek¹²⁶ poskytne vkladatelům (co by věřitelům banky) plnění částečně¹²⁷ nahrazující jejich původní pohledávky z vkladů, se teprve okamžikem výplaty náhrady stává v rozsahu poskytnutého plnění věřitelem banky,¹²⁸

¹²⁵ Opačně srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „Pokud však za této situace mělo jednání dlužníka uvedené v § 256 odst. 1 písm. a) až c) TrZ za následek zmaření možnosti, aby ručitel, který poskytl plnění místo dlužníka a stal se jeho věřitelem z titulu regresu ve smyslu § 550 ObčZ, dosáhl z majetku dlužníka náhradu za plnění poskytnuté věřiteli, mohlo by jít o tento trestný čin spáchaný na úkor ručitele.“

¹²⁶ Srov. § 41d odst. 1 větu první BankZ.

¹²⁷ Srov. § 41e BankZ, pokud jde o pohledávky z vkladů, a § 41f BankZ, pokud jde o pohledávky z vkladů se zvláštním režimem.

¹²⁸ Srov. § 41h odst. 1 BankZ – „Ke dni zahájení plateb se snižuje pohledávka oprávněné osoby vůči bance o částku rovnající se jeho právu na náhradu z Fondu.“, ve spojení s § 41h odst. 2 BankZ – „Fond se dnem podle odstavce 1 stává věřitelem banky ve výši práv oprávněných osob banky na plnění z Fondu.“

kteřá již ovšem v této době má povahu dlužníka neschopného dostát svým závazkům, a tedy zpravidla neschopného dostát i takto nově vzniknuvšímu závazku vůči Fondu pojištění vkladů. Logickým vyústěním řešení podmiňujícího v těchto případech dokonání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ nemožností věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky nejen z majetku původního dlužníka, ale i z majetku Fondu pojištění vkladů,¹²⁹ by proto i zde nutně byla beztrestnost pachateleova jednání spočívajícího v úmyslném zmaření faktické možnosti vkladatelů (věřitelů) dosáhnout plného uspokojení svých pohledávek z majetku banky (dlužníka), a to i za předpokladu, že finálním důsledkem uvedeného jednání bude újma vzniklá v majetkové sféře Fondu pojištění vkladů (třetího subjektu), neboť ten nebude oprávněn odepřít provedení výplaty náhrad s odůvodněním, že sám svou pohledávku vzniklou z titulu takové výplaty nebude následně schopen z majetku banky (dlužníka) uspokojit. Dalšími příklady tohoto druhu náhrad pak mohou být např. plnění poskytovaná věřitelům z titulu náhrad za pohledávky oprávněných osob vůči družstevní záložně *Zajišťovací fondem družstevních záložně* ve smyslu § 14 a násl. zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících a o doplnění zákona České národní rady č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, v platném znění, dále jen „DruŽZ“,¹³⁰ dále plnění z titulu náhrad za majetek zákazníka, který mu nemohl být vydán z důvodů přímo souvisejících s finanční situací obchodníka s cennými papíry, poskytovaná věřitelům *Garančním fondem obchodníka s cennými papíry* ve smyslu § 128 a násl. zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění,¹³¹ či plnění z titulu úhrady zdravotní péče poskytnuté zdravotnickými zařízeními pojištěncům zaměstnanecké zdravotní pojišťovny, kterážto plnění zdravotnickým zařízením co by věřitelům poskytuje za zákonem stanovených podmínek *Zajišťovací fond* zřízený podle § 22a a násl. zákona č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách, v platném znění, dále jen „ZdrPojZ“.¹³²

Týž princip, o kterém je zde řeč, se pak v souvislosti s vymezením podmínek naplnění zákonného znaku „zmaření věřiteleova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ přiměřeně uplatní také v případě institutu *pasivní solidarity*, který sice není zajišťovacím insti-

¹²⁹ Srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1424: „... V daném kontextu je tedy uspokojení pohledávky zmařeno tehdy, jestliže věřitelům nemůže poskytnout plnění přímo dlužník (např. banka není schopna vyplatit vklady), který již nemá vliv ani na to, zda tak učiní někdo jiný (např. v případě bank Fond pojištění vkladů).“

¹³⁰ Srov. ustanovení § 20 odst. 1 DruŽZ, podle něhož „Ke dni zahájení plateb se snižuje pohledávka oprávněné osoby vůči družstevní záložně o částku rovnající se jejímu právu na náhradu z Fondu.“, a na něj navazující ustanovení § 20 odst. 2 DruŽZ, podle kterého „Fond se dnem podle odstavce 1 stává věřitelem družstevní záložně ve výši práv oprávněných osob družstevní záložně na plnění z Fondu. Tato pohledávka Fondu je splatná ihned.“

¹³¹ Srov. zejména ustanovení § 131 odst. 1 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, v platném znění, podle něhož „Okamžikem výplaty náhrady z Garančního fondu se Garanční fond stává věřitelem obchodníka s cennými papíry, a to v rozsahu vyplacené náhrady.“

¹³² Srov. § 22b odst. 1 ZdrPojZ, podle kterého „Fond poskytne úhradu zdravotnickému zařízení na základě jeho žádosti, jsou-li splněny podmínky podle § 22a odst. 2 ZdrPojZ.“, ve spojení s ustanovením § 22a odst. 2 ZdrPojZ, podle něhož „Fond slouží k úhradě zdravotní péče poskytnuté zdravotnickými zařízeními pojištěncům zaměstnanecké pojišťovny likvidované podle 6 odst. 6 písm. a) ZdrPojZ v případech, kdy nebyly ke dni skončení likvidace zaměstnanecké pojišťovny uspokojeny všechny splatné pohledávky zdravotnických zařízení, a v případech, kdy zaměstnanecká pojišťovna má více věřitelů a není schopna po delší dobu plnit své splatné závazky, nebo je-li předlužena.“, a ustanovením § 22c ZdrPojZ, podle kterého „Fond se stává věřitelem zdravotní pojišťovny ve výši práv zdravotnických zařízení na plnění z Fondu.“

tutem v pravém slova smyslu, ale principiálně plní obdobnou funkci jako tradiční zajišťovací instituty.¹³³ Podstatu právního institutu pasivní solidarity pro oblast občanskoprávních vztahů vyjadřuje § 511 odst. 1 ObčZ, podle něhož „*Jestliže je právním předpisem nebo rozhodnutím soudu stanoveno, nebo účastníky dohodnuto, anebo vyplývá-li to z povahy plnění, že více dlužníků má témuž věřiteli splnit dluh společně a nerozdílně, je věřitel oprávněn požadovat plnění na kterémkoliv z nich. Jestliže dluh splní jeden dlužník, povinnost ostatních zanikne.*“.¹³⁴ Ačkoli se v tomto případě jedná v zásadě o jeden závazkový právní vztah, na jehož dlužnické straně paralelně vystupuje více právních subjektů (solidárně zavázaných spoludlužníků) – srov. zásadu *Singuli solidum debent, unum debent omnes*, je právní naukou i právní praxí na závazky těchto právních subjektů pohlíženo vždy do určité míry jako na závazky relativně autonomní, a tedy i svým způsobem jedinečné. Každý z těchto závazků se totiž může vyznačovat zejména specifickými podmínkami plnění, jinak stanovenou dobou splatnosti či samostatným během promlčecí doby. Dále pak – obecně vzato – každý z těchto závazků může zaniknout (nejde-li o zánik v důsledku splnění – tzn. jde-li o zánik závazku *sine satisfactione creditoris*), aniž by se tato skutečnost jakkoli dotkla trvání zbývajících solidárních závazků (příkladem může být zánik závazku jednoho z více solidárně zavázaných spoludlužníků na základě dohody o prominutí dluhu podle § 574 odst. 1 ObčZ uzavřené mezi věřitelem a tímto solidárním dlužníkem). Pasivní solidarita pak ani nebrání věřiteli, aby svou pohledávku proti jednomu nebo několika z více solidárně zavázaných spoludlužníků postoupil jinému právnímu subjektu, aniž by toto postoupení mělo bez dalšího za následek zánik závazků zbylých solidárně zavázaných spoludlužníků.¹³⁵ Dle mého názoru lze proto uzavřít, že i každého solidárně zavázaného spoludlužníka lze z hlediska § 256 TrZ považovat za dlužníka ve smyslu tohoto zákonného ustanovení.

Imanentní součástí institutu pasivní solidarity je institut tzv. *regresu*, který může mít buď charakter tzv. *předběžného (preventivního) regresu*,¹³⁶ nebo může vykazovat

¹³³ Srov. Kolektiv autorů, *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 71: „*Funkce pasivní solidarity spočívá v tom, že se jí zvyšuje jistota věřitelovy pohledávky (věřitel se může s úspěchem domáhat splnění celé pohledávky na kterémkoliv ze spoludlužníků), a dále v tom, že se věřiteli ulehčuje uplatnění pohledávky před soudem (věřitel se totiž nemusí domáhat splnění od všech spoludlužníků, nýbrž pouze od toho z nich, kterého si vybral z důvodu, že od něho pohledávku pro jeho platební schopnost – solventnost nejspíše vymůže.*“

¹³⁴ Podobně srov. též § 293 ObčZ, pokud jde o obchodní závazkové právní vztahy.

¹³⁵ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 641.

Pokud jde o procesněprávní konsekvence institutu pasivní solidarity, srov. např. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 640: „*Věřitel nemusí podat žalobu na plnění zároveň proti všem solidárně zavázaným dlužníkům, ale i jen proti jednomu (či několika) z nich a pohledávku proti ostatním může uplatnit i později samostatnou žalobou. Rozsudek platí vždy mezi věřitelem a tím spoludlužníkem, který byl žalován. Ve výroku rozhodnutí proti dalšímu spoludlužníku musí pak být stanovena jeho povinnost plnit společně a nerozdílně s předtím již odsouzeným dlužníkem. Pravomocným rozhodnutím, které ukládá jednomu z dlužníků povinnost plnit, závazek nezaniká. Proto dokud závazek trvá (nezanikl), může věřitel vést soudní, popř. exekuční řízení proti dalším solidárně zavázaným dlužníkům. Rozsudek na plnění vydaný proti jednomu ze solidárních dlužníků netvoří překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení proti ostatním spoludlužníkům.*“

¹³⁶ Srov. ustanovení § 511 odst. 2 věty druhé a třetí ObčZ, podle kterého „*Dlužník, proti němuž byl uplatněn nárok vyšší, než odpovídá jeho podílu, je povinen bez zbytečného odkladu vyrozmět o tom ostatní dlužníky a dát jim příležitost, aby uplatnili své námitky proti pohledávce. Může na nich požadovat, aby dluh podle podílů na ně připadajících splnili nebo aby jej v tomto rozsahu dluhu jinak zbavili.*“

znaky tzv. *následného (subrogačního) regresu*.¹³⁷ Tímto regresem se vždy rozumí *právo postihu*, neboli tzv. *postihový (regresní) nárok*, který tvoří obsah tzv. *postihového (regresního) právního vztahu*.¹³⁸ Zatímco institut *předběžného (preventivního) regresu* má povahu tzv. *liberačního nároku*,¹³⁹ kdy jeho funkcí je „ulehčit právní postavení toho ze spoludlužníků, vůči kterému bylo celé plnění, resp. více, než kolik na něj připadá, uplatněno, a to v tom směru, že může na ostatních spoludlužnících požadovat dříve, než sám splní, aby oni splnili to, co na ně připadá“,¹⁴⁰ má institut *následného (subrogačního) regresu* charakter náhrady za již fakticky poskytnuté plnění, jehož rozsah přesahuje výši podílu připadajícího na tohoto solidárního spoludlužníka podle vnitřního právního vztahu mezi jednotlivými solidárně zavázanými spoludlužníky.¹⁴¹ Uvedený regresní právní vztah mezi dosavadními solidárně zavázanými spoludlužníky a spolu s ním i zmíněné právo postihu (regres) vzniká podle občanskoprávní nauky tehdy, „jestliže věřitel od určitého solidárního dlužníka požaduje víc, než kolik na tohoto spoludlužníka podle jeho vnitřního právního vztahu k ostatním spoludlužníkům připadá, anebo jestliže určitý solidární dlužník věřiteli již splní víc, než kolik na něj připadalo.“¹⁴²

Praktický význam pro potřeby výkladu zákonného ustanovení § 256 TrZ má především ta skutečnost, že z hlediska časového teprve okamžikem vzniku regresního právního vztahu se dosavadní solidárně zavázaný spoludlužník stává *věřitelem* svých dosavadních spoludlužníků jako svých nových *dlužníků*. Proto dojde-li ke zmaření možnosti původního věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku svého konkrétního solidárně zavázaného dlužníka v době předcházející vzniku takového regresního právního vztahu mezi dosavadními solidárně zavázanými spoludlužníky, nelze uvedené jednání ani později kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 TrZ spáchaný na úkor ostatních solidárně zavázaných spoludlužníků, a to ani kdyby mělo fakticky za následek nemožnost těchto ostatních solidárně zavázaných spoludlužníků dosáhnout náhrady za jimi reálně poskytnuté plnění.¹⁴³ Tudíž i na příkladu institutu

¹³⁷ Srov. ustanovení § 511 odst. 3 věty první ObčZ, podle něhož „Jestliže dlužník v rozsahu uplatněného nároku dluh sám splnil, je oprávněn požadovat náhradu na ostatních podle jejich podílů. Pokud nemůže některý z dlužníků svůj podíl splnit, rozvrhne se tento podíl stejným dílem na všechny ostatní.“

¹³⁸ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 72.

¹³⁹ Srov. Jehlička, O. – Švestka, J. – Škárková, M. a kol. *Občanský zákoník*. Komentář. 8. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 642.

¹⁴⁰ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73.

¹⁴¹ Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73.

¹⁴² Srov. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 72.

¹⁴³ K otázce postupu při neschopnosti solidárně zavázaného spoludlužníka poskytnout náhradu za plnění uskutečněné jiným solidárně zavázaným spoludlužníkem ve prospěch jejich společného věřitele srov. např. Kolektiv autorů. *Občanské právo hmotné*. Svazek II. 2. vydání. Praha: Codex Bohemia, 1998, str. 73: „Jestliže některý spoludlužník splní víc, než na něj připadá, náleží mu podle § 511 odst. 3 ObčZ proti ostatním spoludlužníkům právo následného postihu (subrogačního regresu). Toto právo spočívá v tom, že dotčený spoludlužník může od ostatních spoludlužníků požadovat náhradu podle jejich podílů. ... Pokud některý ze spoludlužníků není způsobilý tuto náhradu pro svou platební neschopnost (insolventnost) poskytnout, rozvrhne se jeho podíl stejným dílem na ostatní (tím každému ze spoludlužníků, na kterého byl takto neuhraný podíl rozvržen a který uhradil, vznikne vůči insolventnímu spoludlužníkovi právo na vypořádání).“ Opačně, pokud jde o vyození trestněprávní odpovědnosti podle § 256 TrZ, srov. Šámal, P. – Půry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1417: „Obdobně (rozumí se jako v případě institutu ručení, o kterém bylo pojednáno výše, pozn. V. P.) by tomu bylo, kdyby byl dlužník jedním ze společně a nerozdílně zavázaných vůči téměř věřiteli (§ 511 odst. 1 ObčZ) a jednáním uvedeným v § 256 odst. 1 písm. a) až c) TrZ by zmařil možnost, aby ostatní solidární dlužníci, kteří splnili dluh vůči věřiteli, dosáhli z titulu následného regresu podle § 511 odst. 3 ObčZ náhradu od dlužníka, který věřiteli neplnil.“

pasivní solidarity lze dle mého názoru demonstrovat, že otázku „zmaření věřitelova uspokojení“ ve smyslu § 256 TrZ není dost dobře možné vázat na nemožnost věřitele dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku všech svých solidárně zavázaných spoludlužníků,¹⁴⁴ ale že tuto otázku bude třeba posuzovat jednotlivě ve vztahu k majetku každého solidárně zavázaného spoludlužníka.

VIII. ZÁVĚR

V tomto příspěvku jsem se pokusil nastínit vymezení individuálního objektu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ v podobě věřitelova subjektivního „práva na zachování faktické možnosti uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku“, protože se domnívám, že toto vymezení nejen relativně nejlépe vystihuje smysl a účel skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele, ale zároveň zaručuje mnohem efektivnější trestněprávní ochranu věřitelů v porovnání s jinými vymezeními uplatňovanými soudobou trestněprávní doktrínou i justiční praxí. Právní úvahy a od nich se odvíjející právní závěry, které zde byly prezentovány, jsou sice primárně zaměřeny výlučně *de lege lata*, přesto však mohou být dle mého názoru přínosné i z hlediska úvah *de lege ferenda*. Dříve však, než přistoupím k vlastnímu stručnému zhodnocení těchto právních závěrů a jim předcházejících právních úvah z pohledu jejich potenciálního využití *de lege ferenda*, dovoluji si připomenout některé základní právněpolitické požadavky, které bývají na normotvorný proces obvykle kladeny.

Optimální podoba jakékoli trestněprávní úpravy by téměř vždy měla vyjadřovat kompromisní řešení mezi dvěma krajními polohami představovanými na straně jedné přehnanou (hypertrofovanou) trestní represí, a na straně druhé nedostatečnou právní ochranou obecně sdílených hodnot, u nichž je s ohledem na jejich celospolečenský význam taková ochrana žádoucí. Z uvedeného vyplývá, že v souvislosti s jakoukoli zamýšlenou legislativní změnou je primárně nezbytné ujasnit si jednotlivá pozitiva a negativa aktuálně platné právní úpravy, a to mimo jiné i na podkladě kriminologických výzkumů uskutečněných s využitím příslušných empirických metod, kdy takto opatřené výstupy je třeba následně podrobit zevrubné analýze zaměřené na zjištění, do jaké míry z hlediska teleologického posuzování právní úprava vyhovuje současným celospolečenským potřebám, a do jaké míry nikoliv. Pouze tímto způsobem lze podle mého názoru docílit toho, aby se na straně jedné trestní politika právního státu (včetně trestní politiky uplatňované v oblasti tzv. *hospodářského trestního práva* – a tím i v oblasti tzv. *úpadkových trestných činů*) vystříhala nadměrné trestní represe spočívající v kriminalizaci takových jednání, k jejichž efektivnímu postihu by byly adekvátní prostředky netrestní povahy, avšak aby zároveň na straně druhé bylo účinně bráněno těm společensky nežádoucím (škodlivým) jednáním, u nichž příslušná mimotrestní právní úprava nedisponuje takovými právními instrumenty, jimiž by byla

¹⁴⁴ Opačně srov. Šámal, P. – Púry, F. – Rizman, S. *Trestní zákon*. Komentář. 5. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 1422: „Jestliže jde o solidárního dlužníka, je třeba zkoumat, zda vůbec došlo ke zmaření uspokojení věřitele, protože ten může požadovat celé plnění od kteréhokoli (jiného) dlužníka (§ 511 ObčZ).“.

schopna dostatečně vyvážit (kompenzovat) potenciální profit získaný jejich pácháním (srov. zásadu *Interest rei publicae, ne maleficia remaneant impunita*). Nalezení adekvátního kompromisního řešení je přitom mimořádně důležité, protože jak přehnaná trestní represe, tak i nedostatečná trestněprávní ochrana, mohou kromě ryze právních konsekvencí vyvolat i řadu negativních dopadů sekundární povahy, především pak v rovině ekonomické a sociální (srov. zejména taková témata jako je konkurence v tržním prostředí, fungující kapitálový trh, ochrana zahraničních investic, důvěryhodnost bankovního sektoru, rozvoj podnikání spojeného s tvorbou nových pracovních míst apod.). Při zvažování nutnosti případných legislativních změn nelze ze zřetele ztrácet ani požadavek zdrženlivosti a minimalizace zásahů do platné právní úpravy, neboť nadměrné novelizace právních předpisů zpravidla zpřehledňují právní řád, a tím paralelně snižují pocit právní jistoty u adresátů právních norem.

Není sporu o tom, že praktické zkušenosti svědčící o úrovni vymahatelnosti práva (včetně pohledávek znejících na majetkové plnění) v České republice mohou v současné době vyvolávat určité pochybnosti o optimálnosti právní úpravy vztahující se jak k procesu vymáhání práva (pohledávek), tak i k okruhu otázek s tímto procesem bezprostředně souvisejících, problematiku právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ nevyjímaje.¹⁴⁵ Otázkou nicméně zůstává, zda tyto pochybnosti i v případě své důvodnosti (založené na exaktních výsledcích empirických výzkumů vypovídajících o míře efektivnosti aplikované právní úpravy) mohou být dostatečným důvodem pro automatické přistoupení ke změnám zákonné úpravy úpadkových trestných činů obecně, a zákonného ustanovení zakotvujícího skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele zvláště. Jak jsem se v tomto příspěvku pokusil názorně demonstrovat, pro výklad zákonného ustanovení § 256 TrZ má prvořadý význam mimotrestní právní úprava vymezující podmínky a způsoby možného (nuceného náhradního) upokojení věřitelovy pohledávky, což značí, že rovněž podoba této mimotrestní právní úpravy vždy bude – alespoň zprostředkovaně – nikoli nepodstatnou měrou formovat konkrétní podobu související trestněprávní úpravy. To zjednodušeně řečeno znamená, že jakékoli úvahy o konkrétní podobě skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele vyslovované v rovině *de lege ferenda* musí vždy bezpodmínečně vycházet také z analýzy oné mimotrestní právní úpravy reglementující

¹⁴⁵ K tomu je však nutno podotknout, že alespoň v oblasti trestního práva bylo obecným trendem legislativních změn posledních let relativně výrazně posilování právní ochrany subjektivních práv a oprávněných zájmů věřitelů – srov. např. následující právní předpisy: zákon č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon; zákon č. 557/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon; zákon č. 290/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon a zákon České národní rady č. 200/1990 Sb., o přestupcích; zákon č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 105/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Dále srov. též např. ustanovení § 198 Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR posléze zamítnutého vládního návrhu trestního zákoníku (Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR 2004, IV. volební období, tisk č. 744). Jak vyplývá z dikce tohoto ustanovení i k němu se vázících pasáží důvodové zprávy, měla zamýšlená právní úprava oproti stávajícímu právnímu stavu doznat některých dílčích zpřesňujících změn a doplnění, uskutečněných skrze rozšíření výčtu trestných jednání, dále skrze stanovení zákonné hranice minimální škody, a konečně skrze osamostatnění a částečnou modifikaci formy trestného jednání až dosud postihovaného jako trestný čin poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. d) TrZ, které napříště mělo být kvalifikováno jako samostatný trestný čin *porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku* podle § 202 navrhovaného zákona.

cí podmínky vymáhání pohledávek, neboť určitých modifikací právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ lze dosáhnout i bez legislativního zásahu do textu trestního zákona, a to pouhou novelizací zmíněné navazující mimotrestní právní úpravy. Pouze na doplnění dlužno uvést, že právě popsaná možnost nepřímé novelizace pochopitelně platí (alespoň hypoteticky) i ve směru zcela opačném, a tedy i samotná podoba právní úpravy trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ může v obecné poloze alespoň zprostředkovaně v jistém smyslu determinovat faktickou podobu oné mimotrestní právní úpravy. Proto úvahy a právní závěry v tomto příspěvku vyložené nemusí být co do možností svého využití striktně vázány pouze na oblast trestního práva hmotného, ale do určité míry mohou posloužit (třebaže pouze v relativně omezeném rozsahu) i v rámci procesu příprav legislativních změn oné navazující mimotrestní právní úpravy.

Osobně se domnívám, že skutková podstata trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ z hlediska své koncepce ani z hlediska svého sémantického vyjádření textem zákonného ustanovení § 256 TrZ za stávající podoby navazující mimotrestní právní úpravy nezbytně nevyžaduje žádných konkrétních legislativních změn, jejichž alespoň stručným nástinem by bylo vhodné tento výklad zakončit. Naopak, s odvoláním na právní závěry a jim předcházející právní úvahy v tomto příspěvku vyložené se dle mého názoru tato skutková podstata ve své aktuální podobě jeví být dostatečným právním instrumentem k ochraně práv dlužníkových věřitelů, ovšem za podmínky, že text zákonného ustanovení § 256 TrZ bude interpretován způsobem korespondujícím účelu tohoto zákonného ustanovení. Aby však taková adekvátní interpretace byla vůbec reálně možná, je nezbytné vytvořit pro ni teoretické podmínky v podobě hlubšího vědeckého propracování obecných principů, na nichž tato skutková podstata ve své stávající podobě spočívá. Z uvedených důvodů se domnívám, že problematika trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ zaslouží více pozornosti ze strany právní teorie, než kolik jí bylo až dosud věnováno.

Zpracováno podle právního stavu ke dni 1. března 2006.

THE OBJECT OF THE OFFENCE OF HARM DONE TO A CREDITOR ACCORDING TO SEC. 256 OF CRIMINAL CODE

Summary

In accordance with Section 256 Act no. 140/1961 Coll. of the Criminal Code as amended, hereinafter the CC, the criminal offence of damaging the interests of the creditor is classified as a criminal offence of failure in terms of legal theory and judicial practice. These criminal offences are more or less associated with the process of collecting claims and they represent a fairly specific category of tort in terms of economic criminality. The objective of the legal definition of the facts of these types of criminal offences was to provide increased legal protection to certain selected social interests (values) by the legislator. The protection would be implemented through the method of criminal-law regulation of social interaction. These interests (values) protected by criminal law are classed by the legal science as the so-called individual objects of a criminal act. The individual object of a criminal act as the object of criminal-law protection represents one of the main, and in a certain respect, one of the most important features of the facts of a criminal act, not only in terms of theory but also in terms of practice.

The author looks at some common definitions of the individual object of a criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC in his contribution entitled "*The object of the criminal offence of damaging the interest of the creditor under Section 256 CC*" (legal judicature), in relation to this issue the author points out certain potential difficulties with the associated definitions. At the same time the author proposes his own solution by defining the individual object of the criminal act as "*the creditor's right to maintain factual possibilities of satisfying claim through debtor's property*", and in relation with this presentation the author outlines more specific characteristics of individual defining features of the stated definition. Further, the author looks in detail at definitions of some normative features of the facts of a criminal case of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC in relation to the relevant off-criminal enactment which works with legal definitions corresponding with the normative features. The analysis of normative features takes into consideration the elementary principal differences between civil law contractual relationships and similar legal relationships regulated by the standards of the civil law in harmony with theoretical conclusions of civil law science. The normative features of the facts of a criminal act of damaging the interest of the creditor are looked at further, in particular in terms of the "*creditor*", "*debtor*", "*claim*" and "*obligation*". The core of the contribution could be seen in the relatively extensive description of the issue of the defining feature of the individual object of the criminal offence, e.g. "*the maintenance of the factual possibility to satisfy creditors' claims*". A fairly lengthy commentary is devoted to the issue of the legal characteristics of "*defeating creditor's satisfaction*" describing the violation of the individual object of a criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC whilst the definition of the formal characteristics as presented by the author is also confronted with the approach represented by the mainstream of the recent criminal-law doctrine when the approach significantly determines decisions taken by general courts. In regards to the interpretation of the definition of the legal characteristics, closer attention is paid to the significance of legal security institutions, and similar institutions for the completion of the criminal act of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC. The author concludes that from a formal point of view the issue of completion of the criminal offence of damaging the rights of the creditors under Section 256 CC must be viewed purely in relation to the possibilities of the creditor to satisfy the claim from the property of the specific debtor whilst the potential possibility of the creditor to gain alternative satisfaction from other sources as compensation for the payment due should not be relevant.

The contribution focuses on the analysis of the existing enactment of the criminal offence of damaging the interests of the creditor under Section 256 CC *de lege lata*. Nevertheless, the conclusion mentions possibilities of using the legal considerations mentioned, *de lege ferenda*, in practice during the creation of new criminal law arrangements of these types of criminal offences, and to a certain extent during the process of legislative amendments of the existing off-criminal enactment of collecting claims.

ACTA
UNIVERSITATIS
CAROLINAE

IURIDICA 3/2006

VYBRANÉ PROBLÉMY TRESTNÍHO POSTIHU EKONOMICKÉ KRIMINALITY

Redakční rada: prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc. (předseda)
prof. JUDr. Alena Winterová, CSc. (místopředsedkyně)
Blanka Jandová (tajemnice)
doc. PhDr. JUDr. Ilona Bažantová, CSc., prof. JUDr. Miroslav Bělina, CSc.,
prof. JUDr. Jiří Boguszak, DrSc., doc. JUDr. Taisia Čebiřová, CSc.,
doc. JUDr. Stanislava Černá, CSc., doc. JUDr. Miroslav Drobník, CSc.,
doc. JUDr. Marie Karfíková, CSc., doc. JUDr. Vladimír Kindl,
prof. JUDr. Zdeněk Kučera, DrSc., prof. JUDr. Václav Pavlíček, CSc.,
doc. PhDr. Milan Sláma, prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.,
prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., prof. JUDr. Petr Tröster, CSc.,
JUDr. Marie Vanduchová, CSc.

Prorektor-editor: prof. PhDr. Mojmír Horyna
Vědecký redaktor: JUDr. Marie Vanduchová, CSc.
Recenzovali: prof. JUDr. Oto Novotný, CSc.
prof. JUDr. Jan Musil, CSc., dr. h. c.

Obálku navrhla Jarmila Lorencová
Vydala Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum, Ovocný trh 3, 116 36 Praha 1
Praha 2006
Sazba a zlom: DTP Nakladatelství Karolinum
Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum
Vydání I. Náklad 300 výtisků
ISBN 80-246-1297-6
ISSN 0323-0619

<http://cupress.cuni.cz>

ISBN 80-246-1297-6

9 788024 612973

ISSN 0323-0619